

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2015 m. spalio 6 d.
(OR. en)

11847/15
ADD 1

MIGR 42
COMIX 390

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

nuo:	Europos Komisijos generalinio sekretoriaus, kurio vardu pasirašo direktorius Jordi AYET PUIGARNAU
gavimo data:	2015 m. spalio 2 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generaliniam sekretoriui Jeppe TRANHOLMUI-MIKKELSENUI
Dalykas:	Komisijos rekomendacijos dėl bendro „Gražinimo vadovo“, skirto valstybių narių kompetentingoms institucijoms, vykdančioms su gražinimu susijusias užduotis, priedas

Delegacijoms pridedamas dokumentas C(2015) 6250 final - Annex.

Pridedama: C(2015) 6250 final - Annex

PRIEDAS

GRAŽINIMO VADOVAS

1. TERMINŲ APIBRĖŽTYS	6
1.1. Trečiosios šalies pilietis	6
1.2. Neteisėtas buvimas	7
1.3. Gražinimas	8
1.4. Sprendimas gražinti	10
1.5. Įsakymas išsiųsti	10
1.6. Pasislėpimo pavojus	11
1.7. Savanoriškas išvykimas	12
1.8. Pažeidžiami asmenys	13
2. TAIKYMO SRITIS	13
2.1. Sienos kirtimo atvejai. 2 straipsnio 2 dalies a punktas	14
2.2. Specialios apsaugos priemonės, skirtos sienos kirtimo atvejams	16
2.3. Baudžiamosios teisės ir ekstradicijos taikymo atvejai	18
3. PALANKESNĖS NUOSTATOS	18
4. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS PRIEMONĖS MIGRACIJOS TAISYKLIŲ PAŽEIDIMO ATVEJU	19
5. SULAIKYMAS IR PRIEVOLĖ PRIIMTI SPRENDIMĄ GRAŽINTI	21
5.1. Sulaikymas per patikrinimą išvykstant	24
5.2. Asmenys, kurių atžvilgiu sprendimą gražinti priėmė kita valstybė narė ... 24	24
5.3. Ryšys su Dublino taisyklėmis	25
5.4. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, turintis teisę būti kitoje valstybėje narėje	28
5.5. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomi galiojantys dvišaliai valstybių narių susitarimai	30
5.6. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, besinaudojantis humanitariniu (ar kitu) leidimu	32
5.7. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, dėl kurio pradėta leidimo galiojimo pratęsimo procedūra	32
5.8. Direktyvose dėl teisėtos migracijos nustatytos specialios taisyklės dėl readmisijos tarp valstybių narių judėjimo ES viduje atvejais	33
6. SAVANORIŠKAS IŠVYKIMAS	33
6.1. Pratęstas savanoriško išvykimo laikotarpis	34
6.2. Prievolės iki savanoriško išvykimo	35
6.3. Kontraindikacijos	36
6.4. Praktinė atitiktis. Tranzitas sausuma	37

6.5. Praktinė atitiktis. Tranzitas oro transportu (Direktyva 2003/110/EB).....	39
6.6. Savanoriško išvykimo registravimas.....	39
7. IŠSIUNTIMAS	40
7.1. Išsiuntimas oro transportu.....	41
7.2. Tranzitas oro transportu.....	46
7.3. Bendros išsiuntimo oro transportu operacijos	46
7.4. FRONTEX koordinuojamos bendros išsiuntimo operacijos	47
8. PRIVERSTINIO GRAŽINIMO STEBĖSENA	47
9. IŠSIUNTIMO ATIDĖJIMAS	49
10. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ (NN) GRAŽINIMAS	50
10.1. Atitinkamų įstaigų teikiama pagalba	51
10.2. Gražinimas šeimos nariui, paskirtam globėjui ar tinkamas priėmimas...	53
11. DRAUDIMAI ATVYKTI	53
11.1. Poveikis ES mastu	54
11.2. Ryšys su SIS.....	55
11.3. Procedūriniai klausimai	56
11.4. Draudimų atvykti taikymo priežastys.....	57
11.5. Draudimų atvykti trukmė	57
11.6. Draudimų atvykti panaikinimas / laikotarpio sutrumpinimas / sustabdymas	59
11.7. Sankcijos, taikomos, kai nesilaikoma draudimo atvykti.....	61
11.8. Valstybių narių konsultacijos	62
11.9. Ankstesni draudimai atvykti.....	63
12. PROCEDŪRINĖS APSAUGOS PRIEMONĖS	64
12.1. Teisė į gerą administravimą ir teisė būti išklausytam	64
12.2. Su gražinimu susiję sprendimai.....	66
12.3. Sprendimų forma ir vertimas	67
12.4. Teisių gynimo priemonės.....	70
2.5. Lingvistinė pagalba ir nemokama teisinė pagalba.....	71
13. APSAUGOS PRIEMONĖS IKI GRAŽINIMO	73
13.1. Rašytinis patvirtinimas.....	75
13.2. Užsitęsę pažeidimai	76
14. SULAIKYMAS	76
14.1. Sulaikymą pateisinančios aplinkybės.....	77

14.2. Sulaikymo forma ir pirminė peržiūra	80
14.3. Reguliari sulaikymo peržiūra	82
14.4. Sulaikymo užbaigimas	83
14.4.1. Pagrįstos tikimybės išsiūsti nebuvimas	84
14.4.2. Maksimalaus sulaikymo laikotarpio pabaiga	85
14.5. Pakartotinis gražinamųjų asmenų sulaikymas	87
14.6. Švelnesnių priemonių taikymas pasibaigus sulaikymui	87
15. SULAIKYMO SĄLYGOS	88
15.1. Pirminis policijos vykdomas sulaikymas	88
15.2. Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle	89
15.3. Atskyrimas nuo kalinių	91
15.4. Materialinės sulaikymo sąlygos	91
16. NEPILNAMEČIŲ IR ŠEIMŲ SULAIKYMAS	100
17. NEPAPRASTOSIOS PADĖTYS	103
18. PERKĖLIMAS Į NACIONALINĘ TEISĘ, AIŠKINIMAS IR PEREINAMOJO LAIKOTARPIO PRIEMONĖS	104
19. ŠALTINIAI IR DOKUMENTAI, KURIAIS REMTASI	106
20. VARTOJAMOS SANTRUMPOS	108

IŽANGA

Šio Gražinimo vadovo paskirtis – pateikti gaires, susijusias su nacionalinių institucijų, įgaliotų atlikti su gražinimu susijusias užduotis, įskaitant policiją, sienos apsaugos, migracijos tarnybas, sulaikymo centrų ir stebėsenos įstaigų darbuotojus, pareigų vykdymu.

Šiame vadove daugiausia dėmesio skiriama valstybių narių taikomiems standartams ir procedūroms, skirtiems neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečiams gražinti, ir yra pagrįstas ši klausimą reguliuojančiomis ES teisinėmis priemonėmis (visų pirma Gražinimo direktyva 2008/115/EC). Kai šiame vadove daroma nuoroda į kitokio pobūdžio procedūras (prieglobsčio procedūras, sienos kontrolės procedūras, procedūras dėl teisės atvykti, būti ar gyventi), joms taikomi atitinkami Sąjungos ir nacionalinės teisės aktai. Bet kokių atveju valstybės narės turi visuomet užtikrinti, kad įvairios šias procedūras įgyvendinančios institucijos glaudžiai bendradarbiautų.

Šiuo vadovu nesukuriama jokių teisiškai įpareigojančių prievolių valstybėms narėms, nenustatoma jokių naujų teisių ar pareigų. Jis didele dalimi paremtas darbu, kurį valstybės narės ir Komisija 2009–2014 m.¹ atliko Gražinimo direktyvos ryšių palaikymo komitete, ir jame sistemingai bei apibendrintai aprašomos šiame forume įvykusios diskusijos, kurios nebūtinai atspindi valstybių narių susitarimą dėl teisės aktų aiškinimo. Vadove pateiktos papildomos rekomendacijos dėl naujai iškilusių klausimų (pavyzdžiui, naujų ESTT sprendimų). Teisiškai privalomi tik teisės aktai, kuriais pagrįstas šis vadovas arba į kuriuos jame pateikta nuoroda, ir jie gali būti taikomi nacionalinėje jurisdikcijoje. Teisiškai privalomus Sąjungos teisės aiškinimus gali teikti tik Europos Sąjungos Teisingumo Teismas.

¹ Gražinimo direktyvos ryšių palaikymo komiteto išvados pateiktos dokumente *MIGRAPOL CC Return 51*.

1. Terminų apibrėžtys

1.1. Trečiosios šalies pilietis

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 1 dalis; Šengeno sienų kodekso 2 straipsnio 5 dalis

Asmuo, kuris nėra Sąjungos pilietis, kaip apibrėžta Sutarties 17 straipsnio 1 dalyje, ir kuris nėra asmuo, besinaudojantis laisvo judėjimo teise pagal Sąjungos teisę, kaip apibrėžta Šengeno sienų kodekso 2 straipsnio 5 dalyje.

Toliau nurodytų kategorijų asmenys nelaikomi trečiųjų šalių piliečiais:

- ⇒ SESV 20 straipsnio 1 dalyje (anksčiau – Sutarties 17 straipsnio 1 dalis) nurodyti Sąjungos piliečiai, t. y. ES valstybės narės pilietybę turintys asmenys²;
- ⇒ asmenys, turintys EEE ar Šveicarijos pilietybę;
- ⇒ Sąjungos piliečių, besinaudojančių laisvo judėjimo teise pagal SESV 21 straipsnį ar Direktyvą 2004/38/EB, *šeimos nariai*;
- ⇒ EEE ar Šveicarijos piliečių, besinaudojančių tokiomis pačiomis laisvo judėjimo teisėmis kaip ir Sąjungos piliečiai, *šeimos nariai*.

Visi kiti asmenys (taip pat ir asmenys be pilietybės) laikytini trečiųjų šalių piliečiais.

Papildomas paaiškinimas

- Neatsižvelgiant į pilietybę, ES, EEE ar Šveicarijos piliečio šeimos nariai – tai:
 - sutuoktinis ir partneris, su kuriuo ES, EEE ar Šveicarijos pilietis sudarė registruotą partnerystę, jei tokia partnerystė sudaryta remiantis valstybės narės teisės aktais ir priimančioji valstybė narė pagal savo teisės aktus pripažįsta ją lygiavertę santuokai;
 - 21 metų nesulaukę tiesioginiai palikuonys arba išlaikomi asmenys, įskaitant sutuoktinio arba registruoto partnerio palikuonis ar išlaikomus asmenis;
 - išlaikomi tiesioginiai tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, įskaitant atitinkamus sutuoktinio arba registruoto partnerio giminaičius.

Be išvardytų kategorijų šeimos narių, kuriems suteikta automatinė teisė atvykti ir gyventi su Sąjungos piliečiu priimančiojoje valstybėje narėje, kiti šeimos nariai pagal Sąjungos teisę tam

² Remiantis specialia Jungtinės Karalystės (JK) stojimo sutarties nuostata, Europos Sąjungos piliečiai yra tik tie JK piliečiai, kurie yra „Jungtinės Karalystės piliečiai Europos Sąjungos tikslais“.

tikromis aplinkybėmis taip pat turi teisę laisvai judėti, visų pirma tuomet, kai jiems suteikta teisė atvykti ir gyventi pagal nacionalinės teisės aktus, kuriais įgyvendinama Direktyvos 2004/38/EB 3 straipsnio 2 dalis.

- Trečiosios šalies pilietis, kurio prašymą būti pripažintam Sąjungos piliečio, besinaudojančio ES laisvo judėjimo teise pagal SESV 21 straipsnį ar Direktyvą 2004/38/EB, šeimos nariu atmetę valstybė narė, gali būti laikomas trečiosios šalies piliečiu. Todėl tokie asmenys gali patekti į Gražinimo direktyvos taikymo sritį, o tai reiškia, kad turės būti taikomi joje numatyti būtinausi standartai, procedūros ir teisės. Tačiau, kiek tai susiję su galimu skundu dėl sprendimo, kuriuo nesuteikiama galimybė pasinaudoti Direktyva 2004/38/EB, Komisija mano, kad asmuo, remiantis palankesne Gražinimo direktyvos 4 straipsnio nuostata, ir toliau galės naudotis procedūrinėmis apsaugos priemonėmis, numatytomis Direktyvos 2004/38/EB VI skyriuje (pavyzdžiui, dėl sprendimo pranešimo ir pagrindimo, laiko, per kurį galima savanoriškai išvykti iš teritorijos, atsisteisimo procedūrų ir kt.).

1.2. Neteisėtas buvimas

Teisinis pagrindas Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 2 dalis; Šengeno sienų kodekso 5 straipsnis

Trečiosios šalies piliečio, kuris neatitinka arba nebeatitinka Šengeno sienų kodekso 5 straipsnyje nustatytų atvykimo sąlygų ar kitų atvykimo, buvimo ar gyvenimo toje valstybėje narėje sąlygų, buvimas valstybės narės teritorijoje.

Ši labai plati apibrėžtis apima visus trečiųjų šalių piliečius, kuriems teisės aktais nesuteikta teisė būti valstybėje narėje. Bet koks trečiųjų šalių pilietis, fiziškai esantis ES valstybės narės teritorijoje, ten yra arba teisėtai, arba neteisėtai. Trečios galimybės nėra.

Nacionaline teise pagrįstos teisinės fikcijos, kai asmuo, fiziškai esantis specialiai nurodytose valstybės teritorijos dalyse (pavyzdžiui, tranzito ar tam tikrose pasienio zonose), nelaikomas „esančiu teritorijoje“, šiuo atveju neturi reikšmės, nes tai pažeistų vienodo ES gražinimo *acquis* taikymo principą. Tačiau valstybės narės gali nuspręsti šios kategorijos asmenims netaikyti tam tikrų gražinimo *acquis* nuostatų (žr. 2 skirsnį).

Pavyzdžiui, toliau nurodytų kategorijų trečiųjų šalių piliečiai laikomi neteisėtai esančiais atitinkamoje valstybėje narėje:

- ⇒ asmenys, kurių leidimo gyventi ar vizos galiojimas pasibaigė;
- ⇒ asmenys, kurių leidimas ar viza panaikinti;

- ⇒ prieglobsčio prašytojai, kurių prašymai suteikti prieglobstį atmesti;
- ⇒ prieglobsčio prašytojai, kuriems įteiktas sprendimas, kuriuo jie netenka teisės būti šalyje kaip prieglobsčio prašytojai;
- ⇒ asmenys, kuriems prie sienos nesuteikta teisė atvykti;
- ⇒ asmenys, sulaikyti dėl neteisėto sienos kirtimo;
- ⇒ neteisėti migrantai, sulaikyti valstybės narės teritorijoje;
- ⇒ asmenys, neturintys teisės būti valstybėje narėje, kurioje jie sulaikyti (nors ir turintys teisę būti kitoje valstybėje narėje);
- ⇒ asmenys, esantys valstybės narės teritorijoje savanoriško išvykimo laikotarpiu;
- ⇒ asmenys, kuriems taikomas atidėtas išsiuntimas.

Toliau nurodytų kategorijų asmenys nelaikomi neteisėtai esančiais, nes jie turi teisės aktais numatytą teisę būti (ji gali būti tik laikina) atitinkamoje valstybėje narėje:

- ⇒ prieglobsčio prašytojai, esantys valstybėje narėje, kurioje jiems suteikta teisė būti, kol bus vykdoma prieglobsčio procedūra;
- ⇒ asmenys, esantys valstybėje narėje, kur jiems suteiktas oficialus toleravimo statusas (jei pagal nacionalinę teisę toks statusas prilygsta „teisėtam buvimui“);
- ⇒ sukčiaujant įgyto leidimo turėtojai tol, kol leidimas neatšauktas ar nepanaikintas ir vis dar laikomas galiojančiu leidimu.

Papildomas paaiškinimas

- Asmenų, kurių prašymas išduoti leidimą gyventi dar neišnagrinėtas, buvimas gali būti teisėtas arba neteisėtas, atsižvelgiant į tai, ar jie turi galiojančią vizą arba kitą teisę būti.
- Asmenų, pateikusių prašymą pratęsti pasibaigusio galiojimo leidimą, buvimas yra neteisėtas, jei valstybės narės nacionalinėje teisėje nenustatyta kitaip (taip pat žr. Vadovo 5.7 skirsnį).
- Trečiųjų šalių piliečių, kuriems jau pritaikyta Gražinimo direktyvoje nustatyta gražinimo procedūra ir kurie valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai, nesant jokių pateisinamų negražinimo priežasčių (ESTT sprendimo *Achoughbaban*, C-329/11, 48 punkte aprašyta situacija), buvimas yra neteisėtas. ESTT sprendime *Achoughbaban* daroma speciali nuoroda yra susijusi tik su nacionalinės baudžiamosios teisės priemonių suderinamumu su Gražinimo direktyva. Šiame sprendime nieko nepasakyta apie Gražinimo direktyvos taikymo sritį ir (arba) taikytinumą, taigi 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta bendroji taisyklė ir toliau galioja: „arba A, arba B“, t. y. arba asmens buvimas yra neteisėtas ir Gražinimo direktyva taikytina, arba asmuo turi teisę būti, ir Gražinimo direktyva netaikytina.

1.3. Gražinimas

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 3 dalis

„Gražinimas“ – trečiosios šalies piliečio grįžimo procesas – savanoriškai vykdant prievolę grįžti arba priverstinai – į:

- 1) asmens kilmės šalį, arba
- 2) tranzito šalį pagal Bendrijos ar dvišalius readmisijos susitarimus ar kitas nuostatas, arba
- 3) kitą trečiąją šalį, į kurią atitinkamas trečiosios šalies pilietis savanoriškai nusprendžia grįžti ir į kurią jis būtų priimtas.

Šioje apibrėžtyje tiksliai nurodyta, ką galima laikyti „gražinimu“ ir ko negalima laikyti „gražinimu“ įgyvendinant Gražinimo direktyvą. Pagal Sąjungos teisę neteisėtai esančio trečiosios šalies piliečio perdavimas atgal kitai valstybei narei nelaikomas gražinimu. Vis dėlto toks veiksmas išimties tvarka įmanomas pagal dvišalius readmisijos susitarimus ar Dublino taisykles. Rekomenduojama tai vadinti „perdavimu atgal“, o ne „gražinimu“.

Ši apibrėžtis taip pat reiškia, kad valstybės narės privalo vykdyti gražinimą į trečiąsias šalis tik vienoje iš trijų įtraukų išvardytomis aplinkybėmis. Todėl, pavyzdžiui, be gražinamojo asmens sutikimo, jo negalima gražinti į trečiąją šalį, kuri nėra nei kilmės šalis, nei tranzito šalis.

Papildomas paaiškinimas

- Antroje įtraukoje nurodyta „tranzito šalis“ yra trečioji šalis, ne ES valstybė narė.
- Antroje įtraukoje nurodyti „Bendrijos ar dvišaliai readmisijos susitarimai ar kitos nuostatos“ – tai tik susitarimai su trečiosiomis šalimis. Dvišaliai readmisijos susitarimai tarp valstybių narių čia neturi reikšmės. Tačiau, remiantis tokiais valstybių narių susitarimais, tam tikrais atvejais neteisėtus migrantus galima perduoti atgal kitoms valstybėms narėms pagal Gražinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalį (žr. Vadovo 5.5 skirsnį).
- Trečioje įtraukoje vartojama sąvoka „savanoriškai nusprendžia grįžti“ nereiškia savanoriško išvykimo. Čia „savanoriškai“ reiškia tai, kad gražinamasis asmuo *pasirenka, kur išvykti*. Toks savanoriškas pasirinkimas, kur išvykti, galimas ir rengiantis išsiuntimo procedūrai: tam tikrais atvejais gražinamasis asmuo gali pageidauti būti išsiųstas į kitą trečiąją šalį, o ne į tranzito ar kilmės šalį.

- Šalies, į kurią gražinama, nurodymas išsiuntimo atveju. Jei nustatomas savanoriško išvykimo laikotarpis, gražinamasis asmuo privalo užtikrinti savo prievolės grįžti per nustatytą laiką įvykdymą, ir iš esmės nėra reikalo nurodyti valstybės, į kurią gražinama. Tik tokiu atveju, jei valstybės narės turi imtis prievartos priemonių (išsiuntimo), būtina nurodyti trečiąją šalį, į kurią asmuo bus išsiųstas.

1.4. Sprendimas gražinti

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 4 dalis ir 6 straipsnio 6 dalis

Administracinis ar teismo sprendimas ar aktas, kuriuo konstatuojama arba paskelbiama, kad trečiosios šalies piliečio buvimas yra neteisėtas, ir nustatoma ar nurodoma prievolė grįžti.

„Sprendimo gražinti“ apibrėžtyje pagrindinis dėmesys sutelktas į du esminius elementus. Sprendime gražinti turi būti: 1) teiginys dėl buvimo neteisėtumo; 2) prievolė grįžti.

Sprendime gražinti gali būti pateikta ir kita informacija, kaip antai draudimas atvykti, savanoriško išvykimo laikotarpis, valstybė, į kurią gražinama.

Valstybėms narėms suteikta nemažai veiksmų laisvės pasirenkant sprendimo gražinti priėmimo formą (administracinis arba teismo sprendimas ar aktas).

Sprendimas gražinti gali būti priimtas atskiru aktu ar sprendimu arba kartu su kitais sprendimais, pavyzdžiui, įsakymu išsiųsti ar sprendimu dėl teisėto buvimo pabaigos (žr. Vadovo 12.1 skirsnį).

Sprendime gražinti nurodoma apie neteisėtą buvimą būtent sprendimą priimančioje valstybėje narėje. Tačiau pažymėtina, kad pagal 11 straipsnį sprendimai gražinti gali būti priimti kartu su draudimu atvykti, galiojančiu visoje ES (privalomu visoms valstybėms, kurios turi laikytis Gražinimo direktyvos).

Papildomas paaiškinimas

- Pagal lanksčią sprendimo gražinti apibrėžtį nedraudžiama, kad sprendimas, kuriuo įpareigojama grįžti, būtų priimtas kaip baudžiamasis nuosprendis arba vykstant baudžiamajam procesui (*Sagor, C-430/11, 39 punktas*).

1.5. Įsakymas išsiųsti

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 5 dalis ir 8 straipsnio 3 dalis

Administracinis ar teismo sprendimas arba aktas, kuriuo nurodoma prievolę grįžti įvykdyti privestinai, t. y. fiziškai išvežti iš valstybės narės.

Įsakymas išsiųsti gali būti priimtas kartu su sprendimu grąžinti (vieno etapo procedūra) arba atskirai (dviejų etapų procedūra). Jei sprendimas grąžinti ir įsakymas išsiųsti priimami kartu per vieno etapo procedūrą, tais atvejais, kai nustatomas savanoriško išvykimo laikotarpis, būtina aiškiai nurodyti, kad išsiunčiama bus tik tuomet, jei prievolė grįžti per nustatytą savanoriško išvykimo laikotarpį nebus įvykdyta.

Atsižvelgdama į valstybių narių prievolę visada laikytis negražinimo principo, Komisija laikosi požiūrio, kad išsiuntimas (fizinis išvežimas iš valstybės narės) negalimas į nenurodytą paskirties vietą, ir galimas tik nurodžius šalį, į kurią grąžinama. Grąžinamajam asmeniui turi būti iš anksto pranešta apie išsiuntimo paskirties vietą, suteikiant jam galimybę nurodyti priežastis, kodėl toks išsiuntimas į nurodytą paskirties vietą, jo manymu, pažeistų negražinimo principą, ir pasinaudoti teise pateikti skundą. Komisija rekomenduoja tai padaryti arba nurodant šalį, į kurią grąžinama, atskirame sprendime išsiųsti (dviejų etapų procedūra), arba nurodant šalį, į kurią asmuo bus išsiųstas, jei neįvykdys prievolės grįžti, bendrame sprendime dėl grąžinimo ir išsiuntimo (vieno etapo procedūra).

1.6. Pasislėpimo pavojus

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 7 dalis ir 6 konstatuojamoji dalis

Tam tikru atveju esama priežasčių, kurios grindžiamos teisėje apibrėžtais konkrečiais kriterijais, manyti, kad trečiosios šalies pilietis, kuriam turi būti taikoma grąžinimo tvarka, gali pasislėpti.

Pasislėpimo pavojaus buvimas (ar nebuvimas) yra esminis veiksnys sprendžiant, ar nustatyti savanoriško išvykimo laikotarpį ir ar yra poreikis sulaukyti. Valstybės narės savo vertinimą dėl galimo pasislėpimo pavojaus turi pagrįsti objektyviais nacionalinės teisės aktuose nustatytais kriterijais. Pavyzdžiui, nacionalinėje teisėje dažnai naudojami šie kriterijai:

- ⇒ dokumentų neturėjimas;
- ⇒ nepakankamas bendradarbiavimas nustatant tapatybę;
- ⇒ gyvenamosios vietos neturėjimas,
- ⇒ naudojimasis suklastotais dokumentais arba turimų dokumentų sunaikinimas;
- ⇒ daugkartinis neatvykimas į atitinkamas institucijas;
- ⇒ aiškiai išreikštas ketinimas nesilaikyti taisyklių;

- ⇒ paskelbti nuosprendžiai dėl kriminalinės veikos;
- ⇒ paskelbto draudimo atvykti nesilaikymas;
- ⇒ sprendimo grąžinti pažeidimas;
- ⇒ ankstesnis elgesys (pvz., pabėgimas);
- ⇒ finansinių išteklių neturėjimas;
- ⇒ kitoje valstybėje narėje dėl asmens priimtas sprendimas grąžinti;
- ⇒ įpareigojimo savanoriškai išvykti nesilaikymas.

Remiantis bendraisiais ES teisės principais, ypač proporcingumo principu, visi Grąžinimo direktyva pagrįsti sprendimai turi būti priimami dėl kiekvieno konkretaus atvejo atskirai. Į pirmiau išvardytus kriterijus atsižvelgiama bendrai vertinant atskirą situaciją, tačiau jie negali būti vienintelis pagrindas automatiškai nuspręsti, kad esama pasislėpimo pavojaus. Dažnai tik kelių iš pirmiau nurodytų kriterijų derinys suteikia teisėtą pagrindą manyti, kad esama pasislėpimo pavojaus. Būtina vengti bet kokio automatinio vertinimo (kaip antai „neteisėtas atvykimas = pasislėpimo pavojus“) ir privaloma atskirai įvertinti kiekvieną atvejį. Atliekant tokį vertinimą, būtina atsižvelgti į visus svarbius veiksnius, įskaitant susijusių asmenų amžių ir sveikatą, ir tam tikrais atvejais gali būti padaryta išvada, kad nėra jokio pasislėpimo pavojaus, nors patenkintas vienas ar keli iš nacionalinėje teisėje įtvirtintų kriterijų.

1.7. Savanoriškas išvykimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 8 dalis

Prievolės grįžti įvykdytas per sprendime grąžinti tam tikslui nustatytą laikotarpį.

Savanoriškas išvykimas pagal ES grąžinimo *acquis* reiškia savanoriškai įvykdytą prievolę grįžti į trečiąją šalį. Sąvoka „savanoriškas išvykimas“ neapima atvejų, kai *teisėtai* esantys trečiųjų šalių piliečiai patys priima sprendimą grįžti į savo šalį. Toks išties savanoriškas grįžimas (1 variantas toliau pateiktoje schemoje) nepatenka į Grąžinimo direktyvos taikymo sritį, nes jis susijęs su teisėtu, o ne neteisėtu trečiųjų šalių piliečių buvimu. Neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių, kurie dar nepastebėti (nesulaikyti) (pavyzdžiui, užsibuvę asmenys), išvykimas gali patekti į savanoriško išvykimo apibrėžtį. Šiems asmenims jau galioja abstrakti prievolė grįžti pagal Grąžinimo direktyvą, ir, kai tik valdžios institucijos sužinos apie jų neteisėtą buvimą (ne vėliau nei per patikrinimą išvykstant, žr. 13.3 skirsnį), jiems gali būti taikomas sprendimas grąžinti bei draudimas atvykti.

Grąžinimo direktyvoje reglamentuojami tik 2 ir 3 variantai.

1. SAVANORIŠKAS
GRĮŽIMAS – savanoriškas
teisėtai esančių trečiųjų šalių
piliečių grįžimas

2. SAVANORIŠKAS
IŠVYKIMAS – savanoriškas
prievolės grąžinti neteisėtai
esančius trečiųjų šalių
piliečius įvykdymas

3. IŠSIUNTIMAS –
priverstinis prievolės
grąžinti neteisėtai
esančius trečiųjų šalių
piliečius įvykdymas

2 + 3 = grąžinimas (kaip apibrėžta Grąžinimo
direktyvos 2 straipsnio 3 dalyje)

Vykimas iš vienos valstybės narės nacionalinės teritorijos į kitos valstybės narės teritoriją pagal 6 straipsnio 2 dalį (žr. Vadovo 5.4 skirsnį) negali būti laikomas savanorišku išvykimu. Savanoriško išvykimo apibrėžtis visuomet reiškia, jog išvykstama į trečiąją šalį. Konkrečios tranzito sausumos keliais per kitų valstybių narių teritorijas taisyklės, taikytinos savanoriško išvykimo atvejais, pateiktos Vadovo 6.4 skirsnyje.

1.8. Pažeidžiami asmenys

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 3 straipsnio 9 dalis

Nepilnamečiai, nelydimi nepilnamečiai, neįgalieji, pagyvenę žmonės, nėščios moterys, vieniši tėvai, turintys nepilnamečių vaikų, bei asmenys, kurie buvo kankinti, išprievartauti ar patyrė kitokių formų sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą.

Priešingai nei prieglobsčio *acquis* naudojama pažeidžiamų asmenų apibrėžtis (žr., pavyzdžiui, Priėmimo sąlygų direktyvos 2013/33/ES 21 straipsnį arba Priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų direktyvos 2011/95/ES 20 straipsnio 3 dalį), Grąžinimo direktyvoje ši apibrėžtis pateikta išsamaus sąrašo forma. Tačiau poreikis ypač atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų padėtį ir jų specifinius poreikius grąžinimo atvejais būdingas ne tik 3 straipsnio 9 dalyje aiškiai nurodytoms pažeidžiamų asmenų kategorijoms. Komisija rekomenduoja valstybėms narėms atkreipti dėmesį ir į kitas išskirtinio pažeidžiamumo aplinkybes, pavyzdžiui, nurodytas prieglobsčio *acquis*, kuriose atsiduria prekybos žmonėmis arba moterų lyties organų žalojimo aukos, sunkiai sergantys asmenys ar asmenys, turintys psichikos sutrikimų.

Be to, ypatingas dėmesys pažeidžiamų asmenų padėčiai neturėtų apsiriboti Grąžinimo direktyvoje konkrečiai nurodytais atvejais (savanoriško išvykimo, atidėto grąžinimo ir sulaikymo laikotarpiais). Todėl Komisija rekomenduoja valstybėms narėms atsižvelgti į pažeidžiamų asmenų poreikius visais grąžinimo procedūros etapais.

2. Taikymo sritis

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 2 straipsnis ir 4 straipsnio 4 dalis

Gražinimo direktyvos taikymo sritis yra plati ir apima visus trečiųjų šalių piliečius, neteisėtai esančius valstybės narės teritorijoje. Šiuo metu (2015 m.) Gražinimo direktyvos privalo laikytis šios valstybės narės:

- visos ES valstybės narės, išskyrus Jungtinę Karalystę ir Airiją;
- Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas.

Valstybės narės gali nuspręsti šios direktyvos netaikyti tam tikroms trečiųjų šalių piliečių kategorijoms:

- su sienos kirtimu susijusiais atvejais pagal 2 straipsnio 2 dalies a punktą (daugiau informacijos pateikta Vadovo 2.1 skirsnyje);
- su baudžiamąja teise susijusiais atvejais pagal 2 straipsnio 2 dalies b punktą (daugiau informacijos pateikta Vadovo 2.2 skirsnyje).

Valstybės narės sprendimas pasinaudoti nukrypti leidžiančia nuostata ir netaikyti Direktyvos su sienos kirtimu susijusias atvejais ar su baudžiamąja teise susijusias atvejais turi būti aiškiai ir iš anksto nurodytas nacionaliniuose įgyvendinimo teisės aktuose³; priešingu atveju jis negali turėti teisinės galios. Nėra jokių konkrečių formalių reikalavimų, kaip turėtų būti pranešta apie tokį sprendimą. Tačiau svarbu, kad jis aiškiai – tiesiogiai ar numanomai – būtų pagrįstas nacionalinės teisės aktais, jeigu ir tiek, kiek valstybė narė pasinaudoja šia nukrypti leidžiančia nuostata.

Jei valstybė narė iš anksto nepranešė apie savo sprendimą pasinaudoti 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktuose numatytais nukrypti leidžiančiomis nuostatomis, šiomis nuostatomis vėliau negalima pateisinti Gražinimo direktyvos netaikymo konkrečiais atvejais.

Valstybės narės turi visas galimybes nustatyti, kad 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktuose nustatyta nukrypti leidžianti nuostata taikytina tik tam tikroms asmenų kategorijoms (pavyzdžiui, tik tiems, kam prie oro sienos ar jūrų sienos nesuteiktas leidimas atvykti), jei tai aiškiai nurodyta nacionalinės įgyvendinimo teisės aktuose.

³ Priešingai nei ES valstybės narės, Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas neprivalo laikytis ES direktyvų remdamosi SESV 288 straipsniu, o tik tuomet, kai jas priima, ir vadovaudamasi bendrais viešosios tarptautinės teisės principais. Todėl, priešingai nei ES valstybės narės, Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas neprivalo vadovautis ESTT praktika dėl direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę ir gali pasirinkti Gražinimo direktyvoje įtvirtintos prievolės perkėlimo būdą (pavyzdžiui, tiesioginė nuoroda į direktyvos nuostatas) pagal savo tarptautinius įsipareigojimus.

Valstybės narės gali nuspręsti šia nukrypti leidžiančia nuostata pasinaudoti vėlesniame etape. Tačiau tai jokių būdu negali turėti neigiamų pasekmių asmenims, kurie jau turėjo naudą dėl Gražinimo direktyvos poveikio. (Žr. ESTT sprendimą *Filev ir Osmani*, C-297/12: „<...> tačiau, kadangi valstybė narė dar nepasinaudojo šia teise po perkėlimo termino pabaigos <...> ji negali remtis teise riboti šios direktyvos taikymo asmenims sritį pagal 2 straipsnio 2 dalies b punktą asmenų, kuriems jau buvo taikomos šios direktyvos pasekmės, atžvilgiu“).

2.1. Sienos kirtimo atvejai. 2 straipsnio 2 dalies a punktas

Asmenims, kuriems nesuteiktas leidimas atvykti ir kurie yra tranzito zonoje arba valstybės narės pasienio zonoje, dažnai taikomos specialios valstybių narių taisyklės: remiantis teisine fikcija šie asmenys kartais nelaikomi esančiais atitinkamos valstybės narės teritorijoje, todėl taikomos kitokios taisyklės. Gražinimo direktyvoje laikomasi kitokio požiūrio, pagal kurį bet koks trečiosios šalies pilietis, fiziškai esantis valstybės narės teritorijoje, patenka į Direktyvos taikymo sritį.

Tačiau valstybės narės gali (bet neprivalo) nuspręsti Direktyvos netaikyti su sienos kirtimu susijusiems atvejams, t. y. trečiųjų šalių piliečiams:

- kuriems atsisakyta leisti atvykti pagal Šengeno sienų kodekso 13 straipsnį arba
- kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo sausuma, jūra ar oru

ir kurie po to nėra gavę leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje.

Papildomas paaiškinimas

- Pavyzdžiui, toliau nurodytų asmenų kategorijos patenka į formuluotės „kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo“ taikymo sritį, nes vis dar esama TIESIOGINIO ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu:

- ⇒ laivu neteisėtai atvykę asmenys, kurie sulaikyti iškart ar netrukus po atvykimo;
- ⇒ policijos sulaikyti sienos užtvartą perlipę asmenys;
- ⇒ neteisėtai atvykę asmenys, kurie išlipa iš traukinio ar autobuso, juos tiesiai atvežusio į valstybės narės teritoriją (be ankstesnio sustojimo valstybės narės teritorijoje).

- Toliau nurodytų asmenų kategorijos nepatenka į formuluotės „kuriuos kompetentingos institucijos sulaikė ar suėmė dėl neteisėto valstybės narės išorės sienos kirtimo“ taikymo sritį, nes nebėra TIESIOGINIO ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu:

- ⇒ neteisėtai atvykę asmenys, kurie sulaikomi valstybės narės teritorijoje per tam tikrą laikotarpį po neteisėto atvykimo;
 - ⇒ neteisėti migrantai, sulaikyti pasienio regione (išskyrus, kai vis dar esama tiesioginio ryšio su neteisėto sienos kirtimo veiksmu);
 - ⇒ neteisėti migrantai, išlipantys iš autobuso, atvykusio iš trečiosios šalies, jei autobusas jau keletą kartų sustojo ES teritorijoje;
 - ⇒ neteisėti migrantai, kurie jau buvo išsiųsti anksčiau ir pažeidžia dar galiojantį draudimą atvykti (išskyrus, kai jų sulaikymas tiesiogiai siejasi su neteisėtu sienos kirtimu);
 - ⇒ neteisėti migrantai, kertantys vidaus sieną (Pastaba: ir 2 straipsnio 2 dalies a punkte, ir Šengeno sienų kodekse (ŠSK) aiškiai kalbama apie išorės sienas).
- Praktiniai atvejų, kuriems taikoma formuluotė „ir kurie po to nėra gavę leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje“, pavyzdžiai:
 - ⇒ neteisėtai atvykę asmenys, sulaikyti prie išorės sienos ir vėliau įgiję teisę būti kaip prieglobsčio prašytojai. Net jei galutinai atmetus prašymą suteikti prieglobstį jų buvimas vėl tampa neteisėtas, jų negalima pašalinti iš Direktyvos taikymo srities kaip atvejo, susijusio su sienos kirtimu;
 - ⇒ trečiosios šalies pilietis, kuriam neleista atvykti ir kuris yra oro uosto tranzito zonoje (taigi gali nepatekti į Direktyvos taikymo sritį), dėl medicininių priežasčių perkeliamas į ligoninę ir jam suteikiamas trumpalaikis nacionalinis *leidimas* (o ne tik atidedamas išsiuntimas pagal 8 straipsnio 2 dalies a punktą) hospitalizavimo laikotarpiui.
 - Trečiųjų šalių piliečiams, nepatenkantiems į Gražinimo direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punkto taikymo sritį, skirtų sprendimų forma, turinys ir numatytos teisių gynimo priemonės reglamentuojamos nacionalinės teisės aktais.
 - Atsisakymas leisti atvykti pagal ŠSK 13 straipsnį skirtas bet kokiam asmeniui, kuris neatitinka atvykimo sąlygų pagal ŠSK 5 straipsnio 1 dalį.
 - Asmenys, kuriems atsisakoma suteikti leidimą atvykti oro uosto tranzito zonoje arba valstybės narės teritorijoje esančiame sienos perėjimo punkte, patenka į Gražinimo direktyvos taikymo sritį (nes jie jau fiziškai yra toje teritorijoje). Tačiau valstybės narės gali pasinaudoti 2 straipsnio 2 dalies a punkte numatyta nukrypti leidžiančia nuostata, kuria valstybėms narėms suteikiama teisė nuspręsti tokiems atvejams Direktyvos netaikyti.

- Laikinai atnaujinus vidaus sienos kontrolę vidaus sienos netampa išorės sienomis. Todėl tai neturi reikšmės Gražinimo direktyvos taikymo sričiai. Komisija laikosi požiūrio, kad sienos kirtimo atvejams skirtos išimtys pagal 2 straipsnio 2 dalies a punktą taikytinos tik sulaikymo prie išorės, o ne vidaus sienų atvejais.
- Sienos kirtimo ir pan. atvejai, kuriems galima netaikyti Direktyvos pagal 2 straipsnio 2 dalies a punkto, nėra tokie patys kaip 12 straipsnio 3 dalyje nurodyti atvejai (supaprastinta procedūra neteisėto atvykimo atveju). Neteisėtas atvykimas (12 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka) nėra sinonimiškas sienos kirtimo ir pan. atvejams, aprašytiems 2 straipsnio 2 dalies a punkte. Pavyzdys: neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, sulaikytas valstybės narės teritorijoje praėjus trimis mėnesiams nuo jo neteisėto atvykimo, nepatenka į 2 straipsnio 2 dalies a punkto taikymo sritį, bet gali patekti į 12 straipsnio 3 dalies taikymo sritį.

2.2. Specialios apsaugos priemonės, skirtos sienos kirtimo atvejams

Jei valstybės narės nusprendžia netaikyti Direktyvos sienos kirtimo atvejams, jos, remdamosi Gražinimo direktyvos 4 straipsnio 4 dalimi, vis tiek privalo užtikrinti, kad susijusiems asmenims suteikiamos apsaugos lygmuo būtų ne mažiau palankus, negu nustatyta Direktyvos straipsniuose dėl:

- ⇒ *priverstinių priemonių naudojimo apribojimų;*
- ⇒ *išsiuntimo atidėjimo;*
- ⇒ *neatidėliotinos medicinos pagalbos ir pažeidžiamų asmenų poreikių užtikrinimo;*
- ⇒ *sulaikymo sąlygų;*
- ⇒ *negražinimo principo laikymosi.*

Be to, pabrėžtina, kad valstybės narės sprendimas Gražinimo direktyvos netaikyti sienos kirtimo atvejams jokių būdu nereiškia, jog atsisakoma ES prieglobsčio *acquis* numatytų apsaugos priemonių (pavyzdžiui, visų pirma galimybės pasinaudoti prieglobsčio procedūra). ES prieglobsčio *acquis* nustatytos prievolės visų pirma apima valstybių narių įsipareigojimą:

- ⇒ informuoti trečiųjų šalių piliečius apie galimybę pateikti tarptautinės apsaugos prašymą;
- ⇒ užtikrinti, kad sienos apsaugos pareigūnai ir susijusios institucijos turėtų reikiamą informaciją ir kad jų darbuotojams būtų surengti tinkamo lygmens mokymai, kaip atpažinti tokius prašytojus, ir pateiktos instrukcijos dėl prašytojų informavimo apie tai, kur ir kaip galima pateikti prašymą suteikti tarptautinę apsaugą;

- ⇒ pasirūpinti vertimu, kiek tai būtina siekiant sudaryti palankesnes sąlygas pasinaudoti procedūra;
- ⇒ patarimus ir konsultacijas teikiančioms organizacijoms ir asmenims sudaryti tinkamas galimybes susitikti su prašytojais išorės sienos perėjimo punktuose, taip pat ir tranzito zonose.

Papildomas paaiškinimas

- Praktinis šios nuostatos taikymas, kai prie sienos nesuteiktas leidimas atvykti. Yra dvi galimybės: arba asmuo fiziškai yra valstybės narės teritorijoje po to, kai prie sienos (pavyzdžiui, oro uosto tranzito zonoje) jam atsisakyta suteikti leidimą atvykti, arba asmens valstybės narės teritorijoje fiziškai nėra (pavyzdžiui, prie sausumos sienos jam nesuteiktas leidimas atvykti ir jis vis dar fiziškai yra trečiosios šalies teritorijoje). Pirmuoju atveju galima ir reikia taikyti 4 straipsnio 4 dalyje numatytas apsaugos priemonės. Antruoju atveju 4 straipsnio 4 dalies taikyti negalima.
- Teisė į negražinimą, pripažįstama 4 straipsnio 4 dalies b punkte (ir įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 3 straipsnyje bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (ESPTC) 19 straipsnio 2 dalyje), yra absoliuti ir jos negalima riboti jokiais aplinkybėmis, net jei užsienietis keltų grėsmę viešajai tvarkai ar padarytų labai sunkų nusikaltimą. Tokiems asmenims gali būti nesuteiktas pabėgėlio ar papildomos apsaugos statusas, tačiau jų vis tiek negalima gražinti ten, kur jie gali būti kankinami ar nužudyti.

2.3. Baudžiamosios teisės ir ekstradicijos taikymo atvejai

Valstybės narės gali (bet neprivalo) nuspręsti Direktyvos netaikyti trečiųjų šalių piliečiams:

- *kurie gražinami pagal nacionalinę teisę vykdant baudžiamosios teisės sankciją arba tai yra baudžiamosios teisės sankcijos taikymo pasekmė arba*
- *kuriems taikomos ekstradicijos procedūros.*

Papildomas paaiškinimas

- Šioje nuostatoje nurodyti baudžiamosios teisės taikymo atvejai susiję su veikomis, kurios pagal valstybių narių nacionalinę teisinę tvarką paprastai laikomos nusikaltimais.
 - ⇒ Sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, ESTT išsamiai paaiškino, kad nusikaltimai, kuriais pažeidžiamos nacionalinės teisės nuostatos dėl narkotikų, taip pat nuosprendžiai dėl prekybos narkotikais yra atvejai, kai taikytina nukrypti leidžianti nuostata.

- ⇒ Sprendime *Achoughbabian* ESTT patvirtino, kad Gražinimo direktyvos tikslas ir privalomas poveikis būtų panaikinti, jei ši nukrypti leidžianti nuostata būtų taikoma trečiųjų šalių piliečiams, kurių vienintelis padarytas pažeidimas yra neteisėtas buvimas šalyje.
- ⇒ Smulkūs su migracija susiję pažeidimai, tokie kaip neteisėtas atvykimas ar buvimas, nesuteikia teisės naudotis šia nukrypti leidžiančia nuostata.
- Ekstradicijos procedūros nebūtinai susijusios su gražinimo procedūromis (pagrindinė 1957 m. Europos Tarybos konvencija apibrėžia ekstradiciją kaip *asmenų, kuriems prašančiosios Šalies kompetentinga valdžia kelia bylą arba kurių minėta Šalis reikalauja, kad galima būtų įvykdyti nuosprendį arba tuos asmenis sulaikyti, perdavimą*). Tačiau kartais šios procedūros gali ir persipinti, todėl šia nukrypti leidžiančia nuostata siekiama aiškiai nurodyti, kad valstybės narės gali nuspręsti netaikyti Gražinimo direktyvoje numatytų apsaugos priemonių, kai vykdo gražinimą pagal ekstradicijos procedūras.

3. Palankesnės nuostatos

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 4 straipsnis

Nors Gražinimo direktyva siekiama suderinti valstybių narių gražinimo procedūras, ja akivaizdžiai nekeičiamos palankesnės nuostatos, įtvirtintos *dvišaliuose ar daugiašaliuose tarptautiniuose susitarimuose* (4 straipsnio 1 dalis). Be to, Gražinimo direktyva nekeičia nei *jokių trečiosios šalies piliečiui galimai palankesnių nuostatų, numatytų Bendrijos acquis, susijusioje su imigracija ir prieglobsčiu* (4 straipsnio 2 dalis), nei *valstybių narių teisės priimti ar taikyti palankesnes nuostatas asmenims, kuriems ji yra taikoma, jei tokios nuostatos neprieštarauja šiai direktyvai*. (4 straipsnio 3 dalis)

Papildomas paaiškinimas

- Atsižvelgiant į tai, kad Gražinimo direktyvos tikslas – nustatyti bendrus minimalius asmenų pagrindinių teisių apsaugos vykdant gražinimo procedūras standartus, sąvoka „palankesnės“ visada aiškintina kaip reiškianti palankumą gražinamajam asmeniui, o ne išsiunčiančiajai valstybei.
- Gražinimo direktyva reglamentuojamose srityse valstybės narės neturi teisės taikyti griežtesnių standartų. Žr. ESTT sprendimo *El Dridi, C-61/11*, 33 punktą: „<...> Direktyva 2008/115 <...> valstybėms neleidžiama taikyti griežtesnių normų direktyva sureglamentuotoje srityje.“

- Baudos skyrimas užuot priėmus sprendimą grąžinti. Grąžinimo direktyvoje neleidžiama nustatyti sistemos, pagal kurią šios valstybės teritorijoje neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, atsižvelgiant į aplinkybes, numatoma arba skirti baudą, arba juos išsiųsti iš šalies, nes šios priemonės yra tarpusavyje nesuderinamos (*Zaizoune*, C-38/14).
- Taikyti tam tikras Grąžinimo direktyvos dalis asmenims, nepatenkantiems į jos taikymo sritį pagal 2 straipsnio 2 dalies a ir b punktus galima. Tokia praktika naudinga atitinkamo asmens interesams; ji suderinama su Direktyva ir gali būti laikoma patenkančia į 4 straipsnio 3 dalies taikymo sritį.

4. Baudžiamosios teisės priemonės migracijos taisyklių pažeidimo atveju

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyva, išaiškinta ESTT sprendimuose El Dridi, C-61/11, Sagor, C-430/11 Achughbabian, C-329/11, Filev ir Osmani, C-297/12.

Valstybės narės turi teisę nustatyti baudžiamąsias sankcijas už migracijos taisyklių pažeidimus, jei tokios priemonės nekelia pavojaus Grąžinimo direktyvos įgyvendinimui. Už kokius migracijos taisyklių pažeidimus bus baudžiama, nustatoma nacionalinės teisės aktuose. Be to, valstybėms narėms niekas netrukdo savo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje spręsti kitose valstybėse narėse padarytų migracijos taisyklių pažeidimų klausimo ir į šiuos pažeidimus atsižvelgti.

- Proporcingos finansinės nuobaudos už neteisėtą buvimą taikymas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę pats savaime nėra nesuderinamas su Grąžinimo direktyvos tikslais, nes tai netrukdo sprendimą dėl grąžinimo priimti ir įgyvendinti visapusiškai laikantis Grąžinimo direktyvoje nustatytų sąlygų (*Sagor*, C-430/11). Nacionalinės teisės aktai, kuriuose numatyta už neteisėtą buvimą taikyti arba baudą, arba išsiuntimą, yra nesuderinami su Grąžinimo direktyva, nes tai mažina direktyvos veiksmingumą (*Zaizoune*, C-38/14).
- Neatidėliotinas išsiuntimas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę (tais atvejais, kurie nėra už Grąžinimo direktyvos taikymo srities ribų remiantis 2 straipsnio 2 dalies b punktu – žr. Vadovo 2.3 skirsnį) galimas, tik jeigu sprendimas, kuriuo skiriama ši bausmė, nepažeidžia jokių Grąžinimo direktyvoje nustatytų apsaugos priemonių (taip pat ir dėl sprendimo grąžinti formos, teisinių apsaugos priemonių ir išankstinio galimybės savanoriškai išvykti nagrinėjimo). (*Sagor*, C-430/11)
- Namų areštas pagal nacionalinę baudžiamąją teisę leistinas tik tuomet, kai yra garantijų, kad namų areštas nesutrukdyt grąžinimui ir kad jis pasibaigs iškart, kai tik atsiras galimybė fiziškai išvežti atitinkamą asmenį iš tos valstybės narės. (*Sagor*, C-430/11)

- Valstybės narės neturi teisės pagal nacionalinę baudžiamąją teisę taikyti įkalinimo bausmės vien už neteisėtą buvimą prieš vykdant gražinimo procedūrą ar jos metu, nes tai pavélintų gražinimą. (*El Dridi*, C-61/11)
- Valstybės narės gali pagal nacionalines baudžiamojo proceso normas baudžiamąsias sankcijas taikyti trečiųjų šalių piliečiams, kuriems Gražinimo direktyvoje nustatyta gražinimo procedūra jau pritaikyta ir kurie valstybės narės teritorijoje yra neteisėtai, nesant jokių pateisinamų negražinimo priežasčių. Tokiais atvejais būtina užtikrinti visapusišką pagrindinių teisių, ypač įtvirtintų EŽTK ir ESPTC, apsaugą. (*Achughbaban*, C-329/11, 48–49 punktai)

Papildomas paaiškinimas

- Galimos pagrįstos negražinimo priežastys – tai
 - ⇒ priežastys, kurių gražinamasis asmuo *nekontroliuoja* (vélavimas gauti reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių dėl nepakankamo trečiųjų šalių institucijų bendradarbiavimo; krizinė situacija šalyje, į kurią gražinama, dėl kurios saugiai grįžti neįmanoma; oficialaus gražinimo atidėjimo ar toleravimo statuso taikymas tam tikrų kategorijų gražinamiesiems asmenims ir kt.) arba
 - ⇒ *su gražinamuoju asmeniu susijusios* priežastys, kurios pripažįstamos teisétomis ar pagrįstomis pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę (pavyzdžiui, sveikatos problemos ar su šeima susijusios priežastys, dėl kurių gražinimas atidedamas; vykstantis apeliacinis procesas, sustabdžius apskusto sprendimo vykdymą; sprendimas bendradarbiauti su valdžios institucijomis kaip liudytojui <...>). Vien paprastas subjektyvus noras būti ES niekuomet negali būti laikomas pagrįsta priežastimi.
- Galimos nepagrįstos negražinimo priežastys – tai priežastys, kurias gražinamasis asmuo *gali kontroliuoti* ir kurios nepripažįstamos teisétomis ar pagrįstomis pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę, kaip antai nepakankamas bendradarbiavimas siekiant gauti kelionės dokumentus; nepakankamas bendradarbiavimas atskleidžiant savo tapatybę; dokumentų sunaikinimas; pasislėpimas; kliudymas gražinimo pastangoms; <...> Pažymėtina, kad vien subjektyvus neteisėtai esančio trečiosios šalies piliečio noras būti ES niekuomet negali būti laikomas pagrįsta priežastimi.
- Baudžiamosios sankcijos, skirtos atgrasyti gražinamuosius asmenis, kurių neįmanoma išsiųsti, neturinčius jokių pagrįstų priežasčių negrįžti, nuo neteisėto pasilikimo turi nepažeisti pagrindinių teisių, ypač įtvirtintų EŽTK ir ESPTC, taip pat proporcingumo principo. Gražinimo direktyvoje nustatytas ilgiausias galimas nebendradarbiaujančių gražinamųjų asmenų laisvės

apribojimo terminas – 18 mėnesių. Komisija laikosi nuomonės⁴, kad valstybės narės gražinamiesiems asmenims, kurie nepadarė jokio kito nusikaltimo, be neteisėto buvimo ar nebendradarbiavimo, neturėtų taikyti įkalinimo pagal baudžiamąją teisę pasibaigus 18 mėn. laikotarpiui (ar ilgiausiam galimam atitinkamoje nacionalinėje teisėje nustatytam laikotarpiui).

5. Sulaikymas ir prievolė priimti sprendimą gražinti

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 6 straipsnis

Valstybės narės priima sprendimą gražinti kiekvieno trečiosios šalies piliečio, neteisėtai esančio jų teritorijoje, atžvilgiu.

Valstybės narės privalo priimti sprendimą gražinti bet kokią jų teritorijoje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, išskyrus atvejus, kai Sąjungos teisėje nustatyta aiški nukrypti leidžianti nuostata (žr. toliau pateiktą išimčių sąrašą). Valstybės narės negali praktiškai toleruoti neteisėto trečiųjų šalių piliečių buvimo jų teritorijoje, ir turi arba pradėti gražinimo procedūrą, arba suteikti teisę būti. Šia valstybių narių prievole arba pradėti gražinimo procedūras, arba suteikti teisę būti siekiama sumažinti „pilkąsias zonas“, užkirsti kelią neteisėtai esančių asmenų išnaudojimui ir suteikti daugiau teisinio apibrėžtumo visiems susijusiems asmenims.

Paprastai kriterijus, kuriuo remiantis nustatoma už gražinimo procedūras atsakinga valstybė narė, yra sulaikymo vieta. Pavyzdys: jeigu neteisėtas migrantas į ES pateko per valstybę narę A (nepastebėtas), vėliau kirto valstybes nars B ir C (nepastebėtas) ir galiausiai buvo sulaikytas valstybėje narėje D, valstybė narė D atsakinga už gražinimo procedūros vykdymą. Laikinos vidaus sienų tarp Šengeno valstybių kontrolės atnaujinimas šiam principui poveikio neturi. Šios bendros taisyklės išimtys išdėstytos Vadovo 5.2, 5.3, 5.4, 5.5. ir 5.8 skirsniuose.

Papildomas paaiškinimas

- Nacionalinės teisės aktuose nustatyta administracinė bauda už neteisėtą buvimą gali būti taikoma ir kartu priimant sprendimą gražinti. Tačiau tokia administracinė bauda negali pakeisti valstybės narės prievolės priimti sprendimą gražinti ir įvykdyti išsiuntimą (*Zaizoune*, C-38/14).
- Gražinimo direktyvoje numatyti sprendimai gražinti taip pat turi būti priimami, kai gražinimo procedūra vykdoma remiantis readmisijos susitarimu: readmisijos susitarimų su trečiaja šalimi (kuriais reglamentuojami ES valstybių narių ir trečiųjų šalių santykiai) naudojimas neturi įtakos

⁴ Šis klausimas aptariamas nagrinėjamoje byloje *Mehrabipari*, C-390/14.

visapusiškam ir visa apimančiam Gražinimo direktyvos (kuria reglamentuojami išsiunčiančiosios valstybės ir gražinamojo asmens santykiai) taikymui kiekvienu konkrečiu gražinimo atveju. Iš tikrųjų readmisijos susitarimo naudojimas reiškia, jog pirmiausia priimamas sprendimas gražinti.

- Nacionalinės teisės aktuose gali būti nustatyta trečiosios šalies piliečio prievolė išvykti iš ES teritorijos, jei jis joje yra neteisėtai. Tokia abstrakti teisinė prievolė nėra sprendimas gražinti. Kiekvienu atveju ji turi būti įtvirtinta konkrečiam asmeniui skirtu sprendimu gražinti.

Sulaikymo praktika. Pagrindinių teisių apsauga

Valstybės narės prievolę priimti sprendimą gražinti, skirtą bet kokiam trečiosios šalies piliečiui, neteisėtai esančiam jų teritorijoje, vykdo nepažeisdamos pagrindinių teisių, taip pat proporcingumo principo (24 konstatuojamoji dalis). Teisėtas tikslas kovoti su neteisėta migracija gali būti derinamas su kitais teisėtais valstybės interesais, kaip antai bendraisiais visuomenės sveikatos poreikiais, valstybės kovos su nusikalstamumu interesais, poreikiu užtikrinti išsamų gimimų registravimą, vaiko interesų paisymą (konkrečiai pabrėžiamą 22 konstatuojamoje dalyje), Ženevos konvencijos (nurodytos 23 konstatuojamoje dalyje) laikymąsi, taip pat kitas ESPTC įtvirtintas svarbias pagrindines teises. Komisija remiasi argumentais, išdėstytais Pagrindinių teisių agentūros 2012 m. dokumente „Neteisėtų migrantų sulaikymas – pagrindinių teisių aspektai“ (angl. *Apprehension of migrants in an irregular situation – fundamental rights considerations*, ⇒ Tarybos dok. Nr. 13847/12). Šiuos principus atitinkančios valstybių narių praktikos Komisija nelaikys prievolės priimti sprendimą gražinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį pagal Gražinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalį pažeidimu.

Sveikatos priežiūros prieinamumas

Neteisėti migrantai, besikreipiantys dėl medicininės pagalbos, negali būti sulaikyti gydymo įstaigose ar prie jų.

Gydymo įstaigos neprivalo pateikti migrantų asmens duomenų imigracijos tarnyboms migranto gražinimo tikslais.

Galimybė gauti išsilavinimą

Neteisėtų migrantų negalima sulaikyti jų vaikų lankomoje mokykloje ar prie jos.

Mokyklos neprivalo pateikti migrantų asmens duomenų imigracijos tarnyboms migranto gražinimo tikslais.

Religijos laisvė

Neteisėtų migrantų negalima sulaikyti pripažintose religinėse įstaigose ar prie jų, kai jie praktikuoja religiją.

Gimimų registravimas

Neteisėtiems migrantams turėtų būti sudaryta galimybė užregistruoti savo vaikų gimimą ir gauti gimimo liudijimą be pavojaus, kad bus sulaikyti.

Gimimo liudijimus išduodantys gyventojų registrai neprivalo pateikti migrantų asmens duomenų imigracijos tarnyboms migranto grąžinimo tikslais.

Teisė kreiptis į teismą

Kovodamos su nusikalstamumu, valstybės narės gali nuspręsti suteikti nukentėjusiesiems ir liudytojams galimybę pranešti apie nusikaltimus nebijant, kad bus sulaikyti. Šią tikslą įgyvendinti galėtų padėti tokia geroji patirtis:

- numatyti anoniminio, pusiau anoniminio ar kitokio veiksmingo pranešimo galimybes;
- suteikti nukentėjusiesiems nuo sunkių nusikaltimų ar jų liudytojams galimybę į policiją kreiptis per trečiuosius asmenis (pavyzdžiui, migrantų ombudsmeną, specialiai paskirtus pareigūnus ar humanitarinę ir teisinę pagalba teikiančius subjektus);
- apibrėžti sąlygas, kuriomis nukentėję nuo nusikaltimų, įskaitant smurtą namuose, ir liudytojai galėtų gauti leidimus gyventi, remiantis Direktyvoje 2004/81/EB ir Direktyvoje 2009/52/EB nurodytais standartais;
- apsvarstyti poreikį atsieti nukentėjusio nuo smurto imigranto statusą nuo nusikaltimą įvykdžiusio pagrindinio leidimo turėtojo statuso;
- kartu su darbo inspekcija ar kitais suinteresuotaisiais subjektais parengti informacinius lapelius, kuriuose darbo vietoje sulaikytiems migrantams būtų sistemingai ir objektyviai pateikiama informacija apie galimybes pateikti skundus prieš savo darbdavius, remiantis Direktyva 2009/52/EB, ir imtis atitinkamų priemonių svarbiems įrodymams išsaugoti.

Teisinės pagalbos prašantys neteisėti migrantai negali būti sulaikyti profesinėse sąjungose ar kitose tokią paramą teikiančiose organizacijose ar prie jų.

Be to, Komisija rekomenduoja, kad neteisėtai esantys trečiųjų šalių piliečiai, pageidaujantys patekti į valstybinių tarnybų, registruojančių prašymus dėl tarptautinės apsaugos, patalpas, nebūtų

sulaikomi tokiose įstaigose ar prie jų.

Ypatingi atvejai

5.1. Sulaikymas per patikrinimą išvykstant

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnis

Sprendimas grąžinti tam tikromis aplinkybėmis gali būti priimtas ir tuomet, jei neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis sulaikomas prie ES išorės sienos, kai išvyksta iš ES teritorijos, prieš tai atlikus konkretaus atvejo analizę ir atsižvelgiant į proporcingumo principą. Tai gali būti leistina tais atvejais, kai per patikrinimą išvykstant nustatoma, kad buvimo laikotarpis viršytas labai daug arba labai ilgai būta neteisėtai. Tokiais atvejais valstybės narės, sužinojusios apie viršytą buvimo laikotarpį, gali pradėti grąžinimo procedūrą ir ją tęsti, galiausiai priimdamos sprendimą grąžinti ir kartu nustatydamos draudimą atvykti pagal *in absentia* procedūrą (atsižvelgiant į Vadovo 11.3 ir 12 skirsniuose nurodytas procedūrinės apsaugos priemones).

Nors tokiu ypatingu atveju asmuo šiaip ar taip jau išvyksta iš ES, sprendimo grąžinti priėmimas gali būti pagrįstas, nes valstybei narei tai suteikia galimybę nustatyti ir draudimą atvykti ir taip užkirsti kelią kitam atvykimui ir galimam neteisėto buvimo pavojui.

Valstybės narės galėtų nustatyti procedūras, kad tokiais ypatingais atvejais sprendimą grąžinti ir prireikus draudimą atvykti būtų galima priimti tiesiog oro uoste (ar kituose sienos perėjimo punktuose).

Jei trečiosios šalies pilietis viršijo vizoje ar leidime nustatytą buvimo laikotarpį pirmoje valstybėje narėje ir išvyksta iš ES per antrą (tranzito) valstybę narę, draudimą atvykti turi nustatyti antroji valstybė narė (užsibuvusio asmens buvimas antroje (tranzito) valstybėje narėje taip pat paprastai bus laikomas neteisėtu, kaip apibrėžta Grąžinimo direktyvoje).

5.2. Asmenys, kurių atžvilgiu sprendimą grąžinti priėmė kita valstybė narė

Teisinis pagrindas: Direktyva 2001/40/EB

Priminimas (paaiškinimas): vienos valstybės narės priimto sprendimo grąžinti poveikio kitoje valstybėje narėje analizei skirtas atskiras 2005 m. Komisijos pasiūlymo dėl Grąžinimo direktyvos V skyrius („Sulaikymas kitose valstybėse narėse“). Vis dėlto šis skyrius, taip pat Komisijos pasiūlymo 20 straipsnis, kuriame numatyta panaikinti *Direktyvą 2001/40 dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo*, per derybas buvo

pašalintas ir Direktyva 2001/40 tebegaliojo. *Direktyva 2001/40/EB* aiškiai suteikia galimybę pripažinti vienos valstybės narės kompetentingos institucijos priimtą sprendimą grąžinti trečiosios šalies pilietį, esantį kitos valstybės narės teritorijoje. Grąžinimo direktyvos 6 straipsnyje tiesiogiai neminimas atvejis, kai antroji valstybė narė pripažįsta pirmojoje valstybėje narėje priimtą sprendimą grąžinti pagal Direktyvą 2001/40. Pažodinis 6 straipsnio aiškinimas, kuriuo remiantis pripažįstančioji valstybė narė tokiu atveju taip pat turėtų priimti išsamų antrą sprendimą grąžinti pagal Direktyvą 2008/115, reikštų, jog Direktyva 2001/40 netenka bet kokios pridėtinės vertės. Norint, kad Direktyva 2001/40 ir toliau turėtų *effet utile*, reikėjo tokio išaiškinimo, kuris suteiktų prasmę tolesniam Direktyvos 2001/40 ir Direktyvos 2008/115 galiojimui tuo pačiu metu.

Jei valstybė narė sulaiko asmenį, kurio atžvilgiu sprendimą grąžinti jau priėmė valstybė narė B, valstybė narė A gali nuspręsti:

- 1) priimti naują sprendimą grąžinti pagal Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 1 dalį arba
- 2) pagal galiojančią dvišalę sutartį asmenį perduoti atgal valstybei narei B, remiantis Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalimi, arba
- 3) pagal Direktyvą 2001/40/EB pripažinti valstybės narės B priimtą sprendimą grąžinti.

Jei valstybė narė A pagal Direktyvą 2001/40 pripažįsta valstybės narės B priimtą sprendimą grąžinti, vykdydama pripažintą sprendimą grąžinti ji vis tiek privalo taikyti Grąžinimo direktyvoje nustatytas apsaugos priemones, susijusias su grąžinimo (išsiuntimo) vykdymu.

Abipusis sprendimų grąžinti pripažinimas gali būti labai naudingas esant tam tikriems aplinkybių deriniams, ypač grąžinamųjų asmenų tranzito sausumos keliais atveju (žr. Vadovo 6.4 skirsnį). Komisija ragina valstybes nares pasinaudoti abipusio pripažinimo galimybe, kai tai padėtų paspartinti grąžinimo procedūras ir sumažintų administracinę naštą.

5.3. Ryšys su Dublino taisyklėmis

Teisinis pagrindas: Dublino reglamento (ES) Nr. 604/2013 19 ir 24 straipsniai

Grąžinimo direktyvos 6 straipsnyje tiesiogiai neminimas atvejis, kai antroji valstybė narė pasinaudoja Dublino reglamente numatyta galimybe paprašyti pirmosios valstybės narės priimti atgal neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį. Pažodinis 6 straipsnio aiškinimas, kuriuo remiantis prašančioji (antroji) valstybė narė tokiu atveju taip pat turėtų priimti išsamų sprendimą grąžinti pagal Direktyvą 2008/115, reikštų, jog atitinkamos Dublino taisyklės netenka savo pridėtinės vertės. Dublino reglamento Nr. 604/2013/ES naujoje redakcijoje šis klausimas sprendžiamas tiesiogiai ir nustatomos aiškios taisyklės dėl Grąžinimo direktyvos ir Dublino reglamento taikymo.

Atvejai, kai trečiosios šalies pilietis kreipėsi dėl prieglobsčio ir jam suteikta teisė būti antrojoje valstybėje narėje kaip prieglobsčio prašytojui, nepatenka į Gražinimo direktyvos taikymo sritį, nes trečiosios šalies pilietis turi teisę būti kaip prieglobsčio prašytojas ir todėl negali būti laikomas neteisėtai esančiu antrojoje valstybėje narėje.

Kita vertus, atvejai, kai trečiosios šalies pilietis nesikreipė dėl prieglobsčio ir jam nesuteikta teisė būti antrojoje valstybėje narėje kaip prieglobsčio prašytojui, patenka į Gražinimo direktyvos taikymo sritį. Galima numatyti tokias situacijas⁵:

- i) trečiosios šalies pilietis turi prieglobsčio prašytojo statusą pirmojoje valstybėje narėje (tebevykdoma procedūra, galutinis sprendimas dar nepriimtas). Šiuo atveju taikytinas Dublino reglamentas, remiantis pamatiniu principu, kad kiekvieno trečiosios šalies piliečio, besikreipiančio dėl prieglobsčio vienoje iš valstybių narių, tarptautinės apsaugos poreikiai turi būti visapusiškai įvertinti vienoje valstybėje narėje. Valstybė narė negali to trečiosios šalies piliečio sugražinti į trečiąją šalį; ji gali jį išsiųsti tik į atitinkamą valstybę narę, kuri pagal Dublino reglamentą turi išnagrinėti jo prašymą.
- ii) Trečiosios šalies pilietis atsiėmė savo prašymą suteikti prieglobstį pirmojoje valstybėje narėje. Jei prašymo atsiėmimas *lėmė prašymo atmetimą* (remiantis naujos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 27 ir 28 straipsniais), galima taikyti iii punkte aprašytas taisykles (dėl pasirinkimo, ar taikyti Dublino taisykles, ar Gražinimo direktyvą). Jei prašymo atsiėmimas *nelėmė prašymo atmetimo*, taikytinas Dublino reglamentas (kaip *lex specialis*), remiantis pamatiniu principu, kad kiekvieno trečiosios šalies piliečio, besikreipiančio dėl prieglobsčio vienoje iš valstybių narių, tarptautinės apsaugos poreikiai turi būti visapusiškai įvertinti vienoje valstybėje narėje.
- iii) Trečiosios šalies piliečio prašymas suteikti prieglobstį galutiniu sprendimu atmestas pirmojoje valstybėje narėje. Šiuo atveju galima rinktis, ar taikyti Dublino reglamentą, ar Gražinimo direktyvą. Naujos redakcijos Dublino reglamente ši pasirinkimo galimybė aiškiai nurodyta 24 straipsnio 4 dalyje, taip pat paaiškinant, jog nuo to momento, kai institucijos nusprendžia pateikti prašymą pagal Dublino reglamentą, Gražinimo

⁵ Pateikti pavyzdžiai yra supaprastinti siekiant aiškumo. Praktiškai kiekvienas atvejis turi būti įvertintas, atsižvelgiant į individualias aplinkybes.

direktyva nebetaikoma, grąžinimo procedūros sustabdomos ir taikomos tik Dublino taisyklės (tai taip pat turi poveikį taisyklėms dėl sulaikymo ir teisių gynimo priemonių).

iv) Trečiosios šalies pilietis jau sėkmingai grąžintas (išsiųstas) (po to, kai prašymas suteikti prieglobstį buvo atmestas ar atsiimtas) iš pirmosios valstybės narės į trečiąją šalį. Tokiu atveju, jei trečiosios šalies pilietis vėl atvyktų į ES teritoriją, naujos redakcijos Dublino reglamento 19 straipsnio 3 dalyje aiškiai nustatyta, kad pirmoji valstybė narė už jį nebebūtų atsakinga (taigi perdavimas į šią valstybę narę nebegalimas). Tokiomis aplinkybėmis taikytina Grąžinimo direktyva.

Konkretūs pavyzdžiai

- Tarptautinės apsaugos valstybėje narėje A prašantis asmuo neteisėtai atvyksta į kaimyninę valstybę narę B (kirsdamas vidaus sienas), kur jį sulaiko policija. Kaip Dublino reglamento subjektas, jis perduodamas iš valstybės narės B atgal į valstybę narę A. Ar valstybė narė B šiomis aplinkybėmis turėtų priimti sprendimą šį asmenį grąžinti dėl neteisėto buvimo jos teritorijoje?

⇒ *Taikomos Dublino taisyklės. Valstybė narė B negali priimti sprendimo grąžinti.*

- Ar valstybė narė A (pirmiau aprašytomis aplinkybėmis) gali pati priimti sprendimą grąžinti (kartu su draudimu atvykti, kuris atidedamas iki prieglobsčio procedūros pabaigos)?

⇒ *Ne. Tol, kol asmuo turi teisę būti kaip prieglobsčio prašytojas valstybėje narėje A, jo buvimas valstybėje A nėra neteisėtas Grąžinimo direktyvos atžvilgiu ir valstybė narė A negali priimti sprendimo grąžinti.*

- Trečiosios šalies pilietis, kuriam valstybėje narėje A suteikta tarptautinė apsauga, neteisėtai yra valstybėje narėje B (pavyzdžiui, viršija buvimo terminą 90 dienų). Ar tokiu atveju taikytina Grąžinimo direktyva? Kokios procedūros taikytinos, jei asmuo atsisako savo noru grįžti į pirmąją valstybę narę, kuri suteikė apsaugą?

⇒ *Dublino reglamente nėra taisyklių dėl asmenų, kuriems taikoma tarptautinė apsauga, grąžinimo. Todėl taikytina Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta bendroji sistema. Tai reiškia, kad valstybė narė B turės paprašyti asmens grįžti į valstybę narę A ir, jei asmuo savanoriškai to nepadaro, valstybė narė B turi spręsti dėl sprendimo grąžinti priėmimo, atsižvelgdama į visas Grąžinimo direktyvoje numatytas priemones, visų pirma į negrąžinimo principą. Tam tikromis aplinkybėmis, kai grąžinimas (išsiuntimas) į trečiąją šalį neįmanomas, o išsiuntimas į kitą valstybę narę*

gali būti laikomas palankesne priemone (žr. Vadovo 3 skirsnį), valstybė narė B gali vykdyti asmens perdavimą atgal į valstybę narę A.

- Trečiosios šalies pilietis, kurio pirštų atspaudai paimti po neteisėto atvykimo į valstybę narę A ir kuris nesikreipė dėl prieglobsčio valstybėje narėje A, vėliau sulaikomas valstybėje narėje B. Ar pagal Dublino taisyklės valstybė narė B gali asmenį perduoti atgal į valstybę narę A?

⇒ Ne. Kadangi nėra jokių sąsajų su prieglobsčio procedūra, Dublino reglamentas netaikomas.

5.4. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, turintis teisę būti kitoje valstybėje narėje

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 2 dalis

Reikalaujama, kad neteisėtai valstybės narės teritorijoje esantys trečiosios šalies piliečiai, kurie turi kitos valstybės narės išduotą galiojantį leidimą gyventi ar kitą teisę joje būti suteikiantį leidimą, nedelsdami vyktų į tos kitos valstybės narės teritoriją. Kai suinteresuotasis trečiosios šalies pilietis nesilaiko šio reikalavimo arba kai trečiosios šalies piliečio neatidėliotinas išvykimas yra būtinas viešosios tvarkos ar nacionalinio saugumo sumetimais, taikoma 1 dalis.

Remiantis šia nuostata, kuria pakeičiama panaši taisyklė, įtvirtinta Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo (KŠSI) 23 straipsnio 2 ir 3 dalyse, joks sprendimas grąžinti negalima priimti neteisėtai esančio trečiosios šalies piliečio, turinčio galiojantį leidimą būti kitoje valstybėje narėje, atžvilgiu. Tokiais atvejais trečiosios šalies piliečiui pirmiausia turi būti nurodyta iškart grįžti į valstybę narę, kurioje jis turi teisę būti. Tik tuo atveju, jei asmuo nepaklūsta šiam nurodymui, taip pat jei kyla pavojus viešajai tvarkai ar nacionaliniam saugumui, priimamas sprendimas grąžinti.

Papildomas paaiškinimas

- Nurodymo nedelsiant išvykti į minėtos kitos valstybės narės teritoriją pateikimo forma turėtų būti nustatyta pagal nacionalinę teisę. Rekomenduojama sprendimus priimti raštu nurodant motyvus. Siekiant išvengti nesusipratimų, sprendimo nereikėtų pavadinti sprendimu grąžinti.
- Grįžimo į kitą valstybę narę laikotarpis. Negalima pateikti jokių bendrų nurodymų dėl laiko, kuris turėtų praeiti nuo nurodymo išvykti į kitos valstybės narės teritoriją pateikimo iki momento, kada priimamas sprendimas grąžinti pagal 6 straipsnio 1 dalį. Tinkamas terminas turėtų būti pasirinktas pagal nacionalinę teisę, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, proporcingumo principą ir tai, jog nuostatoje pavartota sąvoka „nedelsiant“. Laikotarpis nuo nurodymo išvykti į kitą valstybę

narę pateikimo ir sprendimo grąžinti priėmimo pagal 6 straipsnio 1 dalį negali būti įtrauktas į galutinį savanoriško išvykimo laikotarpį, nes savanoriško išvykimo laikotarpis yra sprendimo grąžinti elementas ir jis prasideda tik priėmus sprendimą grąžinti.

- Išvykimo į kitą valstybę narę kontrolė. Sąjungos teisėje nenurodyta, kaip turėtų būti kontroliuojamas prievolės grįžti į kitą valstybę narę vykdymas. Valstybės narės, remdamosi nacionaline teise, turėtų užtikrinti, kad būtų pateikta reikiama informacija apie jų sprendimų įgyvendinimą.
- Kitos valstybės narės išduotų leidimų patikrinimas. Šiuo metu nėra centrinės valstybių narių keitimosi šia informacija sistemos. Valstybės narės raginamos bendradarbiauti dvišalių santykių pagrindu ir laiku teikti viena kitai svarbią informaciją, remiantis nacionaline teise ir dvišaliu bendradarbiavimo susitarimu. Šiuo tikslu galima pasinaudoti ir jau veikiančiais nacionaliniais informaciniais punktais (pavyzdžiui, nurodytais Šengeno vadovo 2 priede).
- Sąvoka „leidimas gyventi ar kitas teisę būti suteikiantis leidimas“⁶ yra labai plati ir reiškia bet kokį valstybės narės suteiktą statusą ar išduotą leidimą, kuriuo suteikiama teisėto buvimo teisė (o ne tik liudija sutikimą dėl grąžinimo ar išsiuntimo atidėjimo).

Ši sąvoka apima:

- ⇒ ilgalaikę vizą (ja akivaizdžiai suteikiama teisė būti);
- ⇒ laikiną humanitarinį leidimą (jei juo suteikiama teisė būti, o ne tik atidedamas grąžinimas);
- ⇒ pasibaigusio galiojimo leidimą gyventi, išduotą remiantis tebegaliojančiu tarptautinės apsaugos statusu (tarptautinės apsaugos statusas nepriklauso nuo jį liudijančio dokumento galiojimo);
- ⇒ galiojančią vizą negaliojančiame (pasibaigusio galiojimo) kelionės dokumente (Pastaba. Remiantis galiojančiais Sąjungos teisės aktais, negalima išduoti vizos, kuri galiojotų ilgiau nei pasas. Todėl tokio atvejo, kai galiojanti viza yra negaliojančiame pase, niekada praktiškai neturėtų pasitaikyti. Jei vis dėlto toks atvejis pasitaikytų, atitinkamas trečiosios šalies pilietis neturėtų būti nepagrįstai baudžiamas. Išsami informacija apie svarbias taisykles dėl vizų pateikta atnaujintame Vizų vadove (II dalis, 4.1.1 ir 4.1.2 punktai).

⁶ Į šią plačią visa apimančią sąvoką patenka ir tie atvejai, kurie aiškiai nepatenka į ŠSK 2 straipsnio 15 dalies b punkto i ir ii papunkčiuose pateiktos leidimo gyventi apibrėžties taikymo sritį.

Ši sąvoka neapima:

- ⇒ nebegaliojančio leidimo gyventi, išduoto remiantis gyventojų statusu, kuris nebegalioja;
- ⇒ padirbtų, netikrų ar suklastotų pasų ar leidimų gyventi;
- ⇒ dokumento, liudijančio laikinai atidėtą išsiuntimą;
- ⇒ toleravimo (jei toleravimas nereiškia įstatymu suteiktos teisės gyventi).

• Paprastai į kitas valstybes nars neišsiunčiama. Jei trečiosios šalies pilietis nesutinka pagal 6 straipsnio 2 punktą savanoriškai grįžti į valstybę narę, kurios leidimą jis turi, taikytina 6 straipsnio 1 dalis ir priimamas sprendimas grąžinti, numatant tiesioginį grąžinimą į trečiąją šalį. Priverstinai perduoti asmens atgal į kitą valstybę narę negalima, išskyrus atvejus, kai tokia galimybė aiškiai numatyta galiojančiame dvišaliame valstybių narių susitarime, kuris jau galiojo 2009 m. sausio 13 d. (žr. toliau aprašytą 6 straipsnio 3 dalį), arba tam tikromis aplinkybėmis, kai grąžinti ar išsiųsti į trečiąją šalį neįmanoma ir leidimą išdavusi valstybė narė sutinka priimti asmenį atgal.

• Draudimai atvykti į ES nenustatomi, kai remiamasi 6 straipsnio 2 dalimi. Kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis perduodamas atgal į kitą valstybę narę pagal 6 straipsnio 2 dalį, draudimo atvykti į ES pagal 11 straipsnį nustatyti negalima, nes 11 straipsnis taikomas tik sprendimo grąžinti atžvilgiu ir netaikomas tuomet, kai asmuo tiesiog perduodamas atgal į kitą valstybę narę. Be to, nėra jokios praktinės prasmės nustatyti draudimą atvykti į ES tais atvejais, kai asmuo ir toliau teisėtai bus kitoje valstybėje narėje.

• Neatidėliotinas išvykimas dėl viešosios tvarkos ar nacionalinio saugumo priežasčių. Ypatingomis aplinkybėmis, aprašytomis 6 straipsnio 2 dalyje (2 sakinyje) (2 atvejis), dėl asmens nedelsiant priimamas sprendimas grąžinti ir jis išsiunčiamas į trečiąją šalį. Apie šį faktą informuojama valstybė narė, kurioje asmuo turi teisę būti.

Konkretus pavyzdys

• Kokios Grąžinimo direktyvos nuostatos turi būti taikomos valstybėje narėje A pastebėtiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie turi galiojantį valstybės narės B išduotą leidimą gyventi ir tuo pat metu valstybės narės C iniciatyva dėl jų pateiktas Šengeno informacinės sistemos (SIS) perspėjimas (draudimas atvykti)?

- ⇒ *Valstybė narė A turėtų taikyti 6 straipsnio 2 dalį (nurodyti asmeniui grįžti į valstybę narę B). Kalbant apie valstybės narės C nustatytą draudimo atvykti ir valstybės narės B išduoto leidimo gyventi galiojimą vienu metu, šį klausimą dvišaliu pagrindu turi*

išsiaiškinti perspėjimą pateikusi valstybė narė (C) ir leidimą išdavusi valstybė narė (B), remdamosi Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnio 2 dalimi.

5.5. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomi galiojantys dvišaliai valstybių narių susitarimai

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 6 straipsnio 3 dalis

⇒ Orientacinį galiojančių valstybių narių dvišalių readmisijos susitarimų sąrašą galima rasti *su readmisija susijusių susitarimų apraše*, rengiamame Europos universitetinio instituto Gražinimo migracijos ir plėtros platformoje, adresu <http://rsc.eui.eu/RDP/research/analyses/ra/>.

Valstybės narės gali nepriimti sprendimo grąžinti jų teritorijoje neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, jei atitinkamą trečiosios šalies pilietį priima atgal kita valstybė narė pagal šios direktyvos įsigaliojimo dieną (2009 01 13) galiojančius dvišalius susitarimus ar nuostatas. Tuo atveju valstybė narė, kuri priima atgal atitinkamą trečiosios šalies pilietį, taiko 1 dalį.

Pagal šią nuostatą išimties tvarka, kaip neveikimo (angl. *stand still*) išlyga, numatyta valstybių narių galimybė neteisėtus migrantus kitoms valstybėms perduoti atgal pagal dvišales sutartis ar susitarimus, galiojusius 2009 m. sausio 13 d.

Istorinė perspektyva (paaiškinimas). Principas, kuriuo pagrįsta Gražinimo direktyva, yra *tiesioginis* neteisėtai esančių asmenų gražinimas iš ES į trečiąsias šalis. Galimybė paprašyti, kad kita valstybė narė pagal dvišalius susitarimus priimtų neteisėtai esantį asmenį atgal ir tuomet grąžintų jį į trečiąją šalį („grąžinimas pagal domino principą“) prieštarauja minėtam principui, ir buvo įtraukta į Direktyvą vėlesniame derybų etape, to pareikalavus kai kurioms valstybėms narėms, kurios tvirtino, kad pagal Gražinimo direktyvą jos neturėtų būti įpareigtos keisti nusistovėjusios neteisėtai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo (perdavimo atgal) į kitas valstybes nares pagal dvišalius susitarimus praktikos.

Papildomas paaiškinimas

- Tolesnis dvišalių susitarimų tarp valstybių narių A ir B ir tarp valstybių narių B ir C naudojimas. Gražinimo direktyvoje, konkrečiai 6 straipsnio 3 dalyje, „priėmimas atgal pagal domino principą“, remiantis galiojančiais dvišaliais susitarimais, nėra tiesiogiai uždraustas. Tačiau svarbu, kad galiausiai viena valstybė narė atliktų išsamią gražinimo procedūrą, kaip nurodyta Direktyvoje. Kadangi tokio pobūdžio vėlesnės procedūros ir daug kainuoja institucijoms, ir sudaro papildomų sunkumų gražinamajam asmeniui, valstybės narės raginamos nuo tokios praktikos susilaikyti.

- Draudimai atvykti į ES nenustatomi, kai remiamasi 6 straipsnio 3 dalimi. Kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis perduodamas atgal į kitą valstybę narę pagal 6 straipsnio 3 dalį, draudimo atvykti į ES pagal 11 straipsnį nustatyti negalima, nes 11 straipsnis taikomas tik sprendimo grąžinti atžvilgiu ir netaikomas tuomet, kai asmuo tiesiog perduodamas atgal į kitą valstybę narę. Be to, nėra jokios praktinės prasmės nustatyti draudimą atvykti į ES tais atvejais, kai asmuo dar neišvyksta iš ES. (Dėl galimybės išskirtiniais atvejais pagal KŠSI 25 straipsnio 2 dalį nustatyti vien nacionalinio lygmens draudimą atvykti žr. Vadovo 11.8 skirsnį).
- Kaip reikėtų vadinti sprendimą dėl readmisijos į kitą valstybę narę? Kadangi grąžinimo sąvoka pagal Grąžinimo direktyvą visuomet reiškia grąžinimą į trečiąją šalį, tokius nacionalinius sprendimus rekomenduojama vadinti sprendimu perduoti ar sprendimu dėl perdavimo atgal, bet ne sprendimu grąžinti.
- Neveikimo išlyga. 6 straipsnio 3 dalis yra aiški neveikimo išlyga. Valstybės narės 6 straipsnio 3 dalyje suteikta galimybė gali pasinaudoti tik dvišalių readmisijos susitarimų, įsigaliojusių iki 2009 m. sausio 13 d., atžvilgiu. Galiojantiems susitarimams, dėl kurių iš naujo susitarta (kurių galiojimas pratęstas) po 2009 m. sausio 13 d., gali ir toliau būti taikoma 6 straipsnio 3 dalis, jei susitarimu, dėl kurio iš naujo susitarta (kurio galiojimas pratęstas), iš dalies keičiamas galiojantis susitarimas, ir tai aiškiai matyti iš pavadinimo. Jei susitarimas, dėl kurio iš naujo susitarta (kurio galiojimas pratęstas), yra *aliud* (visiškai naujas, kitokio turinio susitarimas), 6 straipsnio 3 dalis jam nebetaikytina.
- Šengeno erdvei priklausančių valstybių narių ir JK readmisijos susitarimai. Aiškinant 6 straipsnio 3 dalį (dėl bendrųjų Grąžinimo direktyvos taisyklių išimties), JK turi būti laikoma valstybe nare.

5.6. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, besinaudojantis humanitariniu (ar kitu) leidimu

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 4 dalis

Valstybės narės, atsižvelgdamos į asmenines, humanitares ar kitas priežastis, bet kuriuo metu gali suteikti atskirą leidimą gyventi ar kitokį leidimą, suteikiantį teisę pasilikti neteisėtai jų teritorijoje esančiam trečiosios šalies piliečiui. Tokiu atveju sprendimas grąžinti nepriimamas. Jei sprendimas grąžinti jau buvo priimtas, jis panaikinamas arba sustabdomas leidimo gyventi arba kito leidimo, suteikiančio teisę pasilikti, galiojimo laikotarpiui.

Valstybės narės neteisėtai esančiam trečiosios šalies piliečiui gali bet kada suteikti leidimą ar teisę būti. Tokiu atveju visos neužbaigtos grąžinimo procedūros nutraukiamos ir jau priimtas sprendimas grąžinti ar įsakymas išsiųsti panaikinamas arba sustabdomas jo galiojimas. Tas pats taikytina ir tais atvejais, kai valstybės narės turi suteikti teisę būti, pavyzdžiui, kai pateiktas prieglobsčio prašymas. Dėl konkretaus būdo (sprendimo grąžinti panaikinimo ar galiojimo sustabdymo) turi apsispręsti valstybės narės, atsižvelgdamos į suteikto leidimo ar teisės būti pobūdį ir tikėtiną galiojimo trukmę.

5.7. Neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, dėl kurio pradėta leidimo galiojimo pratęsimo procedūra

Tėsinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 6 straipsnio 5 dalis

Jei yra pradėta procedūra valstybės narės teritorijoje neteisėtai esančiam trečiosios šalies piliečiui siekiant pratęsti leidimą gyventi ar kitokį leidimą, suteikiantį teisę pasilikti, ta valstybė narė, nepažeisdama 6 dalies, apsvarsto galimybę nepriimti sprendimo grąžinti, kol bus baigta pradėta procedūra.

Valstybės narės turi teisę nepriimti sprendimo grąžinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį, kol jis laukia sprendimo dėl jo leidimo galiojimo pratęsimo. Šia nuostata siekiama apsaugoti trečiųjų šalių piliečius, kurie tam tikrą laiką valstybėje narėje buvo teisėtai ir dėl užsitęsusių leidimo galiojimo pratęsimo procedūros jų buvimas tapo neteisėtu. Šioje nuostatoje kalbama apie vykstančią leidimo gyventi sulaikiusioje valstybėje narėje (*toje* valstybėje narėje) galiojimo atnaujinimo procedūrą. Valstybės narės raginamos šia nuostata remtis visais atvejais, kai tikėtina, jog prašymas pratęsti galiojimą bus patenkintas, ir užtikrinti suinteresuotiesiems asmenims bent ne blogesnes sąlygas nei tos, kurios sudaromos grąžinamiesiems asmenims per savanoriško išvykimo ar atidėto grąžinimo laikotarpį.

Ši nuostata netaikoma vykstančioms leidimo gyventi kitoje valstybėje narėje galiojimo atnaujinimo procedūroms. Tačiau tai, kad asmeniui pradėta leidimo gyventi kitoje valstybėje narėje galiojimo pratęsimo procedūra, tam tikromis aplinkybėmis gali pateisinti grąžinimo atidėjimą pagal 9 straipsnio 2 dalį arba palankesnių priemonių taikymą pagal 4 straipsnio 3 dalį.

5.8. Direktyvose dėl teisėtos migracijos nustatytos specialios taisyklės dėl readmisijos tarp valstybių narių judėjimo ES viduje atvejais

Tėsinis pagrindas: Direktyvos 2014/66/ES dėl bendrovės viduje perkeliamų trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų 23 straipsnis; Direktyvos 2003/109/EB dėl trečiųjų valstybių piliečių, kurie yra ilgalaikiai

gyventojai, statuso (iš dalies pakeista Direktyva 2011/51/ES) 12 ir 22 straipsniai; Direktyvos 2009/50/EB dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą 18 straipsnis

Minėtose direktyvose įtvirtintos specialios taisyklės, kuriomis reglamentuojama readmisija tarp valstybių narių, kai kalbama apie tam tikrą kategorijų trečiųjų šalių piliečių (perkeliamų bendrovės viduje, turinčių ES mėlynąją kortelę, ilgalaikių gyventojų) judėjimą ES viduje. Šios taisyklės laikytinos *leges speciales* (specialiosiomis normomis), kuriomis pirmiausia reikia vadovautis esant minėtose direktyvose tiesiogiai aprašytoms aplinkybėms (jų deriniams).

6. Savanoriškas išvykimas

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 7 straipsnio 1 dalis

Sprendime grąžinti numatomas atitinkamas laikotarpis savanoriškai išvykti, trunkantis nuo septynių iki trisdešimties dienų, nepažeidžiant 2 ir 4 dalyse nurodytų išimčių. Valstybės narės savo nacionalinės teisės aktuose gali nustatyti, kad toks laikotarpis suteikiamas tik atitinkamo trečiosios šalies piliečio prašymu. Tokiu atveju valstybės narės praneša atitinkamiems trečiosios šalies piliečiams apie galimybę pateikti tokį prašymą.

Savanoriško išvykimo skatinimas yra vienas pagrindinių Gražinimo direktyvos tikslų. Savanoriškas prievolės grįžti vykdymas, o ne išsiuntimas, yra tinkamesnis dėl trijų priežasčių: tai yra oresnis, saugesnis ir dažnai pigesnis grįžimo būdas. Valstybės narės skatinamos sudaryti galimybes, kad kuo daugiau grąžinamųjų galėtų savanoriškai išvykti, o jų nesudaryti tik esant pavojui, kad tai galėtų pakenkti grąžinimo procedūros tikslui.

Europos migracijos tinklo (EMT) *grąžinimo ekspertų grupė* siekia palengvinti geresnę praktinį valstybių ir suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimą grąžinimo, remiamo savanoriško grįžimo ir reintegracijos programų srityje. Ji turėtų būti viena pagrindinių informacijos rinkimo ir mainų priemonių, o valstybės narės skatinamos aktyviai ja naudotis.

Papildomas paaiškinimas

- 7–30 dienų terminas yra bendras principas. Nustatydamas laikotarpį valstybės narės privalo laikytis šio termino, išskyrus tuos atvejus, kai pagal ypatingas atskiro atvejo aplinkybes termino pratęsimas yra pagrįstas remiantis 7 straipsnio 2 dalimi (žr. toliau).
- Kadangi įprastomis aplinkybėmis 60 dienų terminas prieštarautų Gražinimo direktyvoje nustatytam suderinimui ir bendrai tvarkai, pagal kurią reikalaujama nustatyti terminą nuo 7 iki 30

dienų, jo negali būti pateisinti kaip palankesnės nuostatos pagal 4 straipsnio 3 dalį. Tačiau, jei 30–60 dienų laikotarpis (viršijantis 1 dalyje suderintas ribas) suteikiamas tik esant ypatingoms aplinkybėms (nurodytoms 2 dalyje), taikoma 7 straipsnio 2 dalis.

- Pagal ESPTC 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisę būti išklausytam valstybės narės gražinamajam asmeniui turėtų suteikti galimybę nurodyti individualias aplinkybes ir poreikius, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant suteikiamą laikotarpį, kai savanoriško grįžimo laikotarpis nustatomas *ex-officio* kai laikotarpis nustatomas gražinamojo asmens prašymu.
- Informacija apie galimybę kreiptis dėl savanoriško išvykimo laikotarpio pagal 7 straipsnio 1 dalies trečią sakinį atitinkamam asmeniui turėtų būti suteikta individualiai. Visuomenei skirta bendra informacija (pvz., pranešimas apie galimybę pateikti tokį prašymą Imigracijos tarnybos interneto svetainėje arba skelbimas vietos imigracijos įstaigų patalpose esančiose informacijos lentose) gali būti naudinga, tačiau suinteresuotajam asmeniui visuomet reikėtų papildomai suteikti individualios informacijos.
- Tam tikroms neteisėtų migrantų kategorijoms taikomas reikalavimas teikti prašymą. Savo nuožiūra valstybės narės gali nustatyti reikalavimą teikti prašymą pagal 7 straipsnio 1 dalį (antras sakiny) tik tam tikroms neteisėtų migrantų kategorijoms, o visais kitais atvejais taikoma 7 straipsnio 1 dalyje (1 sakiny) nustatyta bendra taisyklė.

6.1. Pratęstas savanoriško išvykimo laikotarpis

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės atitinkamam laikotarpiui prireikus pratęsia savanoriško išvykimo laikotarpį, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes, pavyzdžiui, buvimo trukmę, ar yra mokyklą lankančių vaikų ir ar esama kitų šeimos bei socialinių ryšių.

Papildomas paaiškinimas

- Maksimalus savanoriško išvykimo laikotarpio pratęsimo terminas nėra iš anksto nustatytas ir kiekvienas atskiras atvejis turėtų būti svarstomas atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes pagal įgyvendinimo teisės aktus ir administracinę praktiką. Atsižvelgiant į dokumento nuorodą į mokyklą lankančius vaikus (logiškai susijusią su ketinimu vaikams leisti užbaigti mokslo metus), šia direktyva neabejotinai leidžiama pratęsti laikotarpį iki 1 metų.

- 30 dienų laikotarpis gali būti pratęstas jau iš pat pradžių (tuo momentu, kai priimamas sprendimas grąžinti). Nebūtina pirma nustatyti 30 dienų laikotarpį, o po to jį pratęsti.
- Sąvoka „prireikus“ taikoma ir grąžinamojo asmens aplinkybių ir grąžinančiosios valstybės aplinkybių atžvilgiu. Valstybės narės turi veiksmų laisvę šios srities nacionalinės įgyvendinimo teisės aktų esmės ir reguliavimo aprėpties atžvilgiu.
- Nacionalinės įgyvendinimo teisės aktuose ir administracinėje praktikoje reikėtų aiškiai atsižvelgti į 7 straipsnio 2 dalyje paminėtas tris aplinkybes (buvimo trukmę, mokyklą lankančius vaikus ir šeimos ryšius). Valstybių narių administracinės normos gali būti išsamesnės, kuriomis būtų numatytos ir kitos pratęsimo priežastys, tačiau neturėtų būti mažiau tikslios, nes tokiu atveju būtų pakenkta suderinimui.

6.2. Prievolės iki savanoriško išvykimo

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 3 dalis

Savanoriško išvykimo laikotarpiu, siekiant užkirsti kelią asmeniui pasislėpti, gali būti numatytos tam tikros prievolės, pavyzdžiui, prievolė reguliariai registruotis institucijose, atitinkamas piniginis užstatas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos.

Papildomas paaiškinimas

- 7 straipsnio 3 dalyje išvardytos prievolės gali būti nustatytos tik ypatingomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, kai esama pasislėpimo pavojaus. Jei ypatingų aplinkybių nėra, prievolių taikyti nėra pagrindo. ⇒ Taip pat žr. ESTT sprendimo *El Dridi*, C-61/11, 37 punktą: *Iš šios direktyvos 7 straipsnio 3 ir 4 dalių matyti, kad tik ypatingomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, jeigu esama pasislėpimo pavojaus, valstybės narės gali numatyti tam tikrų pareigų asmeniui, kuriam skirtas sprendimas grąžinti – reguliariai registruotis institucijose, atitinkamas piniginis užstatas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos arba suteikti trumpesnę nei septynių dienų laikotarpį savanoriškai išvykti ar papildomo laikotarpio.*
- Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dėl valstybėms narėms suteiktos galimybės numatyti tam tikras prievoles grąžinamasis asmuo gali įgyti pranašumą, dėl kurio gali būti suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis tais atvejais, kai paprastai jis negalėtų būti suteiktas.
- Neįmanoma nurodyti bendrai taikytinos „atitinkamo finansinio užstato“ sumos. Bet kokiu atveju reikėtų taikyti proporcingumo principą, t. y. nustatant sumą, atsižvelgti į individualią grąžinamojo

asmens padėtį. Dabartinėje valstybių narių praktikoje nustatytos sumos svyruoja nuo apytikriai 200 EUR iki 5 000 EUR.

- Jei atskiru atveju reikia, 7 straipsnio 3 dalyje nurodytos prievolės taip pat gali būti sumuojamos.
- Numatydamas prievolės pagal 7 straipsnio 3 dalį, valstybės narės turėtų atsižvelgti į konkrečią grąžinamojo asmens padėtį ir užtikrinti, kad būtų visapusiškai laikomasi proporcingumo principo. Valstybės narės nenumato tokių prievolių, kurių faktiškai negalima įvykdyti (pvz., paso neturintis asmuo negalės jo pateikti).

6.3. Kontraindikacijos

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 7 straipsnio 4 dalis

Jeigu esama pasislėpimo pavojaus, arba jei prašymas dėl teisėto buvimo buvo atmestas kaip akivaizdžiai nepagrįstas ar melagingas, arba jei suinteresuotasis asmuo kelia pavojų viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui, valstybės narės gali nesuteikti laikotarpio savanoriškai išvykti arba gali suteikti trumpesnę nei septynių dienų laikotarpį.

Valstybės narės savo nuožiūra gali nesuteikti laikotarpio savanoriškai išvykti tais 7 straipsnio 4 dalyje išsamiai nustatytais atvejais, kuriais pasireiškia kontraindikacija, pavyzdžiui, esama pasislėpimo pavojaus arba pavojaus viešajai tvarkai. Tačiau valstybės narės bet kuriuo momentu gali pakeisti savo požiūrį į situaciją (anksčiau nebendradarbiavęs grąžinamasis asmuo gali pakeisti savo poziciją ir priimti remiamo savanoriško grįžimo pasiūlymą) ir suteikti savanoriško išvykimo laikotarpį, nors pradžioje ir buvo iškilęs pasislėpimo pavojus.

Papildomas paaiškinimas

- Negalima bendrai visiems neteisėtiems atvykėliams panaikinti savanoriško išvykimo laikotarpio suteikimo galimybės. Tokia apibendrinanti norma prieštarautų pasislėpimo pavojaus apibrėžčiai, proporcingumo principui ir pareigai atlikti vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju ir pakenktų 7 straipsnio *effet utile* (savanoriško išvykimo skatinimas).
- Laikotarpio pagal 7 straipsnio 4 dalį galima nesuteikti asmenims, kurie prašymus pateikė piktnaudžiaudami. 7 straipsnio 4 dalis aiškiai taikoma esant akivaizdžiai nepagrįstiems ar melagingiems prašymams. Kadangi paprastai piktnaudžiaujant pateikti prašymai yra labiau susiję su smerktinu elgesiu nei akivaizdžiai nepagrįsti prašymai, turėtų būti suprantama, kad 7 straipsnio 4 dalis apima ir piktnaudžiaujant pateiktus prašymus.

- Jo taip pat galima nesuteikti asmenims, kurie kelia pavojų viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui. Sprendime *Zh. ir O.*, C-554/13, ESTT šiuo klausimu paaiškino, kad, atsižvelgdamos į savo nacionalinius reikalavimus, valstybės narės iš esmės gali laisvai apibrėžti viešosios tvarkos sąvokos reikalavimus. „Pasislėpimo pavojaus“ sąvoka labai skiriasi nuo „pavojaus viešajai tvarkai“. Sąvoka „pavojus viešajai tvarkai“ suponuoja ne tik visuomeninės tvarkos sutrikdymą, kurį apima kiekvienas teisės pažeidimas, bet ir tikrą, esamą bei pakankamai didelę grėsmę, paveikiančią vieną iš svarbiausių visuomenės interesų. Valstybė narė negali manyti, kad trečiosios šalies pilietis kelia pavojų viešajai tvarkai, remdamasi vien tuo, kad tas pilietis yra įtariamas padaręs pagal nacionalinę teisę baudžiamą nusikalstamą veiką ar nuteistas už ją. Kiti veiksniai, kaip antai tos veikos pobūdis ir sunkumo laipsnis, nuo jos padarymo suėjęs terminas ir bet koks klausimas, susijęs su įtarimo, kad atitinkamas trečiosios šalies pilietis padarė tariamą nusikaltimą, pagrįstumu, taip pat yra svarbūs atliekant visada privalomą vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju atskirai.

6.4. Praktinė atitiktis. Tranzitas sausuma

⇒ *Šengeno vadovo 39 priedas „SPRENDIMO GRĄŽINTI PRIPAŽINIMO STANDARTINĖ FORMA TRANZITO SAUSUMA TIKSLAIS“.*

⇒ *Dalyvaujančiųjų valstybių narių žemėlapis (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT Europa interneto svetainėje)*

Priminimas (paaiškinimas): kadangi grąžinamasis asmuo, kuris savanoriško išvykimo laikotarpiu iš ES teritorijos ketina išvykti sausuma, neturi galiojančios vizos ar kitokio leidimo keliauti į savo kilmės šalį tranzitu per kitas valstybes nares, esama pavojaus, kad pakeliui jį sulaikys (sustabdys) policija ir tranzito valstybė jo atžvilgiu priims antrą sprendimą grąžinti. Tai prieštarauja Grąžinimo direktyvos politikos tikslui skatinti savanorišką išvykimą.

Tranzitinės vizos išdavimas grąžinamajam būtų netinkamas ir reikalavimų neatitinkantis sprendimas, nes vizos išdavimas neteisėtai esantiems trečiųjų šalių piliečiams, kurie privalo išvykti, prieštarautų ES vizų taisyklėms. Be to, tranzito valstybės narės, regis, nesuinteresuotos išduoti tokios rūšies vizos (esama pavojaus, kad asmenys gali pasislėpti ir (arba) dėl jų galima patirti išsiuntimo išlaidų) ir todėl praktiškai dažnai atsisako ją išduoti. *Europos laissez-passer* išdavimas grąžinamajam asmeniui taip pat problemos neišsprendžia. Griežtai teisiniu požiūriu, nesant aiškiai apibrėžto *laissez-passer* teisinio pobūdžio ir teisiųjų pasekmių, grąžinamasis asmuo tebebūtų laikomas neteisėtai esančiu tranzito valstybėje, todėl jo atžvilgiu gali būti priimtas naujas sprendimas grąžinti pagal 6 straipsnio 1 dalį.

Vienas šios problemos sprendimo būdų yra skatinti tiesiogiai grąžinti į trečiąsias šalis oro transportu. Tačiau grąžinamajam asmeniui tai gali būti brangu ir sunkiai įgyvendinama.

Rekomenduojamas metodas: Komisija tranzito valstybėms narėms aiškiai rekomenduoja pagal Šengeno vadovo 39 priedą „SPRENDIMO GRAŽINTI PRIPAŽINIMO STANDARTINĖ FORMA TRANZITO SAUSUMA TIKSLAIS“ (kurį po techninių konsultacijų su suinteresuotosiomis valstybėmis narėmis ir aptarimo Tarybos migracijos ir išsiuntimo darbo grupėje Komisija priėmė 2011 m. rugsėjo mėn.) pripažinti pirmosios valstybės narės priimtus sprendimus gražinti.

Pagal šį metodą tranzito valstybė narė gali pripažinti pirmosios valstybės narės priimtą sprendimą gražinti, įskaitant suteiktą savanoriško išvykimo laikotarpį, ir gražinamajam asmeniui leis keliauti tranzitu, remiantis pripažintu sprendimu ir pripažintu suteiktu laikotarpiu savanoriškai išvykti. Šio metodo privalumas yra tas, kad tranzito valstybė neprivalo priimti naujo sprendimo gražinti ir kad iš pirmosios valstybės narės gali pareikalauti atlyginti visas išlaidas, susijusias su išsiuntimu, jei kyla problemų ir gražinamąjį asmenį reikia išsiųsti tranzito valstybės sąskaita (taikant Sprendimą 2004/191, nustatantį finansinių skirtumų, atsirandančių dėl Direktyvos 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo taikymo, kompensavimo kriterijus ir praktines priemones).

Tos valstybės narės, kurios vis dar nenori pasinaudoti šia savanoriško pasirinkimo galimybe (kaip siunčiančioji arba priimančioji valstybė narė) raginamos prisijungti ir apie savo dalyvavimą informuoti Komisiją ir kitas valstybes nares.

Papildomas paaiškinimas

- Pripažinimo forma. Labai plačiose ir bendro pobūdžio Direktyvos 2001/40/EB formuluotėse numatyta veiksmų laisvė dėl abipusio pripažinimo praktinių procedūrų (procedūrinių detalių) atsižvelgiant į praktinius poreikius ir nacionalinės teisės aktus. Galima naudotis Šengeno vadovo 39 priede pateikta forma, tačiau tai nėra vienintelis būdas.
- Teisiniu požiūriu, valstybė narė B pripažįsta visus susijusius valstybės narės A priimto sprendimo gražinti elementus, taip pat pripažįsta tvirtinimą, kad trečiosios šalies piliečio buvimas yra neteisėtas ir jam suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, kurie galioja pripažįstančiosios valstybės narės B teritorijoje.
- Pripažįstančioji valstybė narė gali pasinaudoti trimis skirtingomis apsaugos priemonėmis:
 - 1) 39 priede pateikta standartine forma, kurią naudoti nėra privaloma; tokiu atveju valstybė narė visada turi galimybę konkrečiu atskiru atveju nepripažinti kitos valstybės narės priimto sprendimo gražinti;

- 2) pirmoji valstybė narė gali suteikti savanoriško išvykimo laikotarpį pagal 7 straipsnį tik nesant kontraindikacijų, pavyzdžiui, pasislėpimo pavojaus. Gražinamųjų asmenų asmeninės padėties išankstinis patikrinimas pagal 7 straipsnį, kurį turi atlikti pirmoji valstybė narė, gali padėti sustiprinti pripažįstančiosios tranzito valstybės narės pasitikėjimą;
- 3) jei iškyla problemų ir gražinamąjį asmenį reikia išsiųsti tranzito valstybės sąskaita, taikant Sprendimą 2014/191, visos išlaidas, susijusias su išsiuntimu, gali būti pateikiamos apmokėti pirmajai valstybei narei.

6.5. Praktinė atitiktis. Tranzitas oro transportu (Direktyva 2003/110/EB)

Direktyvoje 2003/110/EB dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais numatyta kompetentingų institucijų valstybių narių tranzito oro uostuose bendradarbiavimo dėl išsiuntimo oro transportu su palyda ir be jos, reglamentavimo sistema. Šioje direktyvoje (kuri buvo priimta prieš penkerius metus iki Gražinimo direktyvos priėmimo) sąvoka „išsiuntimas be palydos“ gali būti aiškinama ir kaip „savanoriškas išvykimas“ pagal Gražinimo direktyvą⁷. Organizuojant tranzitą oro transportu savanoriško išvykimo atveju, Komisija rekomenduoja sistemingai naudotis šiuo teisiniu dokumentu (Direktyva 2003/110/EB) (taip pat žr. Vadovo 7.2 skirsnį).

6.6. Savanoriško išvykimo registravimas

Šiuo metu nėra centrinės ES savanoriško išvykimo eigos sekimo sistemos. Kai gražinamieji asmenys keliauja tranzitu sausuma pagal Šengeno vadovo 39 priede pateiktą rekomendaciją, sienos apsaugos pareigūnas sprendimą grąžinti priėmusiai valstybei narei faksu atsiunčia patvirtinimą. Kitais atvejais gražinamieji asmenys kartais praneša per ES konsulatus trečiosiose šalyse. Kartais išvykimo atvejį užregistruoja ir sienos apsaugos pareigūnai, atlikdami patikrinimus išvykstant. Nesant centrinės ES savanoriško išvykimo eigos sekimo sistemos atsiranda trūkumų, susijusių ir su vykdymo užtikrinimo vertinimu, ir statistiniais duomenimis.

Valstybės narės skatinamos artimiausiu metu kuo veiksmingiau pasinaudoti esamais informacijos kanalais ir tuo tikslu:

- 1) sistemingai skatinti gražinamuosius asmenis, kuriems suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, informuoti sprendimą grąžinti (draudimą atvykti) priėmusias institucijas

⁷ Pastaba. Pagal šį aiškinimą išsiuntimas be palydos nelaikomas savanoriško išvykimo sinonimu. Sąvoka „išsiuntimas be palydos“ gali apimti ir priverstinio grąžinimo (išsiuntimo) be policijos palydos atvejus.

apie savo sėkmingą išvykimą. Apie išvykimą grąžinamasis asmuo gali informuoti sienos apsaugos pareigūną (išvykdamas), valstybės narės konsulinę atstovybę savo kilmės šalyje (sugrįžęs) ar netgi raštu (pridėdamas pakankamą įrodymą). Siekiant tobulinti šią praktiką, prie sprendimo grąžinti galima pridėti informacijos lapą, kuriame būtų išvardyta nauda, kurią grąžinamasis asmuo gauna pranešęs institucijoms apie sėkmingą išvykimą, ir nurodyta atitinkamų valstybės narės institucijų, į kurias grąžinamasis asmuo gali kreiptis, kontaktinė informacija;

- 2) prašyti, kad patikrinimus išvykstant atliekantys sienos apsaugos pareigūnai, sužinoję apie neteisėto migranto išvykimą, pasiteirautų, ar grąžinamojo asmens atžvilgiu yra priimtas sprendimas grąžinti ir suteiktas savanoriško išvykimo laikotarpis, ir, gavę teigiamą atsakymą, apie grąžinamojo asmens išvykimą sistemingai informuotų sprendimą grąžinti priėmusias institucijas.

7. Išsiuntimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 1–4 dalys

1. Valstybės narės imasi visų būtinų priemonių, kad įvykdytų sprendimą grąžinti, jei nebuvo suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti pagal 7 straipsnio 4 dalį arba jei nebuvo laikomasi įpareigojimo grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį, numatytą pagal 7 straipsnį.

2. Jei valstybė narė pagal 7 straipsnį yra suteikusi laikotarpį savanoriškai išvykti, sprendimas grąžinti gali būti įvykdytas tik pasibaigus tam laikotarpiui, išskyrus tuos atvejus, kai tuo laikotarpiu atsiranda pavojus, kaip nurodyta 7 straipsnio 4 dalyje.

3. Valstybės narės gali priimti atskirą administracinį ar teismo sprendimą arba aktą, kuriuo nurodoma išsiųsti.

4. Jei valstybės narės (kraštutiniu atveju) taiko priverstines priemones siekdamos išsiųsti trečiosios šalies pilietį, kuris priešinasi išsiuntimui, tokios priemonės turi būti proporcingos ir be nepagrįstos prievartos. Šios priemonės įgyvendinamos, kaip numatyta nacionalinės teisės aktuose, nepažeidžiant atitinkamo trečiosios šalies piliečio pagrindinių teisių, gerbiant jo orumą ir fizinį neliečiamumą.

Grąžinimo direktyvoje yra nustatytas tikslas („įvykdyti sprendimą grąžinti“), kurio reikėtų siekti veiksmingai ir laikantis proporcingumo principo, imantis „visų būtinų priemonių“, o konkrečias procedūras („kaip“) valstybės narės gali nustatyti pagal savo teisės aktus ir administracinę praktiką.

(Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/11, 36 punktą: „<...> jose vartojamos sąvokos „priemonės“ ir „priverstinės priemonės“ reiškia bet kokius veiksmus, kuriais atitinkamas asmuo veiksmingai ir laikantis proporcingumo grąžinamas“.

Riba tarp savanoriško išvykimo ir išsiuntimo. Grąžinimas yra labai plati sąvoka ir apima grąžimo (savanoriškai arba priverstinai) į trečiąją šalį procesą vykdant prievolę grįžti. Išsiuntimo yra daug siauresnė. Ji suprantama kaip priverstinis prievolės grįžti įvykdymas, tai yra fizinis išvežimas iš valstybės narės. Savo sprendimuose *El Dridi*, C-61/11, (41 punktas) ir *Achoughbaban* ESTT pabrėžė, kad Grąžinimo direktyvoje numatytos laipsniškai priimtinos priemonės – nuo savanoriškų iki priverstinių. Praktikoje dažni atvejai, kai yra abu elementai – ir priverstinis grąžinimas (sulaikymas), ir savanoriškumas (vėlesnis savanoriškas keliavimas be poreikio panaudoti fizinę jėgą). Valstybės narės skatinamos (visais proceso etapais) taikyti mažiausiai ribojančias priemones. Jei grąžinamieji asmenys, kurių atžvilgiu taikomas išsiuntimas (sulaikymas), pakeičia savo poziciją ir įrodo pasiryžimą bendradarbiauti bei savanoriškai išvykti, valstybės narės skatinamos ir turi teisę reaguoti lanksčiai.

Laisvės atėmimas (taikomas kaip baudžiamosios teisės priemonė už nusikaltimą, susijusį su migracija) niekada negali būti būtina priemonė pagal Grąžinimo direktyvą. Grąžinimo atveju vienintelis leistinas laivės atėmimo būdas yra sulaikymas išsiuntimo pagal Grąžinimo direktyvos 15 straipsnį tikslu. (Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/11, 37 punktą: „<...> *laisvės atėmimo bausmės skyrimas ir vykdymas vykdant Direktyvoje 2008/115 nustatytą grąžinimo procedūrą nepadedą įgyvendinti išsiuntimo, kurio siekiama šia procedūra, būtent fiziškai išvežti atitinkamo asmens iš atitinkamos valstybės narės. Taigi tokia bausmė nėra „priemonė“ arba „priverstinė priemonė“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2008/115 8 straipsnį“).*

7.1. Išsiuntimas oro transportu

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 5 dalis; Bendrosios gairės dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, pridėtos prie Sprendimo 2004/573/EB

Valstybės narės, išsiųsdamos asmenis oro transportu, atsižvelgia į Bendrąsias gaires dėl jungtinių išsiuntimų oro transportu saugos nuostatų, pridėtas prie Sprendimo 2004/573/EB.

Pagal Grąžinimo direktyvą valstybės narės, išsiųsdamos asmenis oro transportu, atsižvelgia į Bendrąsias gaires dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų, pridėtas prie Sprendimo 2004/573/EB, visais išsiuntimo oro transportu atvejais, o ne tik jungtinio išsiuntimo atvejais, kaip numatyta Sprendime 2004/573/EB.

Pagal savo esmę kai kurios šių gairių dalys, pavyzdžiui, organizuojančiųjų ir dalyvaujančiųjų valstybių narių vaidmens ir uždavinių pasiskirstymo taisyklės, skirtos tik jungtiniams skrydžiams. Į jas reikia atsižvelgti ne tik nacionaliniu lygmeniu. Tačiau vykdant tikrai nacionalinio lygmens išsiuntimo operacijas reikėtų atsižvelgti ir į kitas gairių dalis (žr. svarbiausias ištraukas toliau pateiktame lange).

*BENDROSIOS GAIRĖS DĖL JUNG TINIO IŠSIUNTIMO ORO TRANSPORTU SAUGOS
NUOSTATŲ*

(ištraukos)

1. ETAPAS PRIEŠ SUGRAŽINIMĄ

1.1.2. Medicininė būklė ir medicininiai dokumentai

Organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujančioji valstybė narė užtikrina, kad grąžinamieji, už kuriuos jos atsakingos, būtų tinkamos sveikatos būklės, kuri leidžia valstybei teisiškai ir faktiškai jį saugiai išsiųsti oro transportu. Grąžinamiesiems su žinomais sveikatos sutrikimais arba su medicininio gydymo poreikiu parūpinami medicininiai dokumentai. Šiuose medicininuose dokumentuose nurodomi medicininiai patikrinimų rezultatai, diagnozė ir galimai reikalingi vaistai, kad būtų galima imtis būtinų medicininų priemonių. <...>

1.1.3. Dokumentai

Organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujančioji valstybė narė užtikrina, kad kiekvienas grąžinamasis turėtų galiojančius kelionės dokumentus ir kitus būtinus papildomus dokumentus, pažymėjimus ir pažymas. Iki atvykimo į paskirties vietą dokumentus saugo įgaliotas asmuo.

1.2.3. Privataus sektoriaus lydinčiųjų asmenų panaudojimas

Kai dalyvaujančioji valstybė narė pasinaudoja privataus sektoriaus lydinčiais asmenimis, tos valstybės narės valdžios institucijos į orlaivį paskiria bent vieną oficialų atstovą.

1.2.4. Lydinčiųjų asmenų įgūdžiai ir apmokymas

Į jungtinius skrydžius paskiriami lydintieji asmenys turi būti iš anksto specialiai apmokyti, kad galėtų atlikti šias užduotis; priklausomai nuo užduoties, jiems turi būti parūpinta būtina medicinos specialistų pagalba.

<...>

1.2.5. Lydinčiųjų asmenų elgesio kodeksas

Lydintieji asmenys neginkluoti. Jie gali dėvėti civilių drabužius, ant kurių identifikavimo tikslu yra skiriamoji emblema. Kitas deramai akredituotas lydintis personalas taip pat dėvi skiriamąsias emblemas.

Siekiant užtikrinti optimalią saugą, lydintieji asmenys orlaivyje užima strategines vietas. Be to, jie atsisėda su grąžinamaisiais, už kuriuos yra atsakingi.

1.2.6. Susitarimai dėl lydinčiųjų asmenų skaičiaus

Lydinčiųjų asmenų skaičius nustatomas kiekvienu atveju atlikus galimą rizikos analizę ir bendrai pasikonsultavus. Daugeliu atvejų rekomenduojama, kad jis būtų bent lygus orlaivyje esančių grąžinamųjų skaičiui. Kai būtina, paramai paskiriama pastiprinimo grupė (pavyzdžiui, tolimųjų skrydžių atveju).

2. ETAPAS PRIEŠ IŠVYKIMĄ IŠVYKIMO AR SUSTOJIMO ORO UOSTUOSE

2.1. Transportavimas į oro uostą ir buvimas jame

Transportavimui į oro uostą ir buvimui jame taikomi šie reikalavimai:

- a) iš esmės lydintieji asmenys ir grąžinamieji turi būti oro uoste tris valandas prieš išvykimą;*
- b) grąžinamiesiems turi būti trumpai pranešta apie jų grąžinimo vykdymą ir patarta, kad jie būtų suinteresuoti visiškai bendradarbiauti su lydinčiais asmenimis. Turi būti aiškiai pasakyta, kad nebus taikstomasi su jokia trukdančiu elgesiu, ir dėl to išsiuntimo operacija nutraukta nebus;*

<...>

2.2. Užregistravimas, įsodinimas ir saugos patikrinimas prieš pakilimą

Užregistravimo, įsodinimo ir saugos patikrinimo prieš pakilimą tvarka:

- a) buvimo vietos valstybės narės lydintieji asmenys yra atsakingi už užregistravimą ir pagalbą praeinant kontrolės postus;*
- b) prieš įsodinimą į jungtinio skrydžio orlaivį visi grąžinamieji kruopščiai patikrinami saugos sumetimais. Visi daiktai, kurie gali kelti grėsmę asmenų ir jungtinio skrydžio saugai, turi būti paimti ir padėti bagažo patalpoje;*
- c) grąžinamųjų lagaminai keleivių salone nelaikomi. Visi bagažo patalpoje padėti lagaminai saugos sumetimais patikrinami ir ant jų uždedama etiketė su savininko pavarde. Iš lagaminų pašalinama viskas, kas laikoma pavojinga pagal Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos (ICAO) taisykles;*
- d) pinigai ir vertingi daiktai sudedami į permatomą maišelį, ant kurio užklijuojama etiketė su savininko pavarde. Grąžinamiesiems pranešama apie tvarką, taikomą atskirai padėtiems daiktams ir pinigams;*

<...>

3. TVARKA SKRYDŽIO METU

<...>

3.2. Prievartos priemonių panaudojimas

Prievartos priemonės naudojamos taip:

- a) *prievartos priemonės naudojamos su reikiama pagarba grąžinamųjų asmens teisėms;*
- b) *prievarta gali būti naudojama tų asmenų atžvilgiu, kurie atsisako ar priešinasi išsiuntimui. Visos prievartos priemonės yra adekvačios ir neviršija pagrįsto jėgos panaudojimo. Išsaugomas grąžinamojo orumas ir fizinė neliečiamybė. Todėl esant abejonėms, išsiuntimo operacija, tame tarpe teisėtos prievartos taikymas dėl grąžinamojo priešinimosi ir pavojingumo, sustabdomas remiantis principu „išsiuntimas nevykdomas bet kokia kaina“;*
- c) *bet kokios prievartos priemonės neturi sumažinti ar kelti pavojaus grąžinamojo gebėjimui normaliai kvėpuoti. Tuo atveju, kai naudojama prievartos jėga, siekiant išlaikyti normalią kvėpavimo funkciją reikia užtikrinti, kad grąžinamojo krūtinė būtų vertikalioje padėtyje ir kad niekas nepaveiktų jo krūtinės;*
- d) *besipriešinančius grąžinamuosius galima suvaržyti suvaržymo priemonėmis, kurios nekelia pavojaus jų orumui ir fiziniam neliečiamumui;*
- e) *iš anksto prieš išsiuntimo operaciją organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė susitaria dėl leistinų suvaržymo priemonių sąrašo. Išsiuntimo palengvinimui draudžiama naudoti raminamuosius, neapribojant kritiniais atvejais taikomų priemonių, siekiant užtikrinti skrydžio saugą;*
- f) *visi lydintieji asmenys informuojami ir perspėjami apie leistinas ir draudžiamas suvaržymo priemones;*
- g) *suvaržyti grąžinamieji viso skrydžio metu yra nuolat stebimi;*
- h) *sprendimą laikinai nuimti suvaržymo priemones priima išsiuntimo operacijos vadovas arba vadovo pavaduotojas.*

3.3. Medicinos personalas ir vertėjai

Medicinos personalo ir vertėjų dalyvavimo tvarka:

- a) *jungtinio skrydžio metu turi būti bent vienas gydytojas;*
- b) *gydytojui prieinami bet kokie svarbūs medicininiai grąžinamųjų dokumentai ir prieš išvykimą jam pranešama apie grąžinamuosius su tam tikrais sveikatos sutrikimais. Atsakingos institucijos turi įvertinti*

sveikatos sutrikimus, apie kuriuos nebuvo iš anksto žinoma ir apie kuriuos sužinoma prieš pat išvykimą, jei jie gali daryti poveikį išsiuntimo įvykdymui;

c) vaistus grąžinamiesiems gali skirti tik gydytojas po nustatytos tikslios medicininės diagnozės. Skrydžio metu orlaivyje turi būti laikomi grąžinamajam reikalingi vaistai;

d) kiekvienam grąžinamajam turi būti sudarytos sąlygos tiesiogiai arba per vertėją kreiptis į gydytoją ar lydinčiuosius asmenis ta kalba, kuria jis ar ji gali reikšti savo mintis;

e) organizuojančioji valstybė narė užtikrina, kad išsiuntimo operacijoje dalyvautų tinkamas medicinos ir kalbų personalas.

3.4. Išsiuntimo operacijos dokumentai ir stebėjimas

3.4.1. Įrašai ir trečiųjų šalių stebėtojai

Trečių šalių stebėtojai gali daryti vaizdo ir (arba) garso įrašus tik iš anksto susitarę su organizuojančiąja valstybe nare ir dalyvaujančiomis valstybėmis narėmis;

<...>

5. ATVYKIMO ETAPAS

Atvykus:

<...>

c) organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujančioji valstybė narė paskirties valstybės valdžios institucijoms perduoda grąžinamuosius, už kuriuos jos yra atsakingos, su jų bagažu ir kitais daiktais, kurie buvo paimti prieš įlipant į orlaivį. Atvykus, vadovaujantieji organizuojančiosios ir dalyvaujančiųjų valstybių narių atstovai yra atsakingi už grąžinamųjų perdavimą vietinėms valdžios institucijoms. Lydintieji asmenys paprastai iš orlaivio neišlipa;

d) kai tinkama ir įmanoma, organizuojančioji ir dalyvaujančiosios valstybės narės turi pakviesti susijusių valstybių narių konsulinius darbuotojus, imigracijos ryšių palaikymo pareigūnus ar pasirengimo grupes, kad palengvintų grąžinamųjų perdavimą vietos valdžios institucijoms, jei tai atitinka nacionalinę nusistovėjusią tvarką ir procedūras;

e) grąžinamuosius perdavus vietos valdžios institucijoms, nuimami antrankiai ar kitos suvaržymo priemonės;

f) grąžinamųjų perdavimas atliekamas išlipus iš orlaivio (atsižvelgiant į situaciją, trapo apačioje arba tam pritaikytoje oro uosto patalpoje). Jei įmanoma, vietos valdžios institucijų atstovams neturėtų būti leidžiama lipti į orlaivį;

g) paskirties valstybės oro uoste turi būti praleidžiama kuo mažiau laiko;

h) organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė turi būti parengusi nenumatyto atvejo planą lydintiesiems asmenims ir atstovams (taip pat grąžinamiesiems, kurių readmisijai nebuvo duotas leidimas), jei po grąžinamųjų išlaipinimo orlaivio išvykimas būtų uždelstas. Esant reikalui, į šį planą įtraukiamas vienos nakties apgyvendinimas.

6. IŠSIUNTIMO OPERACIJOS NEĮVYKDYMAS

Tuo atveju, kai paskirties valstybės valdžios institucijos neleidžia į jos teritoriją arba išsiuntimo operacija turi būti nutraukta dėl kitų priežasčių, organizuojančioji valstybė narė ir kiekviena dalyvaujanti valstybė narė prisiima atsakomybę savo sąskaita sugrąžinti grąžinamuosius, už kuriuos jos yra atsakingos, į atitinkamas savo teritorijas.

Papildomas paaiškinimas

- Tai, kad grąžinamuosius asmenis lydi oro transporto bendrovės apsaugos personalas arba samdytas išorės personalas, iš esmės neprieštarauja Grąžinimo direktyvos 8 straipsniui. Tačiau valstybės narės prisiima visišką atsakomybę už išsiuntimo operacijos vykdymą (įsakymo išsiųsti priėmimą ir adekvatų prievartos priemonių (lydinčiųjų asmenų) panaudojimą). Gairių 1.2.3 punkte nustatyta: „Kai dalyvaujanti valstybė narė pasinaudoja privataus sektoriaus lydinčiais asmenimis, tos valstybės narės valdžios institucijos į orlaivį paskiria bent vieną oficialų atstovą“. Tai reiškia, kad valstybės narės turi bendrą pareigą vykdyti priežiūros funkciją visais atvejais, kai išsiuntimą vykdo išorės subjektas ir kad lydėjimo tikslu galima pasinaudoti oro transporto bendrovės personalu, tačiau tam leidimą duoti bei kartu būti turi bent vienas valstybės narės pareigūnas.

- Paskirties valstybės vykdomos išsiuntimo operacijos (trečiosios šalies institucijos į ES atsiunčia orlaivį, kad jų piliečiai būtų repatrijuoti joms prižiūrint). Valstybės narės yra visapusiškai atsakingos už išsiuntimo operacijos vykdymą tol, kol įvykdomas perdavimas paskirties valstybės institucijoms ir orlaivis išskrenda iš ES teritorijos. Tačiau per visą išsiuntimo operaciją privaloma užtikrinti, kad būtų gerbiama pagrindinė teisė ir proporcingai naudojamos prievartos priemonės pagal pirmiau išdėstytus bendrus ES standartus. Valstybės narės atstovas priežiūros tikslais stebi, kaip paskirties valstybė vykdo išsiuntimą. Be to, vykdant FRONTEX koordinuojamas bendras grąžinimo operacijas, paskirties valstybė turi pareigą laikytis FRONTEX bendrų grąžinimo operacijų vykdymo kodekso (žr. Vadovo 7.4 skirsnį) tol, kol orlaivis atvyksta į paskirties vietą.

7.2. Tranzitas oro transportu

Teisinis pagrindas: 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyva 2003/110/EB dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais

⇒ *Prašymas leisti tranzitą, susijusį su išsiuntimu oro transportu: Direktyvos 2003/110/EB priedas*

⇒ *Centrinių institucijų, kurioms siunčiami prašymai leisti tranzitą pagal Direktyvos 2003/110/EB 4 straipsnio 5 dalį, sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT Europa interneto svetainėje).*

Direktyvoje 2003/110 apibrėžiamos išsamios kompetentingų institucijų savitarpio pagalbos priemonės valstybių narių tranzito oro uostuose dėl išsiuntimo oro transportu su palyda arba be jos. Joje nustatytos taisyklės, kuriomis siekiama palengvinti išsiųstinių asmenų tranzitą valstybės narės, išskyrus sprendimą išsiųsti priėmusios ir įgyvendinusios valstybės narės, oro uoste. Tuo tikslu joje apibrėžtos sąlygos, kurioms esant gali vykti tranzito operacijos, ir nustatyta, kokias pagalbos priemones valstybė narė, į kurią kreipiamasi, turėtų suteikti. Prašymai suteikti pagalbą teikiami naudojantis standartine forma, pridėta prie direktyvos. Šie prašymai siunčiami šiam tikslui paskirtoms valstybių narių centrinėms institucijoms.

7.3. Bendros išsiuntimo oro transportu operacijos

Teisinis pagrindas: 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo (2004/573/EC)

⇒ *Nacionalinių valdžios institucijų, atsakingų už jungtinių skrydžių organizavimą ir (arba) dalyvavimą juose pagal Sprendimo 2004/573/EB 3 straipsnį, sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT Europa interneto svetainėje).*

Sprendime 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai išsiųsti, ypač didelis dėmesys skirtas institucijų, atsakingų už jungtinių skrydžių organizavimą ar dalyvavimą juose, bendriems ir konkrečioms uždaviniams nustatyti. Bendrosios gairės dėl jungtinio išsiuntimo oro transportu saugos nuostatų yra pridėtos prie šio Tarybos sprendimo. Pagal Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 5 dalį į šias gaires reikia atsižvelgti išsiunčiant asmenis oro transportu (taip pat vykdam tikrai nacionalinio lygmens operacijas, žr. Vadovo 7.1 skirsnį).

7.4. FRONTEX koordinuojamos bendros išsiuntimo operacijos

Teisinis pagrindas: Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2007/2004, įsteigiantis Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie Europos Sąjungos valstybių narių išorės sienų valdymo agentūrą (iš dalies pakeistas Reglamentu (ES) Nr. 1168/2011), 9 straipsnis.

⇒ FRONTEX koordinuojamų bendrų grąžinimo operacijų vykdymo kodeksas (2013 m. spalio 7 d. vykdomojo direktoriaus sprendimas Nr. 2013/67).

Vienas pagrindinių Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie Europos Sąjungos valstybių narių išorės sienų valdymo agentūros (FRONTEX) tikslų – laikantis ES grąžinimo politikos, visų pirma Grąžinimo direktyvos, kaip pagrindinio ES teisės akto grąžinimo srityje, teikti pagalbą valstybėms narėms organizuojant bendras grąžinimo operacijas. FRONTEX vaidmuo sprendžiant grąžinimo klausimus ir jos pagarbos pagrindinėms teisėms užtikrinimas buvo sustiprintas 2011 m. iš dalies pakeitus FRONTEX reglamentą (2011 m. spalio 25 d. Reglamentas Nr. 1168/2011, kuriuo iš dalies keičiamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2007/2004).

2013 m. spalio 7 d. priimtas FRONTEX bendrų grąžinimo operacijų vykdymo kodeksas, kuriame daugiausia dėmesio skiriama veiksmingoms priverstinio grąžinimo stebėsenos procedūroms ir grąžinamųjų asmenų pagrindinių teisių apsaugai ir orumo išsaugojimui per grąžinimo operacijas.

Vykdyti FRONTEX koordinuojamas bendras grąžinimo operacijas akivaizdžiai yra naudinga ir valstybės narės skatinamos aktyviai naudotis šia galimybe.

8. Priverstinio grąžinimo stebėseną

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 6 dalis

⇒ Nacionalinių priverstinio grąžinimo stebėsenos įstaigų sąrašas (pateiktas EMT specialioje užklausoje dėl grąžinimo (2015 m.) EMT Europa interneto svetainėje).

Valstybės narės nustato veiksmingą priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemą.

Priverstinio grąžinimo stebėseną yra svarbi priemonė, kurią taikant galima atsižvelgti ir į grąžinamojo asmens, ir į grąžinimą vykdančių institucijų interesus, ir užtikrinti kasdienės grąžinimo veiklos vidaus kontrolę. Veiksminga stebėseną gali sumažinti įtampą. Ją vykdant galima greitai nustatyti galimus trūkumus ir juos pašalinti. Ji taip pat apsaugo vykdančiąsias institucijas (kurias kartais gali nepagrįstai kritikuoti žiniasklaida ir NVO), nes teikiamos nešališkos ir objektyvios ataskaitos.

Grąžinimo direktyvoje nėra išsamiai nustatyta, kaip turėtų atrodyti nacionalinės priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemos. Valstybėms narėms joje palikta didelė veiksmų laisvė. Tačiau, remiantis Direktyvos formuluote ir jos kontekstu, galima pateikti šiek tiek gairių:

- 1) priverstinio grąžinimo stebėseną turėtų būti suprantama kaip visa valstybių narių vykdoma veikla, susijusi su grąžinimu (nuo asmens paruošimo išvykti iki jo priėmimo valstybėje, į kurią jis turi būti grąžintas, arba nepavykusio išsiuntimo atveju iki grąžinimo į išvykimo vietą). Joje nenumatyta stebėseną po grąžinimo (laikotarpio po grąžinamojo asmens priėmimo trečiojoje šalyje);
- 2) stebėsenos sistemose turėtų dalyvauti kitos nuo grąžinimą vykdančių institucijų nepriklausomos organizacijos (įstaigos) (*nemo monitor in res sua*);
- 3) stebėtojais gali būti valstybės įstaigos (pavyzdžiui, valstybės ombudsmeno tarnyba ar nepriklausoma bendro patikrinimo įstaiga). Tačiau atrodo, kad stebėsenos funkcijos priskyrimas tos pačios administracijos, kuri vykdo ir grąžinimą (išsiuntimą), padaliniui sukeltų problemų;
- 4) vien teisminės gynybos priemonių buvimas atskirais atvejais arba nacionalinėse grąžinimo politikos efektyvumo priežiūros sistemose negali būti laikomas tinkamu 8 straipsnio 6 dalies taikymu;
- 5) valstybės neturi pareigos automatiškai finansuoti visų stebėtojo padarytų išlaidų (kaip antai personalo išlaidų), bet valstybės narės atsakingos už tai, kad priverstinio grąžinimo stebėsenos sistema (apskritai) veiktų (*effet utile*);
- 6) pagal 8 straipsnio 6 dalį nebūtina stebėti kiekvienos atskiros išsiuntimo operacijos. Stebėsenos sistema, pagrįsta patikromis vietoje bei atsitiktinai parinktų atvejų stebėseną, gali būti laikoma pakankama, jei ji yra pakankamai intensyvi bendram stebėsenos veiksmingumui užtikrinti;
- 7) 8 straipsnio 6 dalyje nenumatyta grąžinamojo asmens subjektyvios teisės stebėseną.

Papildomas paaiškinimas

- FRONTEX koordinuojamų bendrų grąžinimo operacijų stebėseną. Vadovo 7.4 skirsnyje nurodytame FRONTEX bendrų grąžinimo operacijų vykdymo kodekse numatyta, kad stebėtojui (nepriklausomam išorės stebėtojui, dažnai atstovaujančiam NVO arba kitai nepriklausomai stebėsenos įstaigai, kuriai valstybė narė pavedė vykdyti priverstinio grąžinimo stebėseną pagal Direktyvos 8 straipsnio 6 dalį) turi būti suteikta visa reikalinga informacija prieš operaciją ir kad jis dalyvaus grąžinimo procese nuo pradinių etapų (vidaus informacinių posėdžių) iki etapo po grąžinimo (ataskaitinių posėdžių). Stebėtojui turi būti suteikta visa informacija ir galimybė fiziškai patekti į bet kurią pageidaujamą vietą. Stebėtojo pastabos ir (arba) ataskaitos įtraukiamos į

ataskaitas dėl bendros grąžinimo operacijos. Nors pagal galiojančius teisės aktus to aiškiai nereikalaujama, Komisija mano, kad, atsižvelgiant į bendrą grąžinimo operacijų matomumą ir jautrumą, *kiekvieną iš jų* turėtų stebėti nepriklausomas stebėtojas.

9. Išsiuntimo atidėjimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 9 straipsnis

1. Valstybės narės atideda išsiuntimą:

- a) tuo atveju, jei jis pažeistų negrąžinimo principą arba*
- b) tol, kol nesuteikiamas sustabdymas pagal 13 straipsnio 2 dalį.*

2. Valstybės narės atitinkamam laikotarpiui gali atidėti išsiuntimą, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes. Valstybės narės atsižvelgia visų pirma į:

- a) trečiosios šalies piliečio fizinę ar psichinę būklę;*
- b) technines priežastis, pavyzdžiui, transporto pajėgumų trūkumą ar išsiuntimo neįvykdymą dėl kliūčių, susijusių su asmens tapatybės nustatymu.*

3. Atidėjus išsiuntimą, kaip numatyta 1 ir 2 dalyse, atitinkamam trečiosios šalies piliečiui gali būti nustatytos 7 straipsnio 3 dalyje numatytos prievolės.

Grąžinimo direktyvoje nustatyti du besąlyginiai draudimai: valstybės narės negali asmens išsiųsti, jeigu išsiuntimas pažeistų negrąžinimo principą. Valstybės narės taip pat negali vykdyti išsiuntimo tol, kol dėl nagrinėjamo skundo procesas sustabdomas.

Kitais atvejais valstybės narės atitinkamam laikotarpiui gali atidėti išsiuntimą, kiekvienu atveju atsižvelgdamos į atskiro atvejo konkrečias aplinkybes. Galimų priežasčių sąrašas nėra baigtinis ir valstybėms narėms suteikiama galimybė lanksčiai reaguoti į naujai iškilusias ar išaiškintas aplinkybes, dėl kurių pateisinamas išsiuntimo atidėjimas. Grąžinimo direktyvoje pateikti konkretūs pavyzdžiai (atitinkamo asmens fizinė ar psichinė būklė, techninės priežastys, pavyzdžiui, tinkamų transporto pajėgumų trūkumas) yra galimi pavyzdžiai. Valstybės narės savo įgyvendinimo teisės aktuose ir (arba) administracinėje praktikoje gali numatyti ir kitus atvejus.

Papildomas paaiškinimas

- Savanoriško išvykimo laikotarpio ir išsiuntimo atidėjimo laikotarpio skirtumas. 7 straipsnyje („Savanoriškas išvykimas“) numatytas pratęsimo laikotarpis tam, kad būtų galima tinkamai ir gerai pasiruošti išvykimui. Jis gali būti suteiktas tik tiems grąžinamiesiems asmenims, kurie, tikimasi,

savanoriškai įvykdys sprendimą grąžinti. 9 straipsnis („Išsiuntimas“) susijęs su tais atvejais, kai įpareigojimą grįžti privalo užtikrinti valstybė (kadangi savanoriškas išvykimas negalimas ar nenurodytas).

- Teisinė padėtis iki atidėto išsiuntimo. Iki atidėto išsiuntimo grąžinamasis asmuo naudojami apsaugos priemonėmis iki grąžinimo, išvardytomis 14 straipsnyje (rašytiniu patvirtinimu, kad jam suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti buvo pratęstas, ir kai kuriomis pagrindinėmis apsaugos priemonėmis, pavyzdžiui, neatidėliotina medicinos pagalba ir šeimos vienove). Daugiau informacijos apie tai pateikta Vadovo 13 skirsnyje. Tačiau nelaikoma, kad grąžinamasis asmuo valstybėje narėje yra teisėtai, jeigu valstybė narė nepriima sprendimo (pagal 6 straipsnio 4 dalį) grąžinamajam asmeniui suteikti leidimą ar teisę teisėtai būti.
- Nurodymas gyventi konkrečioje vietoje iki atidėto išsiuntimo. 9 straipsnio 3 dalyje yra aiški nuoroda į 7 straipsnio 3 dalyje išvardytas galimybes, taip pat galimybę nustatyti prievolę neišvykti iš tam tikros vietos.

10. Nelydimų nepilnamečių (NN) grąžinimas

Grąžinimo direktyva taikoma ir nepilnamečiams, įskaitant nelydimus nepilnamečius, ir šiuo atžvilgiu numato daug apsaugos priemonių, kurias valstybės narės turi taikyti. Nelydimo nepilnamečio grąžinimas yra viena iš nelydimų nepilnamečių klausimo ilgalaikio sprendimo galimybių ir veikdamos valstybės narės visų pirma privalo atsižvelgti į vaiko interesus. Prieš grąžinant nelydimą nepilnamečį reikėtų kiekvieną atskirą atvejį įvertinti atskirai, atsižvelgiant į vaiko interesus ir konkrečius jo poreikius, esamą padėtį šeimoje bei padėtį ir priėmimo sąlygas valstybėje, į kurią jis turi būti grąžintas. Geriausia būtų, kad vertinimą atliktų įvairių sričių patyrusių specialistų grupė, į kurią būtų įtrauktas vaikui paskirtas globėjas. Valstybės narės skatinamos apsvaistinti patarimus, kurie šiuo klausimu pateikti bendrose UNHCR ir UNICEF vaiko interesų nustatymo gairėse („Saugūs ir sveiki“ (angl. *Safe and sound*), 2014 m. spalio mėn.), kurios pateiktos adresu <http://www.refworld.org/docid/5423da264.html>, ir atsižvelgti į JT vaiko teisių komiteto 14 bendrąją pastabą (2013 m.) dėl vaiko teisės į tai, kad pirmiausia būtų atsižvelgiama į jo interesus (3 straipsnio 1 dalis)⁸. Vaiko teisė būti išklaustyta yra neatskiriama bet kokio interesų vertinimo dalis (12 straipsnis). Ši teisė reiškia, kad vaikas gali laisvai pareikšti savo nuomonę ir į šią nuomonę atsižvelgiama sprendžiant visus su juo susijusius klausimus.

⁸ http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

Nelydimo nepilnamečio apibrėžtis. Pačioje Gražinimo direktyvoje nelydimo nepilnamečio sąvoka nėra apibrėžta. Rekomenduojama naudotis naujausiose prieglobsčio direktyvose (pvz., naujos redakcijos Priėmimo sąlygų direktyvos 2013/33/ES 2 straipsnio e punkte) pateikta apibrėžtimi: „*nelydimas nepilnametis – nepilnametis, į valstybių narių teritoriją atvykęs nelydimas pagal atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką už jį atsakingo suaugusio asmens ir ten esantis tol, kol toks asmuo ima jį faktiškai prižiūrėti; šiai kategorijai priklauso nepilnametis, kuris liko be palydos po to, kai atvyko į valstybių narių teritoriją*“.

Susilaikymas nuo sprendimų gražinti nelydimą nepilnametį priėmimo. Gražinimo direktyvoje valstybėms narėms, nepageidaujančioms gražinti (išsiųsti) neteisėtai jų teritorijoje esančių trečiųjų šalių nepilnamečių arba negalinčioms jų išsiųsti dėl vaiko interesų, aiškiai leidžiama bet kuriuo metu pagal nacionalinę teisę suteikti jiems leidimą (pavyzdžiui, laikiną leidimą nepilnamečiui būti šalyje, kol jam sukaks 18 metų). Tačiau Gražinimo direktyvoje reikalaujama, kad valstybė pasirinktų arba variantą „A“ (suteiktą leidimą arba įstatymu numatytą teisę būti), arba variantą „B“ (atliktą gražinimo procedūras). Tai nedviprasmiškas požiūris, kuriuo siekiama sumažinti „pilkąsias zonas“ ir visiems susijusiems subjektams suteikti daugiau teisinio apibrėžtumo. Siekiant atitikties Gražinimo direktyvai, nelydimų nepilnamečių padėtis valstybėse narėse, kurios nepageidauja gražinti (išsiųsti) trečiųjų šalių nepilnamečių, teisiškai turi būti apibrėžta arba suteikiant laikiną leidimą ar teisę būti šalyje iki 18 metų amžiaus, arba atidedant išsiuntimą.

10.1. Atitinkamų įstaigų teikiama pagalba

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 10 straipsnio 1 dalis

Prieš priimant sprendimą gražinti nelydimą nepilnametį, atitinkamos įstaigos (ne tos įstaigos, kurios vykdo gražinimą) turi suteikti pagalbą deramai atsižvelgdamos į vaiko interesus.

Istorinė perspektyva (paaiškinimas) Komisijos pasiūlyme 10 straipsnio 1 dalies nebuvo. Ji buvo įterpta į dokumentą per derybas ir ją tiesiogiai įkvėpė Europos Tarybos gairių dėl priverstinio gražinimo 2 gairės 5 dalis, kurioje numatyta, kad „prieš atskirto vaiko atžvilgiu priimant sprendimą išduoti įsakymą išsiųsti, turėtų būti suteikta pagalba, visų pirma teisinė pagalba, tinkamai atsižvelgiant į vaiko interesus“.

Atitinkamų įstaigų pobūdis. Atitinkama įstaiga turėtų būti atskirta nuo vykdančiųjų institucijų ir galėtų būti vyriausybės įstaiga (gali būti atskira tarnyba toje pačioje ministerijoje) arba nevyriausybinių institucijų, arba abiejų sistemų derinys, užtikrinant vyriausybės remiamų ir nevyriausybinių globos ar rūpybos sistemų įvairių sričių specialistų bendradarbiavimą. Už vaikų priežiūrą (globą) atsakingos įstaigos laikosi saugos, sveikatos, personalo tinkamumo ir

kompetentingos priežiūros srityse nustatytų standartų. Dalyvių skirtingos pareigos ir atsakomybės sritys turi būti aiškios ir suprantamos, visų pirma, kad nelydimas nepilnametis (vaikas) galėtų aktyviai įsitraukti į visus su juo susijusius reikalus ir veiksmingai dalyvauti juos sprendžiant.

Pagalbos pobūdis. Pagalba turėtų apimti teisinę pagalbą, bet ja neapsiriboti. Siekiant prisidėti prie Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių užtikrinimo, reikėtų atsižvelgti ir į kitus Gražinimo direktyvoje aiškiai paminėtus aspektus, kaip antai būtino ligos gydymo ir medicinos pagalbos, ryšių su šeima, dalyvavimo pagrindinio švietimo sistemoje užtikrinimą ir kt. Ypač pabrėžta būtinybė iš anksto ir per visus procesus bei procedūras su nepilnamečiu aptarti visus sprendimus, kurie jam daro poveikį.

Pagalbos laikas. Atitinkamos įstaigos turėtų pradėti teikti pagalbą kuo anksčiau. Tai reiškia amžiaus įvertinimą laiku, abejotinas aplinkybes aiškinant asmens naudai. Pagalbos teikimas turėtų būti nenutrūkstamas ir pastovus procesas, taip pat ir gražinimo etapu. Siekiant užtikrinti tinkamą gražinimo priežiūrą, ji gali būti teikiama ir etapu po sugražinimo. Prireikus asmens globa valstybėje narėje turėtų būti perduota globai šalyje, į kurią gražinama, pagal 10 straipsnio 2 dalį.

Amžiaus įvertinimas. Gražinimo direktyvoje nėra nuostatų dėl amžiaus įvertinimo. Remdamasi ES migracijos ir prieglobsčio *acquis* sisteminiu aiškinimu, Komisija rekomenduoja remtis Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2013/32/ES 25 straipsnio 5 dalies nuostatomis, taip pat atsižvelgti į susijusius dokumentus, kuriuos parengė Europos prieglobsčio paramos biuras (EPPB) (EPPB „Amžiaus įvertinimo praktika Europoje“ (angl. *EASO Age assessment practice in Europe*) (2014 m.), Europos prieglobsčio paramos biuras).

Pagalbos vykdant prieglobsčio ir gražinimo procedūras, tęstinumas. Nors prieglobsčio prašytojams teikiamos globos ir nelydimiems nepilnamečiams (vaikams) gražinimo procese reikalingos pagalbos teisinis pagrindas skiriasi, esama tamprių ryšių tarp prieglobsčio *acquis* ir Gražinimo direktyvoje nustatytų reikalavimų ir reikėtų užtikrinti pagalbos, vykdant prieglobsčio ir gražinimo procedūras, tęstinumą.

Papildomas paaiškinimas

- Teikti vien tik globą nėra pakankama, kad būtų įvykdyta pagalbos teikimo nepilnamečiams prievolė, kadangi „tam tikrų įstaigų teikiama pagalba“ reiškia daugiau nei vien tik globą.
- Visi jaunesni nei 18 metų asmenys yra nepilnamečiai. Kai kuriose valstybėse narėse paaugliai nuo 16 iki 18 metų amžiaus gražinimo ir prieglobsčio procedūrose turi teisę veikti savarankiškai.

Tačiau Gražinimo direktyvoje nustatytos apsaugos priemonės privalomos visiems vaikams (nepilnamečiams) iki 18 metų.

10.2. Gražinimas šeimos nariui, paskirtam globėjui ar tinkamas priėmimas

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 10 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės institucijos, prieš išsiųsdamos nelydimą nepilnametį iš tos valstybės narės teritorijos, įsitikina, kad jis bus gražintas:

- jo šeimos nariui,*
- paskirtam globėjui arba*
- bus tinkamai priimtas valstybėje, į kurią jis gražinamas.*

Rekomenduojama, kad iš 10 straipsnio 2 dalyje nurodytų galimybių pirmenybė būtų teikiama gražinimui šeimos nariams (nebent tai akivaizdžiai prieštarautų vaiko interesams) ir kad valstybės narės stengtųsi surasti šeimos narius. Tam tikromis aplinkybėmis priimtinas pasirinkimas gali būti ir gražinimas globėjui arba tinkamas priėmimas. Rekomenduojama, kad gražinimas užtikrinant tinkamą priėmimą nebūtų laikomas ilgalaikiu sprendimu ir pageidautina taikyti papildomas reintegracijos ir švietimo priemones.

Papildomas paaiškinimas

- Savanoriškas nepilnamečių išvykimas. Iš esmės 10 straipsnio 2 dalis taikoma tik tais atvejais, kai vaikas yra gražinamas, ir netaikoma atvejais, kai iš priimančiosios valstybės narės vaikas išvyksta savanoriškai. Turint omenyje valstybių narių prievolę, kylančią iš reikalavimo atsižvelgti į vaiko interesus, savanoriško išvykimo atvejais rekomenduojama taip pat įvertinti padėtį šeimoje ir padėtį ir priėmimo sąlygas konkrečioje valstybėje, į kurią gražinama.
- Priėmimo valstybėje, į kurią gražinama, tinkamumą reikia vertinti kiekvienu atveju atskirai, atsižvelgiant į konkrečias gražinamo nepilnamečio aplinkybes ir amžių. Vien tik pasienio policijos pareigūno įvykdytas priėmimas šalyje, į kurią gražinama, netaikant jokių tolesnių ar papildomų priemonių, negali būti laikomas tinkamu priėmimu. JT Vaiko teisių konvencijos 20 straipsnis ir JT Alternatyvios vaikų priežiūros gairės⁹ yra šios srities standartai.

11. Draudimai atvykti

⁹ JT Alternatyvios vaikų priežiūros gairės, <http://www.refworld.org/docid/4c3acd162.html>.

„Draudimas atvykti“ – administracinis ar teismo sprendimas ar aktas, uždraudžiantis nustatytą laiką atvykti į valstybių narių teritoriją ir būti joje, priimamas kartu su sprendimu grąžinti;

Sprendimai grąžinti priimami kartu su draudimu atvykti:

- a) jei laikotarpis savanoriškai išvykti nebuvo suteiktas arba
- b) jei prievolė grįžti nebuvo įvykdyta.

Kitais atvejais sprendimai grąžinti gali būti priimami kartu su draudimu atvykti.

Draudimo atvykti trukmė nustatoma kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas su konkrečiu atveju susijusias aplinkybes ir iš esmės neviršija penkerių metų. Ji vis dėlto gali viršyti penkerius metus, jei trečiosios šalies pilietis kelia rimtą grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui.

Grąžinimo direktyvoje numatyti su grąžinimu susiję draudimai atvykti skirti daryti prevencinį poveikį bei stiprinti ES grąžinimo srities politikos patikimumą, aiškiai nurodant, kad tiems, kurie nepaiso migracijos taisyklių ES valstybėse narėse, nustatytą laikotarpį nebus leista grįžti nė į vieną ES valstybę narę. Pagal direktyvą valstybės narės turi pareigą taikyti draudimą atvykti dviem nustatytais atvejais (jei laikotarpis savanoriškai išvykti nebuvo suteiktas arba prievolė grįžti nebuvo įvykdyta). Visais kitais atvejais sprendimai grąžinti gali būti priimami kartu su draudimu atvykti. Draudimo grįžti trukmė nustatoma kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas su konkrečiu atveju susijusias aplinkybes. Iš esmės ji neturėtų viršyti penkerių metų. Tik tais atvejais, kai kyla didelė grėsmė viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui, draudimas grįžti gali būti taikomas ilgesnį laikotarpį.

Pagal Grąžinimo direktyvą su grąžinimu susijusio draudimo atvykti taisyklės neturi poveikio draudimams atvykti, kurie buvo taikyti su migracija nesusijusiais tikslais, kaip antai draudimams atvykti trečiųjų šalių piliečiams, padariusiems sunkias nusikalstamas veikas arba yra aiškių įrodymų, kad jie ketina tokias nusikalstamas veikas padaryti (Reglamento (EB) Nr. 1987/2006 (SIS II) 24 straipsnio 2 dalis), arba draudimams atvykti, kurie yra pagal ES sutarties V antraštinės dalies 2 skyrių nustatytos ribojančios priemonės, įskaitant priemones, kuriomis įgyvendinami Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos priimti draudimai keliauti.

11.1. Poveikis ES mastu

Draudimu atvykti uždraudžiama atvykti į valstybių narių teritoriją. Sistemingai palyginus visas Direktyvos kalbines versijas (visų pirma tekstus anglų ir prancūzų kalbomis) ir 14 konstatuojamosios dalies formuluotę, visiškai aišku, kad draudimas atvykti turėtų būti taikomas visų valstybių narių teritorijoje. Versijoje danų kalba, kurioje vartojama vienaskaita („<...> ophold på en medlemsstats“), yra akivaizdi vertimo klaida. Draudimo atvykti poveikis ES mastu yra labai svarbi Direktyvos pridėtinė vertė Europai. Trečiosios šalies piliečio atžvilgiu priimtame sprendime uždrausti atvykti privaloma aiškiai nurodyti, kad draudimas galioja ES mastu.

Draudimus atvykti privalo taikyti visos valstybės narės, kurios privalo laikytis Gražinimo direktyvos (t. y. visos ES valstybės narės, išskyrus JK ir Airiją bei Šveicariją, Norvegiją, Islandiją ir Lichtenšteiną).

Kitų valstybių narių informavimas apie nustatytus draudimus atvykti. Apie visus nustatytus draudimus atvykti būtina informuoti kitas valstybes nares. Vienas (bet ne vienintelis) būdas informuoti kitas valstybes nares – informaciją apie draudimus atvykti įvesti į SIS. Tos valstybės narės, kurios neturi galimybės naudotis SIS, informacija gali keistis kitais kanalais (pvz., dvišaliu pagrindu).

Tiktai nacionalinio lygmens draudimai atvykti nenustatomi. Tiktai nacionalinio lygmens su migracija susijusių draudimų nustatymas nesuderinamas su Gražinimo direktyva, jeigu netaikytina Gražinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalyje nurodyta išimtis (žr. Vadovo 11.8 skirsnį). Nacionalinės teisės aktuose reikia numatyti, kad draudimais atvykti, kurie priimami kartu su sprendimu grąžinti, būtų uždraudžiama atvykti į visas valstybes nares ir jose būti, pvz., numatant prievolę informaciją apie visus šiuos draudimus atvykti sistemingai įvesti į SIS.

Teisė nustatyti tiktai nacionalinio lygmens draudimus atvykti ypatingomis aplinkybėmis. Paprastai tais atvejais, kuriais taikoma Gražinimo direktyva, negalima taikyti draudimo atvykti tiktai nacionaliniu lygmeniu. Vis dėlto, jeigu trečiosios šalies pilietis, kuriam valstybė narė A nustatė draudimą atvykti, turi valstybės narės B išduotą leidimą gyventi ir kai valstybė narė B šio leidimo panaikinti nenori, valstybė narė A po Gražinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalyje nurodytos konsultacijos pagal KŠSI 25 straipsnį panaikina draudimą atvykti į ES, tačiau trečiosios šalies pilietį gali įtraukti į savo nacionalinių neįleidžiamų asmenų sąrašą pagal KŠSI 25 straipsnio 2 dalies paskutinį sakinį (*lex specialis*).

11.2. Ryšys su SIS

Draudimų atvykti registravimas SIS. Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus perspėjimus, susijusius su pagal Gražinimo direktyvą nustatytais draudimais atvykti, valstybės narės gali registruoti SIS, bet to daryti neprivalo. Vis dėlto, kad pagal Gražinimo direktyvą nustatyti draudimai atvykti turėtų visapusišką poveikį Europos mastu, valstybės narės aiškiai raginamos tai daryti.

Pastaba. Priimant Direktyvą pateiktame pareiškime Komisija teigė, kad pagal Reglamento (EB) Nr. 1987/2006 24 straipsnio 5 dalį remiantis peržiūros nuostata numatyta SIS II peržiūra sudarys galimybę siūlyti nustatyti prievolę pagal šią direktyvą nustatytus draudimus atvykti registruoti SIS. Ši peržiūra turėtų būti vykdoma po trejų metų nuo SIS II reglamento taikymo dienos (2013 m. balandžio mėn.).

Kas trejus metus (pagal KŠSI 112 straipsnį ir SIS II reglamento 29 straipsnį) atliekamos į SIS įvestų perspėjimų peržiūros ir pagal Gražinimo direktyvą nustatytos draudimo atvykti trukmės ryšys. Į SIS įvestų perspėjimų peržiūra (pagal KŠSI 112 straipsnį ir SIS II reglamento 29 straipsnį) yra procedūrinis reikalavimas, siekiant užtikrinti, kad perspėjimai būti laikomi ne ilgiau, nei jų reikia tiems tikslams, kuriais jie buvo įvesti, pasiekti. Jis neturi poveikio valstybių narių esminiam sprendimui dėl draudimo atvykti trukmės nustatymo pagal Gražinimo direktyvos nuostatas. Jeigu, atliekant peržiūrą kas trejus metus, pagal Gražinimo direktyvą taikytas draudimas atvykti dar galioja (pvz., draudimas buvo taikytas 5 metų laikotarpiui ir kol kas nebuvo atšauktas), valstybės narės perspėjimą gali laikyti SIS likusių dvejų metų laikotarpiu, jeigu perspėjimo dar reikia atsižvelgiant į taikytinus įvertinimo kriterijus (t. y. Gražinimo direktyvos 11 straipsnį kartu su Šengeno konvencijos 112 straipsnio 4 dalimi arba Reglamento (EB) Nr. 1987/2006 29 straipsnio 4 dalimi).

11.3. Procedūriniai klausimai

Procedūra, kuria nustatomas draudimų atvykti taikymas išvykstant pasienyje *in absentia* (pvz., tais atvejais, kai asmenys, likę šalyje pasibaigus vizos galiojimo laikui, prisistato sienos apsaugos pareigūnams prieš pat išvykimą). Valstybėms narėms nedraudžiama pradėti vykdyti gražinimo procedūros sužinojus apie užsibuvimą pasibaigus vizos galiojimo laikui ir toliau vykdyti sprendimo gražinti kartu su draudimu atvykti priėmimo procedūrą *in absentia*, jeigu:

- 1) pagal nacionalinę administracinę teisę numatyta procedūrų vykdymo *in absentia* galimybė ir
- 2) šios nacionalinės procedūros neprieštarauja Sąjungos teisės bendriesiems principams ir ES chartijoje įtvirtintoms pagrindinėms teisėms, visų pirma teisei būti išklausytam ir teisei į teisingą bylos nagrinėjimą, kuri apima teisę būti išklausytam.

Draudimo atvykti taikymas išvykstant grąžinamiesiems asmenims, kurie neįvykdė prievolės grįžti per laikotarpį savanoriškai išvykti. Draudimas atvykti taikomas vėlesniu etapu (pvz., išvykstant) kaip jau priimto sprendimo grąžinti papildomas ir vėlesnis elementas, jeigu grąžinamasis asmuo neįvykdė prievolės grįžti per laikotarpį savanoriškai išvykti. Tačiau reikėtų pasirūpinti, kad tokia praktika neatgrasintų nuo savanoriško išvykimo.

Neteisėtas buvimas praeityje. Valstybės narės negali priimti sprendimo grąžinti kartu su draudimu atvykti jų teritorijoje nesantiems asmenims, kurie anksčiau (praeityje) buvo neteisėtai ir kurie grįžo į trečiąją šalį prieš tai, kai jų neteisėtas buvimas buvo nustatytas. Jei tokie asmenys vėl sugrįžta į valstybę narę ir taikomos priemonės pagal Grąžinimo direktyvą (sprendimas grąžinti, draudimas atvykti), nustatant draudimo atvykti trukmę, ankstesnį (-ius) neteisėto buvimo atvejį (-us) galima laikyti sunkinančia aplinkybe. Nustatant draudimo atvykti trukmę, ankstesnius neteisėto buvimo *kitų* valstybių narių teritorijoje atvejus taip pat galima laikyti sunkinančia aplinkybe.

Buvimas valstybės narės teritorijoje. Neteisėtas buvimas jos teritorijoje yra būtina sąlyga norint priimti sprendimą grąžinti kartu su draudimu atvykti. Valstybė narė negali priimti sprendimo grąžinti kartu su draudimu atvykti jos teritorijoje nesantiems asmenims. Tuo atveju, kai asmuo slapstosi (pvz., gavęs neigiamą sprendimą dėl prieglobsčio prašymo), bet galima manyti, kad jis vis dar yra atitinkamos valstybės narės teritorijoje, sprendimą grąžinti (įskaitant draudimą atvykti) galima priimti *in absentia* pagal nacionalinę teisę.

11.4. Draudimų atvykti taikymo priežastys

Grąžinimo direktyva valstybės narės įpareigojamos taikyti draudimą atvykti dviem nustatytais atvejais:

- 1) jei laikotarpis savanoriškai išvykti nebuvo suteiktas arba
- 2) jei prievolė grįžti nebuvo įvykdyta.

Visais kitais atvejais (visų sprendimų grąžinti, priimtų pagal Grąžinimo direktyvą, kurių neapima nustatyti atvejai) kartu su sprendimu grąžinti galima taikyti draudimą atvykti. Tai reiškia, kad draudimas atvykti gali būti numatytas net ir tuo atveju, kai asmuo išvyko savanoriškai. Tačiau šiuo klausimu valstybės narės turi veiksmų laisvę ir skatinamos ja naudotis taip, kad būtų skatinamas savanoriškas išvykimas.

11.5. Draudimų atvykti trukmė

Draudimo atvykti trukmė nustatoma pagal nacionalinės teisės aktus, kuriais perkelta Gražinimo direktyva, tinkamai atsižvelgiant į visas susijusias atskiro atvejo aplinkybes. Nustatant draudimo atvykti trukmę, reikėtų ypač atsižvelgti į nustatančiajai institucijai žinomas sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes, pavyzdžiui, ar:

- atitinkamo trečiosios šalies piliečio atžvilgiu praeityje jau buvo priimtas sprendimas grąžinti ar įsakymas išsiųsti;
- atitinkamam trečiosios šalies piliečiui praeityje jau buvo suteikta pagalba dėl savanoriško išvykimo ir (arba) reintegracijos;
- trečiosios šalies pilietis atvyko į valstybės narės teritoriją, kai jam taikytas draudimas atvykti;
- trečiosios šalies pilietis bendradarbiavo vykdant grąžinimo procedūrą ar nerodė noro bendradarbiauti;
- trečiosios šalies pilietis rodė norą išvykti savanoriškai.

Įprastais atvejais draudimo atvykti trukmė negali viršyti 5 metų. Nustatydamos konkrečią draudimo atvykti trukmę, valstybės narės privalo atskirai patikrinti visas aplinkybes ir laikytis proporcingumo principo. Bendrose savo administravimo gairėse valstybė narė galėtų numatyti skirtingą trukmę įprastų atvejų kategorijoms, pavyzdžiui 3 metus kaip bendrą standartinę taisyklę, 5 metus, jei yra sunkinančių aplinkybių (kartotinių migracijos teisės pažeidimų) ir 1 metus, jei yra lengvinančių aplinkybių (pažeidimai padaryti tik per neatsargumą ir kt.), tačiau reikia užtikrinti, kad kiekvienas atvejis būtų vertinamas individualiai, laikantis proporcingumo principo. Savo nacionaliniuose įstatymuose ar administracinės teisės normose valstybės narės gali nustatyti bendrus kriterijus, į kuriuos bus atsižvelgiama individualiai nustatant draudimo atvykti trukmę pagal 11 straipsnio 2 dalį.

Didelė grėsmė viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui

Tais atvejais, kai kyla didelė grėsmė viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui draudimas atvykti gali būti taikomas ilgesnį laikotarpį. Nustatydamos, ar yra tokia grėsmė, valstybės narės gali atsižvelgti į tokias aplinkybes, kaip nusikalstamos veikos ir sunkūs administracinės teisės pažeidimai (pasikartojantis suklastotų asmens dokumentų naudojimas, pasikartojantys ir tyčiniai migracijos teisės pažeidimai). Tačiau nė viena iš šių aplinkybių negali būti automatiškai ir *per se* laikoma keliančia grėsmę viešajai tvarkai: valstybės narės visada privalo atskirai patikrinti visas susijusias aplinkybes ir laikytis proporcingumo principo. Gražinimo direktyvoje nėra pateiktos tikslios šios sąvokos apibrėžties, o ESTT praktika, susijusi su šios sąvokos vartojimu kitose migracijos sritys direktyvose ir laisvo judėjimo aplinkybėmis, tiesiogiai

netaikoma Gražinimo direktyvos aplinkybėmis, nes ir analizuojami klausimai, ir aplinkybės yra skirtingos. Vis dėlto, kai kurie ESTT praktikoje pasitaikantys samprotavimai (visų pirma dėl horizontaliųjų sąvokų, pavyzdžiui, direktyvų proporcingumo ir *effet utile*) gali būti naudingi: 2009 m. liepos 2 d. Komunikato dėl geresnio Direktyvos 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje nuostatų perkėlimo ir taikymo gairių (COM(2009) 313) 3 skirsnyje Komisija pateikė išsamias gaires, susijusias su viešosios tvarkos ir valstybės saugumo sąvokų aiškinimu laisvo judėjimo aplinkybėmis. Be to, lyginamosios informacijos apie tai, kaip šią sąvoką aiškina valstybės narės migracijos srityje galima gauti iš EMT specialios užklauso (140) dėl sąvokų „viešoji tvarka“ ir „valstybės saugumas“ supratimo rezultatų. Sprendimo *Zh. ir O.*, C-554/13, kuriame buvo nagrinėjama viešosios tvarkos sąvoka Gražinimo direktyvoje (žr. Vadovo 6.3 skirsnį), 48 punkte ESTT aiškiai patvirtino, kad pagal analogiją galima remtis jo praktika dėl Direktyvos 2004/38/EB (sprendimas *Gaydarov*, C-430/10, 32 punktas).

Su viešąja tvarka susijusių draudimų atvykti trukmė

Su viešąja tvarka susijusių draudimų atvykti trukmę reikia nustatyti individualiai, atsižvelgiant į trečiųjų šalių piliečių padarytų teisės pažeidimų sunkumo laipsnį, susijusią grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui ir atitinkamo asmens individualią padėtį. Bet kokiu atveju reikia laikytis proporcingumo principo. Sistemingas draudimų atvykti visą gyvenimą taikymas visais su viešąja tvarka susijusiais atvejais (nedarant skirtumo pagal nusikalstamos veikos ir grėsmės sunkumo laipsnį) nesuderinamas su Direktyva. Valstybė narė gali numatyti skirtingą trukmę įprastų atvejų kategorijoms, pavyzdžiui, 10 metų kaip bendrą standartinę taisyklę su viešąja tvarka susijusiais atvejais ir 20 metų esant ypač sunkioms aplinkybėms. Valstybės narės turi numatyti galimybę *ex officio*, arba suinteresuotojo asmens prašymu peržiūrėti sprendimą uždrausti atvykti, ypač dėl šiam draudimui pagrindą suteikiančių sąlygų buvimo.

Papildomas paaiškinimas

Neribotos trukmės draudimai atvykti nenustatomi. Draudimo atvykti trukmė yra vienas pagrindinių sprendimo dėl draudimo atvykti elementų. Ją reikia iš anksto nustatyti *ex-officio* kiekvienu atskiru atveju. ESTT tai aiškiai patvirtino sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, (27 ir 34 punktai): „Reikia konstatuoti, kaip aiškiai matyti iš formuluotės „draudimo atvykti trukmė nustatoma“, kad egzistuoja valstybių narių pareiga riboti draudimo atvykti pasekmes laiko atžvilgiu, iš esmės neviršijant penkerių metų, neatsižvelgiant į tai, ar atitinkamas trečiosios šalies pilietis pateikė prašymą šiuo tikslu. (27) <...> Direktyvos 2008/115 11 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją

draudžiama nacionalinė nuostata <...> , kurioje numatyta, kad draudimo atvykti trukmė priklauso nuo to, ar atitinkamas trečiosios šalies pilietis pateikė prašymą dėl jos apribojimo“.

Momentą, nuo kurio pradedamas skaičiuoti laikas (kada pradedamas taikyti draudimas atvykti) reikia nustatyti iš anksto: *paprastai* laikas pradedamas skaičiuoti nuo išvykimo arba išsiuntimo į trečiąją šalį momento, o ne nuo draudimo išvykti nustatymo dienos, kadangi draudimo atvykti į ES poveikis negali pasireikšti, kol asmuo dar neišvykęs iš ES teritorijos. Tais atvejais, kai konkrečios išvykimo datos praktiškai neįmanoma nustatyti iš anksto, valstybės narės gali naudoti kitą datą (pvz., draudimo nustatymo datą).

11.6. Draudimų atvykti panaikinimas / laikotarpio sutrumpinimas / sustabdymas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 11 straipsnio 3 dalis

Pirma pastraipa. Valstybės narės apsvarsto, ar panaikinti arba sustabdyti draudimą atvykti tuo atveju, kai trečiosios šalies pilietis, kuriam taikomas draudimas atvykti, dėl kurio sprendimas priimtas pagal 1 dalies antrą pastraipą, gali įrodyti, kad jis išvyko iš valstybės narės teritorijos visiškai laikydamasis sprendimo grąžinti.

Galimybė sustabdyti arba panaikinti draudimą atvykti tais atvejais, kai grąžinamasis asmuo išvyko iš valstybės narės teritorijos visiškai laikydamasis sprendimo grąžinti (pirma pastraipa), turėtų būti naudojama savonoriškam išvykimui skatinti. Savo nacionalinės teisės aktuose ir administracinėje praktikoje valstybės narės numato galimybę tokiomis aplinkybėmis kreiptis dėl draudimo atvykti panaikinimo ar sustabdymo. Reikėtų stengtis užtikrinti, kad grąžinamieji asmenys galėtų lengvai pasinaudoti tokiomis procedūromis ir jos praktiškai veiktų. Yra įvairių galimybių grąžinamajam asmeniui pateikti įrodymą apie savo išvykimą iš ES teritorijos, pavyzdžiui, pateikti žymą apie išvykimą pase, nacionalinės sienos duomenų sistemos duomenis arba prisistatyti į valstybės narės konsulinę atstovybę trečiojoje šalyje.

Draudimo atvykti laikotarpio sutrumpinimas. Valstybės narės savo nuožiūra taip pat gali sutrumpinti esamo draudimo atvykti laikotarpį 11 straipsnio 3 dalyje nurodytomis aplinkybėmis. Valstybių narių galimybė panaikinti draudimą atvykti pagal 11 straipsnio 3 dalį gali būti suprantama kaip apimanti ir dalinį draudimo atvykti atšaukimą (laikotarpio sutrumpinimą).

Antra pastraipa. Nepažeidžiant 1 dalies pirmos pastraipos b punkto, draudimas atvykti netaikomas trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos ir kuriems pagal 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyvą 2004/81/EB dėl leidimo gyventi šalyje išdavimo trečiųjų šalių piliečiams,

kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kurie dalyvavo vykdamas nelegalios imigracijos padėjimo veiksmus, bendradarbiaujantiems su kompetentingomis institucijomis, suteiktas leidimas gyventi, ir tuo atveju, jei atitinkamas trečiosios šalies pilietis nekelia grėsmės viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar nacionaliniam saugumui.

Prekybos žmonėmis aukoms, kurioms anksčiau buvo suteiktas leidimas gyventi pagal Direktyvą 2004/81/EB, neturėtų būti taikomas draudimas atvykti, išskyrus atvejus, kai atitinkamas asmuo neįvykdė prievolės grįžti per laikotarpį savanoriškai išvykti arba jeigu atitinkamas asmuo kelia grėsmę viešajai tvarkai. Ši taisyklė taikoma neteisėto buvimo laikotarpiams, einantiems *iš karto* po teisėto buvimo, kuriam taikoma Direktyva 2004/81/EB. Šia taisykle ankstesniems leidimų turėtojams pagal Direktyvą 2004/81/EB nenustatoma išimtis visam gyvenimui.

Trečia pastraipa. Valstybės narės atskirais atvejais dėl humanitarinių priežasčių gali nepriimti draudimo atvykti, jį panaikinti arba sustabdyti.

Valstybės narės gali savo nuožiūra atskirais atvejais dėl humanitarinių priežasčių nenustatyti draudimo atvykti. Šios išimties formuluotė yra plati ir ją taikydamos valstybės narės gali visai nenustatyti draudimo atvykti arba esamus draudimus atvykti atšaukti ar sustabdyti. Ši pastraipa nėra privaloma ir valstybėms narėms suteikia galimybę ją pasinaudoti pagal savo nacionalinės teisės aktus ir administracinę praktiką.

Ketvirta pastraipa. Valstybės narės gali panaikinti ar sustabdyti draudimą atvykti atskirais atvejais ar tam tikrų jų kategorijų atvejais dėl kitų priežasčių.

Tuo atveju, kai trečiojoje šalyje įvyksta humanitarinės katastrofos (pavyzdžiui, žemės drebėjimas, kitos gaivalinės nelaimės ar ginkluoti konfliktai), kurios gali nulemti masinį perkeltųjų asmenų antplūdį, oficialios draudimų atvykti panaikinimo atskirais atvejais procedūros gali pernelyg užsitęsti ir nėra tinkamos. Todėl yra galimybė numatyti horizontalųjį draudimų atvykti sustabdymą ar panaikinimą atitinkamų asmenų grupių atžvilgiu.

Poreikis atšaukti teisėtai pagal Gražinimo direktyvą nustatytą draudimą atvykti gali iškilti ir trečiosios šalies piliečių atžvilgiu, jei jie vėliau įrodytų, kad įgijo teisę laisvai judėti pagal Sąjungos teisę, pavyzdžiui, tapę ES, EEE ar Šveicarijos piliečių, patenkančių į SESV 21 straipsnio ar Direktyvos 2004/38/EB taikymo sritį, šeimos nariais.

11.7. Sankcijos, taikomos, kai nesilaikoma draudimo atvykti

Nustatydamos papildomo draudimo atvykti trukmę, valstybės narės turėtų atsižvelgti į draudimo atvykti nesilaikymo atvejus. Šiuo klausimu Gražinimo direktyvos 14 konstatuojamoje dalyje aiškiai numatyta: „*Draudimo atvykti laikotarpis turėtų būti nustatomas kiekvienu atveju tinkamai atsižvelgiant į visas susijusias aplinkybes ir paprastai neturėtų būti ilgesnis nei penkeri metai. Ypatingai turėtų būti atsižvelgiama į tuos atvejus, kai dėl atitinkamo trečiosios šalies piliečio jau priimtas daugiau kaip vienas sprendimas grąžinti ar duotas įsakymas išsiųsti, ar kad atitinkamas trečiosios šalies pilietis atvyko į valstybės narės teritoriją draudimo atvykti laikotarpiu.*“

Gražinimo direktyva valstybėms narėms leidžiama pagal nacionalinę administracinę teisę numatyti papildomas sankcijas (baudą), atsižvelgiant į Direktyvos *effet utile* ir šiuo klausimu nusistovėjusią ESTT praktiką. Taip elgdamosi, valstybės narės neturėtų daryti skirtumo tarp savo nacionalinių institucijų ir kitų valstybių narių institucijų nustatytų draudimų atvykti, nes tai iškreiptų Gražinimo direktyvoje pateiktą suderintą draudimo atvykti į ES sąvoką.

Valstybės narės iš esmės gali paskelbti, kad už trečiųjų šalių piliečių, kuriems nustatytas draudimas atvykti administracine tvarka, buvimą baudžiama kaip už nusikalstamą veiką pagal baudžiamąją teisę. Tačiau jokia šios srities nacionalinė priemonė negali iškreipti atitinkamų Gražinimo direktyvos nuostatų *effect utile* ir atitinkamos nusistovėjusios ESTT praktikos šiuo klausimu. Sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, (37 punktą) ESTT (netiesiogiai) patvirtino, kad galima taikyti baudžiamosios teisės sankcijas už galiojančio draudimo atvykti pažeidimą: „*Galima daryti išvadą, kad valstybė narė neturėtų taikyti baudžiamosios teisės sankcijų už draudimo atvykti, kuris patenka į Direktyvos 2008/115 taikymo sritį, pažeidimą, jei šio draudimo pasekmės nebeatitinka šios direktyvos 11 straipsnio 2 dalies.*“ Tikimasi, kad būsimame sprendime nagrinėjamoje byloje *Skerdjan Celaj*, C-290/14, ESTT pateiks papildomą paaiškinimą dėl valstybių narių galimybės draudimo atvykti pažeidimą laikyti nusikaltimu.

Gražinimo direktyvos 11 straipsnio 5 dalyje paaiškinta, kad su grąžinimu susijusių draudimų atvykti nuostatos taikomos nepažeidžiant teisės į tarptautinę apsaugą pagal ES prieglobsčio *acquis*. Tai reiškia, kad remiantis anksčiau pagal Gražinimo direktyvą nustatytu draudimu atvykti, niekada negalima išsiųsti ar bausti trečiųjų šalių piliečių, kurie turi teisę atvykti į ES ir joje būti kaip prieglobsčio prašytojai ar tarptautinės apsaugos gavėjai. Tokie draudimai atvykti turėtų būti sustabdyti (kol bus baigtos prieglobsčio procedūros) arba panaikinti (kai tik suteikiama tarptautinė apsauga).

11.8. Valstybių narių konsultacijos

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 11 straipsnio 4 dalis; Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnis.

Valstybei narei svarstant galimybę išduoti leidimą gyventi ar kitą joje būti teisę suteikiantį leidimą trečiosios šalies piliečiui, dėl kurio kita valstybė narė yra priėmusi draudimą atvykti, ji pirmiausia pasikonsultuoja su valstybe nare, kuri priėmė draudimą atvykti, ir atsižvelgia į jos interesus laikydamasi Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnio.

Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 25 straipsnyje numatyta:

1. Kai valstybė narė ketina išduoti leidimą gyventi, ji sistemingai vykdo paiešką Šengeno informacinėje sistemoje. Kai valstybė narė nagrinėja, ar išduoti leidimą gyventi užsieniečiui, kuriam pagal duotą perspėjimą draudžiama atvykti, ji pirmiausia konsultuojasi su perspėjimą davusia valstybe nare ir atsižvelgia į jos interesus; leidimas gyventi išduodamas tik dėl labai svarbių priežasčių, ypač dėl humanitarinių priežasčių ar tarptautinių įsipareigojimų.

Kai leidimas gyventi išduodamas, perspėjimą davusi valstybė narė perspėjimą atšaukia, bet atitinkamą užsieniečių gali įtraukti į savo nacionalinį neįleidžiamų asmenų sąrašą.

1a. Prieš duodamos perspėjimą dėl draudimo atvykti, kaip apibrėžta 96 straipsnyje, valstybės narės patikrina nacionalinius išduotų ilgalaikių vizų arba leidimų gyventi įrašus.

2. Tais atvejais, kai paaiškėja, kad užsienietis, kuris pagal duotą perspėjimą yra neįsileistinas, turi vienos iš Susitariančiųjų Šalių išduotą galiojantį leidimą gyventi, perspėjimą davusi Susitariančioji Šalis konsultuojasi su leidimą gyventi išdavusia Susitariančiaja Šalimi, kad nustatytų, ar yra pakankamai priežasčių minėtą leidimą panaikinti.

Jei leidimas gyventi nepanaikinamas, perspėjimą davusi Susitariančioji Šalis tą perspėjimą atšaukia, bet tą užsieniečių gali įtraukti į savo nacionalinį neįleidžiamų asmenų sąrašą.

3. 1 ir 2 dalys taikomos ir ilgalaikėms vizoms.

KŠSĮ 25 straipsnio nuostatos yra taikomos tiesiogiai ir valstybės narės gali jas taikyti neperkėlusios į nacionalinę teisę.

Draudimą atvykti gali panaikinti tik ji nustačiusi valstybė narė (valstybė narė A). Jeigu kita valstybė narė (valstybė narė B) nusprendžia tam pačiam asmeniui išduoti leidimą gyventi (pasikonsultavusi su valstybe nare, kuri nustatė draudimą atvykti), valstybė narė A privalo perspėjimą atšaukti (KŠSĮ 25 straipsnio 2 dalis), bet vis tiek gali trečiosios šalies pilietį įtraukti į savo nacionalinį neįleidžiamų asmenų sąrašą. Prieš išduodama leidimą gyventi (pvz., šeimos susijungimo tikslais) valstybė narė B privalo apsvastyti esamo valstybės narės A nustatyto draudimo atvykti priežastis ir į jas atsižvelgti. Kad valstybė narė B galėtų tinkamai atsižvelgti į draudimo atvykti nustatymo priežastis, labai svarbu, kad valstybė narė A valstybei narei B laiku pateiktų susijusią informaciją.

Tos valstybės narės, kurios dar visapusiškai netaiko Šengeno taisyklių ir todėl (dar) negali tiesiogiai taikyti KŠSĮ 25 straipsnio, vis tiek turėtų vadovautis 11 straipsnio 4 dalies esme ir, sužinojusios (iš bet kokio informacijos šaltinio, taip pat gavusios informacijos iš pareiškėjo), kad kita valstybė narė asmeniui yra nustačiusi draudimą atvykti, susisiekti su draudimą atvykti nustačiusia institucija. Prieš asmeniui išduodama leidimą gyventi, valstybė narė turėtų siekti atsižvelgti į šį draudimą atvykti nustačiusios valstybės narės interesus.

11.9. Ankstesni draudimai atvykti

Ankstesni draudimai atvykti, nustatyti iki 2010 m. gruodžio 24 d., turi būti pritaikyti pagal 11 straipsnyje nustatytus standartus (maksimalus 5 metų laikotarpis, individualus įvertinimas, prievolė panaikinti (svarstyti galimybę panaikinti) esant ypatingoms aplinkybėms), jeigu jie įgauna poveikį laikotarpiu po 2010 m. gruodžio 24 d. ir jeigu jie dar nesuderinti su 11 straipsnyje nustatytomis pagrindinėmis apsaugos priemonėmis. Pritaikoma turėtų būti arba atitinkamo asmens prašymu bet kuriuo metu, arba *ex-officio* kuo anksčiau, bet jokių atveju ne vėliau, nei vykdant numatytą įprastinę (vykdomą kas trejus metus) draudimų atvykti peržiūrą SIS perspėjimų atžvilgiu.

Sprendime *Filev ir Osmani*, C-297/12, (39–41 punktai ir 44 punktas) ESTT aiškiai nurodė: „Šiuo klausimu pirmiausia svarbu priminti, kad šioje direktyvoje nėra jokios nuostatos, kurioje numatoma pereinamojo laikotarpio tvarka draudimo atvykti sprendimams, priimtiems prieš tai, kai ji buvo taikoma. Tačiau iš nusistovėjusios Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad, išskyrus išimtį, nauja taisyklė iš karto taikoma situacijos, atsiradusios galiojant senoms taisyklėms, būsimoms pasekmėms <...> Iš to darytina išvada, kad Direktyva 2008/115 taikoma draudimo atvykti sprendimų, priimtų pagal nacionalines nuostatas, galiojusias iki šios direktyvos taikymo atitinkamoje valstybėje narėje pradžios, pasekmėms, kurių atsiranda po šios datos. <...> Iš to matyti, kad pagal Direktyvos 2008/115 11 straipsnio 2 dalį draudžiama neribotos trukmės draudimų atvykti, nustatytų iki Direktyvos 2008/115 taikymo pradžios, <...>, praėjus šioje nuostatoje numatytai maksimaliai penkerių metų draudimo trukmei, nebent šie draudimai nustatyti trečiųjų šalių piliečiams, keliantiems didelę grėsmę viešajai tvarkai, valstybės saugumui ar nacionaliniam saugumui.“

12. Procedūrinės apsaugos priemonės

12.1. Teisė į gerą administravimą ir teisė būti išklausytam

Teisė į gerą administravimą yra pagrindinė teisė, pripažinta kaip bendrasis ES teisės principas ir įtvirtinta ESPTC, sudaranti neatskiriamą ES teisės sistemos dalį. Ši teisė reiškia, kad kiekvienas

asmuo turi teisę būti išklaustas prieš taikant bet kokią individualią jam nepalankią ar jo interesams didelį poveikį turinčią priemonę, ir yra neatskiriama nuo kito ES teisės principo – pagarbos teisei į gynybą. Sprendimuose *G ir R* ir *Boudjlida* ESTT pateikė svarbų išaiškinimą dėl teisės būti išklaustam, kai priimami sprendimai grąžinti ir sulaikyti. Šie sprendimai reiškia, kad valstybės narės visada privalo atsižvelgti į toliau nurodytas apsaugos priemones, kai priima su grąžinimu susijusius sprendimus (t. y. sprendimą grąžinti, sprendimą uždrausti atvykti, sprendimą išsiųsti, įsakymą sulaikyti ir pan.), nors tai gali ir nebūti tiesiogiai nurodyta atitinkamuose Grąžinimo direktyvos straipsniuose:

- 1) kiekvieno asmens teisę būti išklaustam prieš taikant bet kokią individualią jam nepalankią priemonę;
- 2) kiekvieno asmens teisę susipažinti su savo bylos dokumentais, išanalizuoti visus prieš jį nukreiptus įrodymus, kuriais pagrįstas kompetentingos nacionalinės institucijos sprendimas, atsižvelgiant į teisėtus konfidencialumo, taip pat profesinio ir verslo slaptumo interesus;
- 3) kiekvieno asmens teisę prieš sprendimo grąžinti priėmimą kreiptis į teisės konsultantą, jei šios teisės įgyvendinimas nepakenks tinkamai grąžinimo procedūros eigai ir nesutrukdyt veiksmingai įgyvendinti Direktyvos. Ši prievolė valstybių narių neįpareigoja padengti šių konsultacijų išlaidų;
- 4) institucijos prievolę deramai atsižvelgti į suinteresuotojo asmens pastabas ir atidžiai ir objektyviai išnagrinėti visus konkrečios bylos aspektus;
- 5) administracijos prievolę pagrįsti savo sprendimus.

Valstybėms narėms suteikta nemažai laisvės sprendžiant, koku būdu praktiškai užtikrinti teisę būti išklaustam. Šios teisės nepaisymas lemia sprendimo neteisėtumą tuo atveju, jei atsižvelgus į šią teisę procedūros rezultatas būtų kitoks. (ESTT sprendimas *G & R*, C-383/13). Valstybės narės institucija gali neišklausti trečiosios šalies piliečio konkrečiai sprendimo grąžinti klausimu, kai ji svarsto priimti sprendimą grąžinti po to, kai per ankstesnę prieglobsčio procedūrą, per kurią asmens teisė būti išklaustam buvo visapusiškai užtikrinta, ji nustatė, kad trečiosios šalies pilietis jos nacionalinėje teritorijoje yra neteisėtai. (ESTT sprendimas *Mukarubega*, C-166/13). Sprendime *Mukarubega* pateiktas argumentas, jog „*teisė būti išklaustam prieš priimant sprendimą grąžinti negali būti naudojama kaip priemonė, pagal kurią administracinė procedūra būtų nuolat atnaujinama, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp pagrindinės suinteresuotojo asmens teisės būti išklaustam prieš priimant jam nepalankų sprendimą ir valstybių narių pareigos kovoti su neteisėta imigracija*“, taip pat galioja ir esant skirtingiems aplinkybių deriniams, pavyzdžiui, nurodytiems 6

straipsnio 6 dalyje (sprendimas dėl teisėto buvimo pabaigos, priimamas kartu su sprendimu grąžinti).

Teisė būti išklausytam apima ir teisę būti išklausytam dėl galimo Direktyvos 5 straipsnio ir 6 straipsnio 2–5 dalių taikymo ir dėl išsamios grąžinimo tvarkos, kaip antai suteikto savanoriško išvykimo laikotarpio ir dėl savanoriško ar priverstinio grąžinimo pobūdžio. Tačiau prieš apklausą institucija negali įspėti trečiosios šalies piliečio apie tai, kad ketina priimti sprendimą jį grąžinti, ar nurodyti jam aplinkybes, kuriomis ketina grįsti šį sprendimą, ar suteikti laiko apmąstymams, jei šis pilietis turi galimybę pateikti savo nuomonę dėl buvimo šalyje neteisėtumo ir motyvus, kuriais remdamasi institucija gali pagal nacionalinę teisę nepriimti sprendimo grąžinti (ESTT sprendimas *Boudjlida*, C-249/13).

12–13 straipsniuose nustatytos procedūrinės apsaugos priemonės turi būti taikomos visiems su grąžinimu susijusiems sprendimams, o ne tik trims sprendimų rūšims, nurodytoms 12 straipsnio 1 dalyje.

Informacijos apie neteisėtą migrantų gabenimą rinkimas. Atsižvelgdama į 2015–2020 m. ES kovos su neteisėtu migrantų gabenimu veiksmų planą (COM(2015) 285) nustatytas prioritetas, ypač į poreikį tobulinti informacijos rinkimą ir mainus, Komisija rekomenduoja valstybėms narėms nustatyti reikiamas priemones, skirtas informacijai iš sulaikytų neteisėtų migrantų sistemingai rinkti, visapusiškai atsižvelgiant į pagrindines teises ir ES prieglobsčio *acquis*. Suteikdamos teisę būti išklausytam prieš priimant sprendimą grąžinti, valstybės narės turėtų pasiūlyti grąžinamiesiems asmenims pasidalyti turima informacija, susijusia su veikimo būdu (*modus operandi*) bei gabenimo tinklų maršrutais, nurodyti sąsajas su prekyba žmonėmis ir kitais nusikaltimais, taip pat finansinius sandorius. Tokiu būdu gauta informacija turi būti renkama ir ja pasidalyta su atitinkamomis (imigracijos, sienos apsaugos, policijos) institucijomis bei įstaigomis nacionaliniu ir ES lygmenimis, remiantis nacionaline teise ir atitinkamuose ES forumuose pristatytais geriausios patirties pavyzdžiais.

12.2. Su grąžinimu susiję sprendimai

Grąžinimo direktyvoje reglamentuojami įvairūs su grąžinimu susiję sprendimai, kaip antai:

- 1) sprendimai grąžinti (3 straipsnio 4 dalis ir 6 straipsnio 1 dalis);
- 2) sprendimai dėl savanoriško išvykimo laikotarpio ir jo pratęsimo (7 straipsnis);
- 3) sprendimai išsiųsti (8 straipsnio 3 dalis);
- 4) sprendimai atidėti išsiuntimą (9 straipsnis);

5) sprendimai dėl draudimų atvykti, taip pat dėl tokių sprendimų galiojimo sustabdymo ar panaikinimo (11 straipsnis);

6) sprendimai sulaikyti, sprendimai pratęsti sulaikymo terminą (15 straipsnis).

Dauguma minėtų sprendimų dažniausiai papildo sprendimą gražinti, ir paprastai jie turėtų būti priimami vienu administraciniu aktu kartu su sprendimu gražinti: į sprendimą gražinti gali būti įtrauktas savanoriško išvykimo laikotarpis (7 straipsnis), draudimas atvykti (11 straipsnis) ir galiausiai (bet nebūtinai) – įsakymas išsiųsti (jeigu būtų nepasinaudota galutine galimybe išvykti savanoriškai).

Tam tikrais atvejais galimi vėlesni šių papildomų sprendimų pakeitimai:

- draudimas atvykti gali būti nustatytas vėliau, kaip papildomas ir tolesnis jau priimto sprendimo gražinti elementas, jei asmuo neįvykdė prievolės grįžti per savanoriško išvykimo laikotarpį (11 straipsnio 1 dalies b punktas);
- jau nustatytas draudimas atvykti gali būti panaikintas ar sustabdytas (11 straipsnio 3–5 dalys);
- jau nustatytas savanoriško išvykimo laikotarpis gali būti pratęstas (7 straipsnio 2 dalis);
- jau vykdytino sprendimo gražinti (arba įsakymo išsiųsti) vykdymas gali būti atidėtas (9 straipsnis).

6 straipsnio 6 dalimi patvirtinamas bendrasis principas, pagal kurį valstybės narės gali vienu administraciniu ar teismo aktu priimti keletą sprendimų (taip pat ir tiesiogiai nesusijusių su gražinimu), jei laikomasi kiekvienam atskiram sprendimui taikomų apsaugos priemonių ir nuostatų. Todėl sprendimai dėl teisėto buvimo pabaigos (kuriais atmetamas prieglobsčio prašymas, panaikinama viza ar nepratęsiamas leidimas gyventi) gali būti priimti arba atskirai, arba kartu su sprendimu gražinti vienu administraciniu ar teismo aktu.

Konkretūs pavyzdžiai

- Jei valstybė narė nusprendžia panaikinti vizą ir trečiosios šalies piliečiui nustatyti 7 dienų terminą savanoriškai išvykti iš valstybės narės teritorijos, ar toks sprendimas pagal Gražinimo direktyvą yra sprendimas gražinti? Ar galbūt jam taikomos kitos ES taisyklės dėl vizų?

⇒ Tokį sprendimą gali sudaryti dvi dalys: sprendimas panaikinti vizą ir sprendimas gražinti pagal Gražinimo direktyvą. Paaiškinimas: jei vizos panaikinimas įsigalioja iškart, asmens buvimas tampa neteisėtu pagal Gražinimo direktyvos 3 straipsnio 2 dalį ir taikomi 6 straipsnis (įpareigojimas priimti sprendimą gražinti) ir 7 straipsnis

(savanoriško išvykimo laikotarpio nustatymas). Dėl vizos panaikinimo tuo pat metu gali būti svarstomas apeliacinis skundas pagal Vizų kodekse nustatytas taisykles (ši galimybė priimti keletą sprendimų kartu su sprendimu grąžinti aiškiai nurodyta 6 straipsnio 6 dalyje).

- Jei teritorijoje aptinkamas trečiosios šalies pilietis, kuris turi reikalingą vizą, bet nebetenkina buvimo sąlygų (ŠSK 5 straipsnis), atrodytų, jog valstybei narei užtektų priimti sprendimą grąžinti. Ar šis sprendimas grąžinti (galbūt priimtas kartu su draudimu atvykti) automatiškai reiškia, kad viza nebegalioja?

⇒ Remiantis Vizų kodekso 34 straipsnio 2 dalimi: „[v]iza atšaukiama, kai paaiškėja, kad nebetenkinamos vizos išdavimo sąlygos [t. y. ŠSK nustatytos atvykimo sąlygos]“. Grąžinimo sprendimą priimančios institucijos taip pat privalo užtikrinti, kad viza būtų atšaukta. Tačiau abu sprendimai turi būti priimti vienu administraciniu aktu. Negalima priimti sprendimo grąžinti ir leisti asmeniui išvykti su galiojančia (vienoda) viza.

- Ar sprendimu, kuriuo atmetamas prieglobsčio prašymas, galima taip pat nustatyti ir prievolę grįžti?

⇒ Taip. Sprendimas atmeti prieglobsčio prašymą ir sprendimas grąžinti gali būti priimti vienu aktu pagal 6 straipsnio 6 punktą. (Griežtu loginiu požiūriu toks bendras aktas susideda iš dviejų vienas po kito priimamų tarpusavyje susijusių sprendimų, kuriuos skiria „loginis momentas“.)

12.3. Sprendimų forma ir vertimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 12 straipsnio 1–3 dalys

1. Sprendimai grąžinti ir, jei tokie priimti, sprendimai uždrausti atvykti bei sprendimai dėl išsiuntimo priimami raštu pateikiant faktines ir teisines priežastis, taip pat informaciją apie galimas teisines teisių gynimo priemones. Informacija apie faktines priežastis gali būti apribota, kai pagal nacionalinę teisę leidžiama riboti teisę gauti informaciją, pirmiausia nacionalinio saugumo, gynybos, visuomenės saugumo ir nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ir persekiojimo tikslais.

Rašytinis sprendimas yra Grąžinimo direktyvoje įtvirtintų apsaugos priemonių pagrindas. Atsisakyti taikyti šį reikalavimą neįmanoma. Tačiau grąžinamieji asmenys turėtų būti informuojami ne tik

nurodant galimas teises teisių gynimo priemones. Valstybės narės raginamos pateikti informacijos ir apie kitus praktinius įsakymo išsiųsti įvykdymo būdus. Rekomenduojama grąžinamajam asmeniui taip pat suteikti informacijos ir, pavyzdžiui, apie valstybės narės galimybes padengti dalį transporto išlaidų, apie grąžinamųjų asmenų galimybes pasinaudoti (savanoriško) grąžimo programa, taip pat apie galimybę pratęsti terminą, per kurį turi būti įvykdytas sprendimas grąžinti. Grąžinamuosius asmenis taip pat reikia informuoti apie sprendimo grąžinti nevykdymo pasekmes, kad jie būtų suinteresuoti išvykti savanoriškai.

Remiantis Direktyvos 2009/52/EB dėl sankcijų darbdaviams¹⁰ 6 straipsnio 2 dalies 2 punktu, grąžinamieji asmenys turi būti informuoti apie minėtoje direktyvoje įtvirtintą jų teisę reikalauti, kad darbdavys sumokėtų nesumokėtą atlyginimą, taip pat apie skundų padavimo tvarką. Šią informaciją taip pat galima įtraukti į sprendimą grąžinti ar pridėti prie jo.

2. Esant prašymui valstybės narės užtikrina sprendimų, susijusių su grąžinimu, pagrindinių dalių, kaip nurodyta 1 dalyje, įskaitant informaciją dėl galimų teisinių teisių gynimo priemonių, vertimą raštu ar žodžiu į kalbą, kurią supranta arba pagrįstai turėtų suprasti trečiosios šalies pilietis.

Prašymą dėl vertimo gali pateikti grąžinamasis asmuo ar jo teisinis atstovas. Valstybė narė gali pati nuspręsti, ar pateikti vertimą raštu ar žodžiu, žinoma, užtikrindama, kad trečiosios šalies pilietis suprastų ir kontekstą, ir turinį. Mokesčio už vertimą reikalauti negalima, nes tai iš esmės pažeistų nuostatą, kad grąžinamiesiems asmenims turi būti suteikta reikalinga informacija, kad jie galėtų visapusiškai suvokti savo teisinę padėtį.

Kaip pagrįstai įvertinti, kokią kalbą turėtų suprasti trečiosios šalies pilietis, nurodoma nacionaliniuose įgyvendinimo teisės aktuose ir administracinėje praktikoje. Šis vertinimas gali būti atliekamas tokiu pat būdu ir remiantis tokiais pat kriterijais kaip ir prieglobsčio procedūrose, atsižvelgiant į tai, kad dėl prieglobsčio procedūrų sudėtingumo reikalavimai šioje srityje gali būti griežtesni (analogišką nuostatą dėl kalbos, „kurią, kaip pagrįstai manoma, turėtų suprasti“ pareiškėjas, galima rasti naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2013/32/ES 12 straipsnyje, Priskyrimo direktyvos 2011/95/ES 22 straipsnyje ir Priėmimo sąlygų direktyvos 2013/33/ES 5 straipsnyje). Šia nuostata iš valstybių narių reikalaujama dėti reikiamas pastangas užtikrinti vertimą ta kalba, kurią suinteresuotasis asmuo išties supranta, ir vertėjų trūkumas gali būti pateisinama priežastis tik itin retų kalbų atveju, kai vertėjų, objektyviai vertinant, išties nėra. Tai, kad reikiamos kalbos vertėjų yra, bet jų paslaugomis pasinaudoti negalima dėl institucijos vidaus priežasčių, nesuteikia pagrindo neužtikrinti vertimo.

¹⁰ Ši direktyva neprivaloma Šveicarijai, Islandijai ir Lichtenšteinui.

Naudoti šablonus siekiant racionaliau organizuoti administracinį darbą galima ne tik taikant 12 straipsnio 3 dalį (žr. toliau). Jei šablonas suteikia galimybę pateikti konkrečiam asmeniui skirtą sprendimo vertimą jam suprantama kalba ar kalba, kurią, kaip pagrįstai manoma, jis turėtų suprasti, toks vertimas atitinka 12 straipsnio 2 dalies reikalavimus ir nėra reikalo pasinaudoti (remtis) 12 straipsnio 3 dalyje nustatyta nukrypti leidžiančia nuostata.

3. Valstybės narės gali nuspręsti netaikyti 2 dalies trečiosios šalies piliečiams, neteisėtai atvykusiems į valstybės narės teritoriją ir vėliau negavusiems leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje.

Tokiais atvejais sprendimai, susiję su grąžinimu, kaip nurodyta 1 dalyje, pateikiami standartine forma, kuri nustatoma nacionalinės teisės aktuose.

Valstybės narės pateikia bendro pobūdžio informacijos lapus, kuriuose mažiausiai penkiomis kalbomis, kurias dažniausiai vartoja arba supranta į atitinkamą valstybę narę atvykstantys neteisėti migrantai, paaiškinami pagrindiniai standartinės formos elementai.

Galimybė naudoti standartinę formą grąžinimo atveju pagal 12 straipsnio 3 dalį yra nuo bendrųjų taisyklių nukrypti leidžianti nuostata, kuria pasinaudoti galima tik tais atvejais, kai trečiosios šalies pilietis neteisėtai atvyko į valstybės narės teritoriją. Valstybės narės gali naudoti standartinę formą pagal 12 straipsnio 3 dalį, bet neprivalo to daryti. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad 12 straipsnio 3 dalyje nurodyti neteisėto atvykimo atvejai ne visada sutampa su sienos kirtimo ir pan. atvejais, aprašytais 2 straipsnio 2 dalies a punkte. Pavyzdys: neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis, sulaikytas valstybės narės teritorijoje praėjus trimis mėnesiams nuo jo neteisėto atvykimo, nepatenka į 2 straipsnio 2 dalies a punkto taikymo sritį, bet jam vis dar gali būti taikoma 12 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis.

Neteisėtas vidaus sienų kirtimas. 3 dalis taikoma trečiosios šalies piliečiams, „neteisėtai atvykusiems į valstybės narės teritoriją ir vėliau negavusiems leidimo ar teisės būti toje valstybėje narėje“. Atsižvelgiant į šią konkrečią Grąžinimo direktyvos nuostatą sąvoka „neteisėtas atvykimas“ gali apimti ir atvejus, kai neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis atvyko iš kitos valstybės narės, pažeisdamas toje valstybėje narėje galiojančias atvykimo ir buvimo taisykles. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad šiais konkrečiais atvejais (atvykus iš kitos valstybės narės) gali būti taikoma 6 straipsnio 2 arba 3 dalis.

12 straipsnio 3 dalyje nenumatyta jokios nukrypti leidžiančios nuostatos dėl taikytinų teisių gynimo priemonių. Todėl 13 straipsnio 1 dalyje nurodytos teisių gynimo priemonės turi būti numatytos ir tada, kai naudojama 12 straipsnio 3 dalyje nurodyta standartinė forma.

12.4. Teisių gynimo priemonės

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 13 straipsnio 1–2 dalys

1. Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama veiksminga teisių gynimo priemonė siekiant apskųsti ar peržiūrėti sprendimus, susijusius su gražinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, kompetentingame teisme arba kitoje administracinėje institucijoje ar kompetentingoje įstaigoje, sudarytoje iš narių, kurie yra nešališki ir naudojami nepriklausomumo apsaugos priemonėmis.

Visų su gražinimu susijusių sprendimų atžvilgiu turi būti numatytos veiksmingos teisių gynimo priemonės. Sąvoka „sprendimai, susiję su gražinimu“ turi būti suvokiama plačiai, kaip apimanti sprendimus dėl visų Gražinimo direktyva reglamentuojamų klausimų, įskaitant sprendimus gražinti, sprendimus, kuriais nustatomas ar pratęsiamas savanoriško išvykimo laikotarpis, sprendimus išsiųsti, sprendimus atidėti išsiuntimui, sprendimus uždrausti atvykti, taip pat sprendimus sustabdyti ar panaikinti draudimą atvykti. Teisių gynimo priemonės, taikytinos sprendimo sulaikyti atveju, taip pat pratęsiant sulaikymą, išsamiau reglamentuojamos 15 straipsnyje dėl sulaikymo (žr. toliau).

Peržiūros institucijos pobūdis. Atsižvelgiant į EŽTK 6 ir 13 straipsnius ir ESPTC 47 straipsnį, skundą nagrinėjanti institucija turi būti nepriklausomas ir nešališkas teismas. 13 straipsnio 1 dalis tiesiogiai pagrįsta Europos Tarybos (ET) 5.1 gaire ir aiškintina remiantis susijusia Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktika. Remiantis šia teismo praktika, peržiūros institucija gali būti ir administracinė institucija, jei jos nariai yra nešališki ir jiems taikomos nepriklausomumo apsaugos priemonės, o nacionalinėse nuostatose numatyta galimybė sprendimą peržiūrėti teismo institucijoje, vadovaujantis ESPTC 47 straipsnyje pateiktais teisės į veiksmingą teisinę gynybą standartais.

Numatytos kelios apsaugos nuo galimo piktnaudžiavimo teise pateikti skundą priemonės: 13 straipsnyje nenumatytas automatinis sustabdymas bet kokiomis aplinkybėmis (2 dalis), o nemokama teisinė pagalba gali būti apribota, jei nesitikima, kad skundas bus patenkintas (4 dalis). Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į bendrąjį Sąjungos teisės principą „*res judicata*“, tiesiogiai nurodytą naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2013/32/ES 36 konstatuojamojoje dalyje: „Kai prašytojas pateikia paskesnę prašymą nepateikdamas naujų įrodymų ar argumentų, būtų neproporcinga įpareigoti valstybes nares pradėti naują visapusiško nagrinėjimo procedūrą. Tais

atvejais valstybės narės turėtų turėti galimybę atmesti prašymą kaip nepriimtina pagal *res judicata* principą.“

2. 1 dalyje minėta institucija ar įstaiga turi įgaliojimus peržiūrėti sprendimus, susijusius su grąžinimu, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalyje, įskaitant galimybę laikinai sustabdyti jų vykdymą, išskyrus atvejus, kai laikinas sustabdymas jau taikomas pagal nacionalinės teisės aktus.

Sustabdymas. Skundą nagrinėjanti institucija turi būti įgaliota atskirais atvejais sustabdyti vykdymą. Nacionalinės teisės aktuose turi būti aiškiai nurodyta, kad peržiūrą atliekanti institucija (peržiūrinti sprendimą, susijusį su grąžinimu) yra įgaliota pati sustabdyti konkrečios procedūros vykdymą.

Prievolė sustabdyti, esant pavojui, kad bus pažeistas negrąžinimo principas. EŽTT praktikoje reikalaujama automatinio sustabdymo tais atvejais, kai yra rimtų priežasčių manyti, kad yra realus pavojus, kad su sugrąžintu asmeniu bus netinkamai elgiamasi, pažeidžiant EŽTK 3 straipsnį (kankinimo ar kito nežmoniško ar žeminančio elgesio pavojus grįžus) (žr. EŽTT taikymo taisyklių 39 taisyklę). Grąžinimo direktyvos 13 straipsnis, aiškinamas kartu su Grąžinimo direktyvos 5 ir 9 straipsniais, priežiūros instituciją įpareigoja remiantis minėtu reikalavimu taikyti *ipso jure* sustabdymą, jei yra pavojus, kad bus pažeistas negrąžinimo principas. Kai skundas susijęs su kitomis priežastimis (procedūriniais nesklaidumais, šeimos vienove, socialinėmis teisėmis) ir nėra neištaisomos žalos gyvybei pavojaus, tam tikromis aplinkybėmis vykdymo galima ir nesustabdyti.

Prievolė sustabdyti vykdymą, kai esama didelio ir neištaisomo sveikatos pablogėjimo pavojaus. Sprendimo *Abdida*, C-562/13, 33 punkte ESTT patvirtino: „Direktyvos 2008/115 5 ir 13 straipsnius, siejamus su Chartijos 19 straipsnio 2 dalimi ir 47 straipsniu, reikia aiškinti taip, kad jais draudžiami nacionalinės teisės aktai, nenumatantys stabdomąjį poveikį turinčios teisių gynimo priemonės, kuria galima pasinaudoti prieš sprendimą grąžinti, kurį įvykdžius atitinkamam trečiosios šalies piliečiui gali kilti rimta grėsmė, kad smarkiai ir nepataisomai pablogės jo sveikatos būklė.“

12.5. Lingvistinė pagalba ir nemokama teisinė pagalba

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 13 straipsnio 3 ir 4 dalys; naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2013/32/ES 20–21 straipsniai (kuriais pakeičiamos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2005/85/EB 15 straipsnio 3–6 dalys)

3. Atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikiama galimybė gauti teisinę konsultaciją, turėti atstovą ir, jei reikia, gauti lingvistinę pagalbą.

Lingvistinė pagalba apima ne tik prievolę užtikrinti sprendimo vertimą raštu (tai jau reglamentuojama 12 straipsnio 2 dalyje), bet ir prievolę užtikrinti vertėjų žodžiu pagalbą, kad trečiosios šalies pilietis galėtų pasinaudoti jam pagal 13 straipsnį suteiktomis procesinėmis teisėmis. Čia reikėtų prisiminti, kad byloje *Conka prieš Belgiją* (2002 m. vasario 5 d. sprendimas Nr. 51564/99) EŽTT nurodė, jog vienas iš veiksnių, lemiančių galimybę pasinaudoti veiksminga teisių gynimo priemone, yra galimybė pasinaudoti vertėjų žodžiu paslaugomis. Trečiosios šalies piliečiui teisė į lingvistinę pagalbą valstybė narė turi suteikti tokiu būdu, kad asmuo įgytų konkrečią ir praktinę galimybę ja pasinaudoti (nuostatos *effet utile*).

4. Valstybės narės užtikrina, kad, paprašius, pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus ar taisykles, susijusias su teisine pagalba, būtų nemokamai suteikiama reikalinga teisinė pagalba ir (arba) atstovavimas ir gali užtikrinti, kad tokia nemokama teisinė pagalba būtų teikiama ir (arba) teisiškai atstovaujama laikantis sąlygų, nustatytų Direktyvos 2005/85/EB 15 straipsnio 3–6 dalyse.

Teisinė pagalba ir teisinis atstovavimas. Iš esmės remiantis Prieglobsčio procedūrų direktyvoje nurodytomis sąlygomis, 4 dalyje nurodyta, kokiais atvejais ir kokiomis sąlygomis valstybės narės turi padengti teisinių konsultacijų ir atstovavimo išlaidas. Valstybės narės privalo ir teisinę pagalbą, ir teisinį atstovavimą teikti nemokamai, jeigu patenkintos šioje direktyvoje ir nacionalinės įgyvendinimo teisės aktuose nustatytos sąlygos.

Prašymą dėl nemokamos teisinės pagalbos ir (arba) teisinio atstovavimo gali pateikti pats grąžinamasis asmuo arba jo atstovas bet kuriuo tinkamu procedūros momentu.

Administracinių institucijų teikiamos teisinės konsultacijos. Teisines konsultacijas iš esmės gali teikti administracinės institucijos, atsakingos už sprendimų grąžinti priėmimą, jei teikiama informacija yra objektyvi ir nešališka (*effet utile*). Siekiant išvengti interesų konfliktų svarbu, kad informaciją teiktų nešališkai (nepriklausomai) veikiantis asmuo. Tokios informacijos, pavyzdžiui, negali teikti asmuo, nagrinėjantis ar peržiūrintis bylą. Jau kai kuriose valstybėse narėse taikomos gerosios patirties pavyzdys yra atskirti sprendimą priimančias institucijas nuo teisinę ir procesinę informaciją teikiančių institucijų. Tačiau, jei valstybė narė nuspręstų minėtos informacijos teikimo funkciją perduoti sprendimą priimančioms institucijoms, būtina užtikrinti, kad susijusių darbuotojų užduotys būtų aiškiai atskirtos (pavyzdžiui, įsteigti atskirą ir nepriklausomą skyrių teisei ir procesinei informacijai teikti).

Sąlygos, kurias galima nustatyti remiantis Direktyvos 2005/85/EB 15 straipsnio 3–6 dalimis. Grąžinimo direktyvoje pateikta nuoroda į tam tikras sąlygas (apribojimus), kurias valstybės narės gali nustatyti nemokamos teisinės pagalbos atžvilgiu, yra dinaminė nuoroda, kurią dabar reikia

suprasti kaip nuorodą į naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 2013/32/ES 20–21 straipsnius.

Sąlygos, kurias gali nustatyti valstybės narės. Remiantis minėtomis nuostatomis, valstybės narės gali (bet neprivalo) nurodyti, kad nemokama teisinė pagalba ir atstovavimas užtikrinami tik:

- jei teismas ar kita kompetentinga institucija mano, kad yra reali galimybė, jog skundas bus patenkintas;
- tiems, kurie neturi pakankamai lėšų;
- tuo atveju, jei paslaugas teikia teisiniai patarėjai arba kiti konsultantai, kurie pagal nacionalinę teisę specialiai skiriami padėti pareiškėjams ir jiems atstovauti;
- skundą nagrinėjant pirmojoje instancijoje, bet ne tolimesniuose skundo nagrinėjimo ar peržiūrose etapuose.

Valstybės narės taip pat gali:

- nustatyti piniginius ir (arba) kitokius nemokamos teisinės pagalbos ir atstovavimo teikimo apribojimus, jei jais savavališkai neapribojama galimybė pasinaudoti šia teise;
- numatyti, kad atsižvelgiant į mokesčius ir kitas išlaidas, nustatyta tvarka pareiškėjams neturi būti palankesnė už jų piliečiams bendrai nustatytą tvarką teisinės pagalbos srityje;
- pareikalauti, kad joms būtų visiškai arba iš dalies atlygintos patirtos išlaidos, jeigu ir kai pareiškėjo finansinė būklė labai pagerėja arba jeigu sprendimas suteikti tokią paramą buvo priimtas remiantis pareiškėjo pateikta klaidinga informacija.

Veiksminga teisių gynimo priemonė, kai atsisakoma suteikti nemokamą teisinę pagalbą. Kai institucija, kuri nėra teismas, pagal šią dalį priima sprendimą nesuteikti nemokamos teisinės pagalbos ir neužtikrinti atstovavimo, valstybės narės užtikrina, kad prašytojas turėtų teisę naudotis veiksminga teisių gynimo priemone dėl to sprendimo kreipiantis į teismą. Teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę ir teisingą bylos nagrinėjimą yra pagrindinės teisės, sudarančios neatskiriamą Europos Sąjungos teisinės sistemos dalį, ir šias teises užtikrinti būtina net tuomet, kai taikytinuose teisės aktuose toks procesinis reikalavimas nėra konkrečiai nustatytas.

13. Apsaugos priemonės iki grąžinimo

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 14 straipsnio 1 dalis

Valstybės narės užtikrina, išskyrus atvejus, kuriems taikomi 16 ir 17 straipsniai, kad trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu, pagal 7 straipsnį suteiktu laikotarpiu savanoriškai išvykti ir laikotarpiais, kuriais pagal 9 straipsnį buvo atidėtas išsiuntimas, kiek įmanoma būtų atsižvelgiama į šiuos principus:

- a) išlaikoma jų teritorijoje esančių šeimos narių vienybė;*
- b) teikiama neatidėliotina medicinos pagalba ir užtikrinamas būtinas ligos gydymas;*
- c) nepilnamečiams sudaromos sąlygos dalyvauti pagrindinio švietimo sistemoje, atsižvelgiant į jų buvimo trukmę;*
- d) į specialius pažeidžiamų asmenų poreikius.*

Istorinė perspektyva (paaiškinimas). Gražinimo direktyvoje valstybėms narėms leidžiama pačioms nuspręsti, ar priimti sprendimą gražinti neteisėtai esantį trečiosios šalies pilietį ar suteikti jam leidimą (įteisinti jo statusą). Toks požiūris turėtų padėti sumažinti „pilkąsias zonas“. Tačiau praktiškai dėl to gali ir padaugėti atvejų, kai valstybė narė priima sprendimą, kurio negalima įvykdyti dėl išsiuntimui kylančių praktinių ar teisinių kliūčių (pavyzdžiui, vėlavimo gaunant reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių ir negražinimo atvejų). Siekdama apsaugoti šiuos asmenis nuo „teisinio vakuomo“, Komisija pasiūlė nustatyti minimalias buvimo sąlygas tiems neteisėtai esantiems trečiosios šalies piliečiams, kurių sprendimo gražinti vykdymas atidėtas arba kurių negalima išsiųsti, remiantis sąlygų, kurios jau išdėstytos Priėmimo sąlygų direktyvos 2003/9/EB 7–10, 15 ir 17–20 straipsniuose, turiniu, susijusiu iš esmės su keturiomis pagrindinėmis teisėmis: 1) šeimos vienove; 2) sveikatos apsauga; 3) nepilnamečių mokymu ir švietimu; 4) pažeidžiamų asmenų specialių poreikių patenkinimu. Apie kitas svarbias teises pagal Priėmimo sąlygų direktyvą, kaip antai galimybę įsidarbinti ir materialines priėmimo sąlygas, nebuvo užsiminta. Po derybų, per kurias buvo išreikštas susirūpinimas, kad nuorodos į Priėmimo sąlygų direktyvą gali būti palaikytos neteisėtų migrantų situacijos pagerinimu, taip pasiunčiant neteisingą politinę žinią, buvo sudarytas atskiras teisių sąrašas.

Aplinkybių, kurioms taikoma 14 straipsnio 1 dalis, yra nemažai. Tai ir savanoriško išvykimo laikotarpis, taip pat bet koks laikotarpis, kurio atžvilgiu išsiuntimas formaliai arba faktiškai atidėtas pagal Gražinimo direktyvos 9 straipsnį (sprendimo vykdymą sustabdantis skundas, galimas negražinimo principo pažeidimas, sveikatos priežastys; techninės priežastys, išsiuntimo neįvykdymas dėl kliūčių, susijusių su asmens tapatybės nustatymu ir kt.). Aiškiai neįtraukiami sulaikymo laikotarpiai, nes atitinkamos apsaugos priemonės reglamentuojamos kitur (žr. 15 skyrių dėl sulaikymo sąlygų).

Neatidėliotina medicinos pagalba yra pagrindinė minimali teisė ir negalima nustatyti sąlygos, kad ji teikiama tik už tam tikrą mokesťį.

Galimybė gauti išsilavinimą. Ribojanti sąlyga „atsižvelgiant į jų buvimo trukmę“ aiškintina siaurai. Kai kyla abejonių dėl tikėtinos buvimo iki išsiuntimo trukmės, galimybę mokytis geriau suteikti, nei nesuteikti. Priimtina galima laikyti nacionalinę praktiką, kai galimybė pasinaudoti švietimo sistema paprastai suteikiama tik tuomet, jei buvimo laikotarpis viršija 14 dienų. Praktinės problemos, kai, pavyzdžiui, nepilnametis neturi dokumento apie kitose šalyse jau įgytą išsilavinimą arba

nepilnametis nesupranta nė vienos iš kalbų, kuria galima mokytis toje valstybėje narėje, turi būti tinkamai sprendžiamos nacionaliniu lygmeniu, atsižvelgiant į Direktyvos esmę ir svarbius tarptautinės teisės dokumentus, tokius kaip 1989 m. Vaiko teisių konvenciją ir jos Bendrąjį komentarą Nr. 6. Galima vadovautis ir prieglobsčio *acquis* (visų pirma Priėmimo sąlygų direktyvos 2013/33 14 straipsniu).

Kiti pagrindiniai poreikiai. Savo sprendime byloje *Abdida* (C-562/13) ESTT konstatavo, kad valstybės narės taip pat privalo patenkinti kitus būtiniausius poreikius, kad būtų iš tikrųjų užtikrinta neatidėliotina medicinos pagalba ir būtinas ligų gydymas per laikotarpį, kuriam valstybė narė turi atidėti išsiuntimą. Kokiu būdu užtikrinti trečiosios šalies piliečio būtiniausių poreikių tenkinimą, sprendžia valstybės narės.

Nustatydamas šią prievolę ESTT rėmėsi argumentu, jog reikalavimas užtikrinti neatidėliotinę medicinos pagalbą ir būtiną ligų gydymą pagal 14 straipsnio 1 dalies b punktą gali netekti prasmės, jei nebus lygiagretaus reikalavimo patenkinti atitinkamo trečiosios šalies piliečio būtiniausius poreikius. Remiantis šiais ESTT suformuluotais argumentais ir atsižvelgiant į atitinkamoje EŽTT praktikoje pateiktas gaires, darytina išvada, kad kitos teisės, išvardytos 14 straipsnio 1 dalyje (pavyzdžiui, visų pirma teisė gauti išsilavinimą ir atsižvelgimas į pažeidžiamų asmenų poreikius) lemia ir lygiagretų reikalavimą užtikrinti suinteresuotojo trečiosios šalies piliečio pagrindinių poreikių tenkinimą.

Nors pagal Sąjungos teisę nėra bendro reikalavimo patenkinti *visų* trečiųjų šalių piliečių pagrindinius poreikius laikotarpiu iki grąžinimo, Komisija ragina valstybes nars tai daryti pagal nacionalinę teisę, kad grąžinamiesiems asmenims būtų užtikrintos humaniškos ir orios gyvenimo sąlygos.

13.1. Rašytinis patvirtinimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 14 straipsnio 2 dalis

Valstybės narės pagal savo nacionalinę teisę pateikia 1 dalyje nurodytiems asmenims rašytinį patvirtinimą, kad jiems suteiktas laikotarpis savanoriškai išvykti buvo pratęstas pagal 7 straipsnio 2 dalį arba kad sprendimas grąžinti laikinai nebus vykdomas.

Rašytinio patvirtinimo forma. Valstybėms narėms suteikta didelė pasirinkimo laisvė. Patvirtinimas gali būti arba atskiras nacionalinių institucijų išduodamas dokumentas, arba oficialaus sprendimo, susijusio su grąžinimu, dalis. Svarbu, kad jis leistų grąžinamajam asmeniui, tikrinamam policijos,

aiškiai parodyti, kad jis jau yra svarstomo sprendimo gražinti subjektas ir kad jam taikomas savanoriško išvykimo laikotarpis arba formalus išsiuntimo atidėjimas ar kad jis yra sprendimo gražinti, kurio laikinai galima nevykdyti, subjektas. Jei įmanoma, patvirtinime turi būti nurodytas savanoriško išvykimo ar atidėjimo terminas. Gražinimo direktyvos 12 konstatuojamoje dalyje nurodyta: „*Siekdami įrodyti savo specifinę padėtį administracinės kontrolės ar patikrinimų atveju, šie asmenys turėtų gauti jų situacijos raštišką patvirtinimą. Valstybės narės turėtų galėti savo nuožiūra nustatyti raštiško patvirtinimo formą ir formatą, ir taip pat turėtų galėti jį įtraukti į pagal šią direktyvą priimamus sprendimus, susijusius su gražinimu.*“ Valstybėse narėse, kurių duomenų mainų sistemose policija, atlikdama patikrinimą, galima greitai patikrinti neteisėtų migrantų statusą pagal tam tikrus asmens duomenis ar registracijos numerius, rašytinio patvirtinimo reikalavimas gali būti laikomas įvykdytu, jei asmeniui pateikiami dokumentai su šiais asmens duomenimis ar numeriais (arba jis juos jau turi).

13.2. Užsitęsę pažeidimai

Neprivaloma suteikti leidimo gražinamiesiems asmenims, kurių neįmanoma išsiųsti. Valstybės narės neprivalo suteikti leidimo gražinamiesiems asmenims, jei paaiškėja, kad nebėra jokios pagrįstos išsiuntimo perspektyvos, tačiau valstybės narės gali bet kada tai padaryti. Šiuo požiūriu ESTT sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 87–88 punktuose aiškiai nurodyta: „*<...> [direktyva] nesiekiami reglamentuoti neteisėtai esančių trečiosios šalies piliečių, dėl kurių negali ar negalėjo būti įvykdytas sprendimas gražinti, buvimo valstybės narės teritorijoje sąlygų. Vis dėlto Direktyvos 2008/115 6 straipsnio 4 dalimi valstybėms narėms leidžiama dėl asmeninių, humanitarinių ar kitų priežasčių suteikti atskirą leidimą gyventi ar kitokį leidimą, suteikiantį teisę pasilikti neteisėtai jų teritorijoje esančiam trečiosios šalies piliečiui*“.

Kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama suteikiant leidimus. Kaip jau buvo nurodyta, valstybės narės teisiškai neįpareigtos suteikti leidimų gražinamiesiems asmenims, kurių neįmanoma išsiųsti, ir jos naudojasi nemaža veiksmų laisve. Tokiomis aplinkybėmis rekomenduojama, kad tarp vertinimo kriterijų, į kuriuos galėtų atsižvelgti valstybės narės, būtų ir individualių (su konkrečiu atveju susijusių), ir horizontaliųjų (politinių) elementų, tokių kaip:

- gražinamojo asmens noras (nenoras) bendradarbiauti;
- gražinamojo asmens faktinio buvimo valstybėje narėje trukmė;
- gražinamojo asmens pastangos integruotis;
- gražinamojo asmens asmeninis elgesys;
- giminystės ryšiai;

- humanitariniai sumetimai;
- grįžimo tikimybė artimoje ateityje;
- poreikis vengti skatinti pažeidimus;
- reglamentavimo priemonių poveikis potencialių (neteisėtų) migrantų migracijos tendencijoms;
- tolesnio judėjimo Šengeno zonoje tikimybė.

14. Sulaikymas

Kaip jau nurodyta pirmiau, Grąžinimo direktyvos 12 straipsnyje (dėl formos ir vertimo) ir 13 straipsnyje (dėl veiksmingos teisių gynimo priemonės ir nemokamos teisinės pagalbos) nurodytos procedūrinės apsaugos priemonės akivaizdžiai įtvirtina pagrindinę teisę į gerą administravimą, pagrindinę teisę į gynybą ir pagrindinę teisę į veiksmingą teisinę pagalbą ir teisingą bylos nagrinėjimą (ESPTC 47 straipsnis), kurios visos sudaro neatskiriamą Europos Sąjungos teisinės sistemos dalį. Todėl šios teisės turi būti užtikrintos ir sprendimuose sulaikyti.

Be šių bendrų reikalavimų Grąžinimo direktyvos 15 straipsnyje nustatyti tam tikri reikalavimai, kurie yra konkrečiai taikytini sprendimų sulaikyti atžvilgiu.

14.1. Sulaikymą pateisinančios aplinkybės

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalis

Valstybės narės gali sulaikyti trečiosios šalies pilietį, kuriam taikoma grąžinimo tvarka tik tam, kad parengtų grąžinimą ir (arba) įvykdytų išsiuntimo procesą (nebent konkrečiu atveju gali būti veiksmingai taikomos kitos pakankamos, tačiau švelnesnės priverstinės priemonės), visų pirma, kai:

- a) esama pasislėpimo pavojaus arba*
- b) atitinkamas trečiosios šalies pilietis vengia pasirengimo grąžinimui ar išsiuntimo proceso arba jiems trukdo.*

Sulaikymas turi trukti kuo trumpiau ir būti taikomas tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui.

Sulaikymas siekiant išsiųsti yra sunkus pagrindinės teisės į asmens laisvę pažeidimas, todėl jam taikytini griežti apribojimai.

Prievolė sulaikymą taikyti tik kraštutiniu atveju. Grąžinimo direktyvos 8 straipsnio 1 dalimi valstybės narės įpareigtos imtis „visų būtinų priemonių, kad įvykdytų sprendimą grąžinti“.

Galimybė sulaikyti yra viena iš galimų priemonių, kuriomis valstybės narės gali pasinaudoti kraštutiniu atveju. Šiuo atžvilgiu ESTT sprendimo *El Dridi*, C-31/11, 41 punkte pabrėžė, kad Gražinimo direktyvoje numatytos „*laipsniškai priimtinos priemonės, kurių reikia imtis siekiant įvykdyti sprendimą grąžinti – nuo priemonės, kuria paliekama daugiausia laisvės grąžintinam asmeniui, t. y. suteikiamas terminas savanoriškai išvykti iš šalies, iki priemonių, kurios labiausiai ją apriboja, t. y. sulaikymas specialiaame centre*“. Todėl valstybių narių prievolė taikyti sulaikymą galioja tik tais atvejais, kai akivaizdu, kad sulaikymas yra vienintelis būdas užtikrinti, kad būtų pasirengta gražinimo procesui ir įvykdytas išsiuntimo procesas. Sulaikoma turi būti kuo trumpiau ir tik tol, kol tinkamai vykdomas pasiruošimas išsiuntimui.

Sulaikymo priežastys. Pagal Gražinimo direktyvą vienintelis teisėtas sulaikymo tikslas yra parengti gražinimą ir (arba) įvykdyti gražinimo procesą, visų pirma, kai: 1) esama pasislėpimo pavojaus arba 2) atitinkamas gražinamasis asmuo vengia pasirengimo gražinimui ar išsiuntimo proceso arba jiems trukdo. Nors Gražinimo direktyvos formuluotėje pateiktas tik orientacinis sąrašas („visų pirma“), šios dvi konkrečios aplinkybės atspindi pagrindinius praktiškai pasitaikančius atvejų scenarijus, kurie, atrodo, pateisina sulaikymą rengiantis grąžinti ir (arba) įvykdyti išsiuntimo procedūrą. Reikia įvertinti kiekvienu atskiru atveju tai, ar yra konkreti sulaikymo priežastis (arba nėra galimybės taikyti švelnesnių priemonių). Vertinant, ar esama pasislėpimo pavojaus ir ar dėl jo reikia taikyti sulaikymą, reikia atsižvelgti į tokius faktus, kaip atsisakymas prie sienos leisti atvykti, esantys SIS įrašai, dokumentų neturėjimas, gyvenamosios vietos neturėjimas, nebendradarbiavimas ir į kitus susijusius požymius (kriterijus), tačiau jie patys savaime nebūtinai suteikia pagrindą sulaikymo priemonei (žr. Vadovo 1.6 skirsnį).

Sulaikymas netaikomas dėl su viešąja tvarka susijusių priežasčių. Direktyvoje nenumatyta galimybė sulaikymą taikyti dėl su viešąja tvarka susijusių priežasčių ar jį pratęsti ir kaip trumpalaikio laisvės atėmimo valstybės narės negali taikyti imigrantų sulaikymo išsiuntimo tikslu. Svarbiausias su išsiuntimu susijusio sulaikymo tikslas yra užtikrinti, kad gražinamieji asmenys nevengtų vykdyti prievolės grįžti besislapstydami. 15 straipsniu nesiekama ginti visuomenės nuo asmenų, kurie kelia grėsmę viešajai tvarkai ar saugumui. Teisėto tikslo ginti visuomenę klausimas veikiau turėtų būti sprendžiamas kitais teisės aktais, visų pirma baudžiamosios teisės, baudžiamosios administracinės teisės bei teisės aktais dėl teisėto buvimo nutraukimo su viešąja tvarka susijusiais sumetimais. Taip pat žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 70 punktą: „Galimybė sulaikyti asmenį viešosios tvarkos ir viešojo saugumo sumetimais negali būti grindžiama Direktyva 2008/115. Dėl šios priežasties jokia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo nurodyta aplinkybė [agresyvus elgesys; pragyvenimo lėšų nebuvimas; būsto nebuvimas] savaime negali tapti sulaikymo pagrindu pagal šios direktyvos nuostatas.“ Tačiau vertinant, ar esama pasislėpimo pavojaus, galima

atsižvelgti į ankstesnį asmens elgesį, kėlusį grėsmę viešajai tvarkai ir saugumui (pvz., administracinės teisės nesilaikymą ne migracijos teisės srityse ar baudžiamosios teisės pažeidimus) (žr. Vadovo 1.6 skirsnį). Jei iš ankstesnio atitinkamo asmens elgesio galima daryti išvadą, kad asmuo galbūt nesilaikys teisės aktų reikalavimų ir vengs būti gražintas, tai gali patvirtinti spėjimą, kad esama slapstymosi pavojaus.

Prievolė numatyti sulaikymui alternatyvias priemones. 15 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad kiekviena valstybė narė savo nacionalinės teisės aktuose turi numatyti sulaikymui alternatyvias priemones. Tai atitinka ir Direktyvos 16 konstatuojamosios dalies formuluotę („<...> *jei švelnesnių priverstinių priemonių nepakaktų*“). Sprendime *El Dridi*, C-61/11, 39 punktas, ESTT konstatavo: „<...> iš šios direktyvos 16 konstatuojamosios dalies ir 15 straipsnio 1 dalies formuluotės matyti, kad valstybės narės turi įgyvendinti išsiuntimo procedūrą kuo švelnesnėmis priverstinėmis priemonėmis. Tik tuo atveju, jeigu imantis išsiuntimo gali būti, atsižvelgiant į kiekvieną atskirą atvejį, pakenkta sprendimo grąžinti vykdymui dėl grąžintino asmens elgesio, valstybės gali apriboti jo laisvę ir jį sulaikyti.“

Nauda ir rizika. Sulaikymui alternatyvios priemonės

Sulaikymui alternatyvių priemonių (pavyzdžiui, gyvenamosios vietos apribojimų, šeimų apgyvendinimo atviruose centruose, socialinių darbuotojų paramos, reguliaraus registravimosi, asmens tapatybės (kelionės) dokumentų paėmimo, laidavimo, elektroninės stebėsenos ir kt.) taikymas gali duoti tokios naudos, kaip geresni gražinimo rodikliai (įskaitant savanoriško išvykimo atvejus), geresnis bendradarbiavimas su gražinamaisiais asmenimis gaunant reikalingus dokumentus, finansinė nauda (mažesnės valstybės išlaidos) ir mažesni sunkumai žmonėms (nėra su sulaikymu susijusių nemalonumų).

Rizikos atvejai apima didesnę galimybę pasislėpti, galimą traukos objektų kūrimą (alternatyvūs sulaikymo centrai, pavyzdžiui, šeimų namai, potencialiems neteisėtiems imigrantams gali atrodyti patrauklūs) ir galimą socialinę įtampą atvirų centrų kaimynystėje.

Rekomendacija: reikia rasti racionalius sprendimus, kuriais būtų tinkamai suderintos skatinimo ir atgrasymo priemonės. Visiškai nesant atgrasymo priemonių, išsiuntimo rodikliai gali būti nepakankami. Kita vertus, pernelyg represinė sistema sistemingai taikant sulaikymą taip pat gali būti neveiksminga, nes gražinamasis asmuo beveik visiškai nesuinteresuotas ir neskatinamas bendradarbiauti gražinimo procese. Gerų rezultatų davė individualiam asmeniui pritaikytos konsultacijos, kuriose dalyvaujantis gražinamasis asmuo įgyja teisę pats kontroliuoti savo gražinimo procesą. Reikėtų vykdyti visų potencialių gražinamųjų asmenų sistemingą horizontalųjį

konsultavimą, duodant patarimus dėl teisėto buvimo (prieglobsčio) ir savanoriško grįžimo (priverstinio grąžinimo) ankstyvajame etape (o ne priėmus sprendimus priverstinai išsiųsti).

Papildomas paaiškinimas

- Asmuo, kuriam taikoma grąžinimo tvarka. 15 straipsnio 1 dalyje nustatytas formalus reikalavimas, kad būtų taikoma grąžinimo tvarka, nereiškia to paties kaip reikalavimas, kad būtų taikomas sprendimas grąžinti. Jei įvykdytos visos 15 straipsnyje nustatytos sąlygos, sulaikymą galima taikyti jau prieš priimant oficialų sprendimą grąžinti (pvz., kol rengiamas sprendimas grąžinti ir sprendimas grąžinti dar nėra priimtas).

Konkretūs pavyzdžiai

- Siekdamas nebūti išsiųstas neteisėtai esantis trečiosios šalies pilietis gali slėpti savo tapatybę (jos neatskleisti). Ar teisėta tokiomis aplinkybėmis taikyti sulaikymą, siekiant trečiosios šalies pilietį priversti bendradarbiauti, kad būtų galima jį išsiųsti?

⇒ Tokio pobūdžio sulaikymas numatytas 15 straipsnyje: 15 straipsnio 1 dalies b punkte aiškiai paminėtas išsiuntimo proceso vengimas arba trukdymas jam kaip sulaikymo priešastis; 15 straipsnio 6 dalies a punkte nurodytas nepakankamas bendradarbiavimas kaip vienas iš dviejų atvejų, kuriais galima pagrįsti maksimalaus 12 mėnesių sulaikymo laikotarpio pratęsimą, ir bendras ir galutinis tokio sulaikymo tikslas („Beugehaft“ arba „Durchsetzungshaft“) yra išsiųsti, o ne nubausti. Žinoma, visais sulaikymo išsiuntimo tikslu atvejais reikia laikytis 15 straipsnio 4 dalies: „Paaiškėjus, kad dėl teisinių ar kitokių priežasčių nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti arba 1 dalyje nustatytų aplinkybių nebesama, sulaikymas tampa nebepateisinamas ir atitinkamas asmuo nedelsiant paleidžiamas.“ Tai reiškia, kad tais atvejais, kai tampa aišku, kad nebėra pagrįstų tikimybių išsiųsti, sulaikymą reikia nutraukti (pavyzdžiui, paaiškėjus, kad dokumentai, kuriuos turi išduoti trečioji šalis, bus atsiųsti per vėlai arba visai nebus išduoti, net jeigu sulaikytasis bendradarbiautų).

- Ar galima taikyti sulaikymą, jei grąžinamasis asmuo pateikia prieglobsčio prašymą?

⇒ Atsakymą pateikė ESTT sprendime Arslan, C-534/11: „Direktyvos 2008/115 2 straipsnio 1 dal[is] <...> netaikoma trečiosios šalies piliečiui, padavusiam tarptautinės apsaugos prašymą, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2005/85, laikotarpiu nuo minėto prašymo pateikimo iki tol, kol dėl šio prašymo priimamas sprendimas pirmąja instancija arba prireikus kol išnagrinėjamas dėl

minėto sprendimo pareikštas skundas“ (49 punktas). „Direktyvomis 2003/9 ir 2005/85 nedraudžiama, kad trečiosios šalies pilietis, padavęs tarptautinės apsaugos prašymą, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2005/85, po to, kai buvo sulaikytas remiantis Direktyvos 2008/115 15 straipsniu, būtų toliau sulaikytas pagal nacionalinės teisės nuostatą, kai kiekvienu atveju įvertinus visas reikšmingas aplinkybes paaiškėja, kad šis prašymas pateiktas vien siekiant pavėlinti ar sutrukdyti įvykdyti sprendimą grąžinti ir kad objektyviai būtina sulaikymo priemonę palikti galioti, siekiant neleisti, kad atitinkamas asmuo visiškai išvengtų grąžinimo priemonės taikymo“ (63 punktas). Pastaba. Pirmiau pateikta (pabraukta) nuoroda į nacionalinę teisę yra susijusi su nacionalinėmis prieglobsčio taisyklėmis, susijusiomis su sulaikymu, kuriomis (atsižvelgiant į konkretų atvejį) perkeliama ES prieglobsčio *acquis* reikalavimai, susiję su sulaikymu.

14.2. Sulaikymo forma ir pirminė peržiūra

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 2 dalis

Įsakymą sulaikyti priima administracinės ar teisminės institucijos.

Įsakymas sulaikyti parengiamas raštu pateikiant faktines ir teisines priežastis.

Kai įsakymą sulaikyti priima administracinės institucijos, valstybės narės:

- a) numato atlikti skubią sulaikymo teisėtumo teisminę peržiūrą ir kuo skubiau po sulaikymo pradžios priimti sprendimą,*
- b) arba atitinkamam trečiosios šalies piliečiui suteikia teisę imtis procesinių veiksmų, kuriais būtų skubiai atlikta sulaikymo teisėtumo teisminė peržiūra ir kuo skubiau po atitinkamų procesinių veiksmų pradžios būtų priimtas sprendimas. Šiuo atveju valstybės narės nedelsdamos praneša atitinkamam trečiosios šalies piliečiui apie galimybę imtis tokių procesinių veiksmų.*

Atitinkamas trečiosios šalies pilietis nedelsiant paleidžiamas, jei sulaikymas yra neteisėtas.

Teisminės institucijas gali (bet neprivalo) sudaryti teisėjai. Vadovaujantis atitinkama EŽTT praktika, jie turi būti nepriklausomi, nešališki ir užtikrinti rungimosi principu grindžiamą teisminę procedūrą.

Teisminės peržiūros apimtis. Vykdamas peržiūrą reikia įvertinti visus 15 straipsnyje aiškiai paminėtus aspektus, atsižvelgiant ir į teisės klausimus (sulaikymo procedūros ir sprendimo sulaikyti teisingumą procesiniu ir teisiniu požiūriu), ir į faktines aplinkybes (asmeninę sulaikyto asmenis padėtį, šeimos ryšius šalyje, išvykimo iš teritorijos garantijas, pagrįstą išsiuntimo tikimybę ir kt.).

Maksimali skubios teisminės peržiūros trukmė. Gražinimo direktyvos tekstas įkvėptas EŽTK 5 straipsnio 4 dalies formuluotės, kuria reikalaujama, kad teismas peržiūrą atliktų greitai. Susijusioje EŽTT praktikoje paaiškinta, kad priimtina maksimali trukmė (pagrįstas laikotarpis) negali būti apibrėžta abstrakčiai. Ją reikia nustatyti remiantis kiekvieno atvejo aplinkybėmis, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą ir institucijų bei prašytojo elgesį. Tai, kad sprendimas priimamas *greičiau nei per savaitę*, neabejotinai galima laikyti *gerąja praktika*, atitinkančia teisinį skubumo reikalavimą.

Reikalavimas priimti rašytinį sprendimą taikomas ir sprendimams dėl termino pratęsimo. Reikalavimas priimti rašytinį sprendimą nurodant priežastis taikomas ir sprendimams pratęsti sulaikymo terminą. Sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 44 punkte ESTT aiškiai paaiškino: „<...> Šis reikalavimas priimti rašytinį sprendimą aiškintinas kaip privalomai taikomas kiekvienam sprendimui pratęsti sulaikymo terminą, nes pradinis sulaikymas ir jo termino pratęsimas yra analogiški, turint omenyje tai, kad abiem atvejais apribojama trečiosios šalies piliečio laisvė, siekiant pasirengti ji grąžinti ir (arba) įvykdyti išsiuntimą, ir, antra, kiekvienu atveju šis pilietis turi žinoti dėl jo priimto sprendimo motyvus.“

Visos su teise būti išklaustyti susijusios apsaugos priemonės galioja sprendimų sulaikyti ir sprendimų pratęsti sulaikymo terminą atveju. Tačiau, jei šios teisės nesilaikoma, sprendimas tampa neteisėtu tik tuo atveju, kai procedūros rezultatas būtų kitoks, jei į šią teisę būtų atsižvelgta. Žr. ESTT sprendimą *G & R*, C-383/13: „<...> *Sajungos teisė, konkrečiai Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 2 ir 6 dalis, turi būti aiškinama taip, jog tais atvejais, kai sprendimas pratęsti sulaikymo priemonę buvo priimtas per administracinę procedūrą pažeidžiant teisę būti išklaustyti, nacionalinis teismas, įgaliotas įvertinti šio sprendimo teisėtumą, gali panaikinti sulaikymo priemonę, tik jeigu atsižvelgęs į visas kiekvieno konkretaus atvejo faktines ir teises aplinkybes nusprendžia, kad dėl šio pažeidimo asmuo, kuris juo remiasi, iš tikrųjų prarado galimybę geriau apginti savo teises, t. y. kad ši administracinė procedūra būtų galėjusi pasibaigti kitaip.“ (Taip pat žr. 12 skirsnio įžangą).*

14.3. Reguliari sulaikymo peržiūra

Teisinis pagrindas: Gražinimo direktyvos 15 straipsnio 3 dalis

Kiekvienu atveju sulaikymas peržiūrimas pagrįstais laiko tarpais atitinkamo trečiosios šalies piliečio prašymu arba ex officio.

Pagal 15 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį rašytinio sprendimo dėl peržiūros priimti nereikia. ESTT tai išaiškino sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 47 punkte: „šios direktyvos 15 straipsnyje

nerikalaujama priimti rašytinio „akto dėl peržiūros“ <...> Taigi institucijos, pagal šios direktyvos 15 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį pagrįstais laiko tarpais peržiūrinčios trečiosios šalies piliečio sulaikymą, neprivalo atlikdamos kiekvieną peržiūrą priimti aiškaus rašytinės formos akto ir nurodyti jo faktinių ir teisinių motyvų.“ Vis dėlto, valstybės narės pagal savo nacionalinę teisę gali priimti rašytinį sprendimą dėl peržiūros.

Bendri sprendimai dėl peržiūros ir termino pratęsimo turi būti priimami raštu. Sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 48 punkte ESTT paaiškino: „<...> Iš tiesų tokiu atveju sulaikymo peržiūra ir sprendimo dėl tolesnių priemonių priėmimas įvyksta per tą pačią proceso stadiją. Todėl šis sprendimas turi tenkinti Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 2 dalies reikalavimus.“

Pratęstų sulaikymo laikotarpių atveju teisminė institucija prižiūri, kaip atliekamos peržiūros.

Sąvokos „pratęstas sulaikymo laikotarpis“ reikšmė. 15 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje nustatytas reikalavimas, kad pratęstų sulaikymo laikotarpių atveju teisminė kontrolė (prižiūra) būtų atliekama *ex-officio*. Tai reiškia, kad teisminės institucijos turi imtis veiksmų ir tais atvejais, kai atitinkamas asmuo to neprašo. Iš sąvokos „pratęstas sulaikymo laikotarpis“ lingvistinio palyginimo (vok. „Bei längerer Haftdauer“; pranc. „En cas de périodes de rétention prolongées“; nyd. „In het geval van een lange periode van bewaring“; isp. „En caso de periodos de internamiento prolongados“; ital. „Nel caso di periodi di trattenimento prolungati“) aišku, kad iš esmės ši sąvoka reiškia ilgą sulaikymo laikotarpį, nesvarbu ar formalus sprendimas dėl laikotarpio pratęsimo jau buvo priimtas, ar ne. Komisijos manymu, pirmajai teisminei peržiūrai *ex-officio* skirtas 6 mėnesių laiko tarpas yra neabejotinai per ilgas, o trijų mėnesių teisminės peržiūros *ex-officio* trukmė gali būti laikoma su 15 straipsnio 3 dalimi vis dar suderinama riba, tačiau turi būti ir galimybė prireikus pradėti individualią peržiūrą, jei pateiktas prašymas.

Priežiūrą atliekančios teisminės institucijos įgaliojimai. Peržiūros mechanizmas, kurį taikant nagrinėjami tik teisės klausimai, o nenagrinėjamos faktinės aplinkybės, yra aiškiai nepakankamas. Teisminė institucija turi turėti įgaliojimus nagrinėti ir faktines aplinkybes, ir teisinius klausimus. Žr. ESTT sprendimo *Mahdi*, C-146/14, 62 punktą: „<...> kompetentinga teisminė institucija turi galėti savo sprendimu pakeisti pradinį sulaikymą skyrusios administracinės ar prireikus teisminės institucijos sprendimą ir nuspręsti dėl galimybės skirti alternatyvią priemonę arba paleisti atitinkamą trečiosios šalies pilietį. Šiuo tikslu prašymą pratęsti sulaikymo terminą nagrinėjanti teisminė institucija turi galėti atsižvelgti į pradinį sulaikymą skyrusios administracinės institucijos nurodytas faktines aplinkybes, pateiktus įrodymus ir į galimas suinteresuotojo trečiosios šalies

piliečio pastabas. Be to, ji turi galėti išsiaiškinti bet kokią kitą jos sprendimui svarbią aplinkybę, jei nuspręstu, kad tai būtina <...>.“

14.4. Sulaikymo užbaigimas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 15 straipsnio 4–6 dalys

4. Paaiškėjus, kad dėl teisinių ar kitokių priežasčių nebėra pagrįstos tikimybės išsiųsti arba 1 dalyje nustatytų aplinkybių nebesama, sulaikymas tampa nebepateisinamas ir atitinkamas asmuo nedelsiant paleidžiamas.

5. Sulaikymas trunka tol, kol tenkinamos 1 dalyje nustatytos sąlygos ir jis yra būtinas siekiant užtikrinti sėkmingą išsiuntimą. Kiekviena valstybė narė nustato sulaikymo laikotarpio ribą, kuri negali viršyti šešių mėnesių.

6. Valstybės narės negali pratęsti 5 dalyje nurodyto laikotarpio, tačiau laikydamosi nacionalinės teisės gali pratęsti ribotam laikotarpiui, neviršijančiam dar dvylikos mėnesių, tais atvejais, kai tikėtina, jog nepaisant visų jų pagrįstų pastangų, išsiuntimo procedūra užtruks ilgiau dėl to, kad:

- a) suinteresuotasis trečiosios šalies pilietis nepakankamai bendradarbiauja arba*
- b) vėluojama gauti reikiamus dokumentus iš trečiųjų šalių.*

Sulaikymas turi būti užbaigtas, o grąžinamasis asmuo paleistas įvairiomis aplinkybėmis, visų pirma jeigu:

- dėl teisinių ar kitų priežasčių nebėra pagrįstos išsiuntimo tikimybės;
- institucijos tinkamai nevykdo pasiruošimo išsiuntimui;
- baigėsi galutiniai maksimalūs sulaikymo terminai.

Be to, sulaikymas turėtų būti užbaigtas kiekvienu konkrečiu atveju atskirai, jei atsiranda galimybė taikyti sulaikymui alternatyvias priemones.

14.4.1. Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimas

Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimas. Sprendime *Kadzoev*, C-357/09, 67 punktas, ESTT pateikė sąvokos „pagrįsta tikimybė“ paaiškinimą: *tik reali sėkmingo išsiuntimo tikimybė, atsižvelgiant į 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse įtvirtintus terminus, parodo pagrįstos tikimybės išsiųsti buvimą. Šios tikimybės nėra, jeigu, atsižvelgiant į minėtus terminus, atrodo mažai tikėtina, kad trečioji valstybė priims suinteresuotąjį asmenį.*

Pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimo sąvoka nėra tapati neįvykdomumo sąvokai. Neįvykdomumo sąvoka reiškia kategoriškesnį tvirtinimą ir jį sunkiau įrodyti nei pagrįstos tikimybės išsiųsti nebuvimo sąvoką, kuria išreiškiamas tik tam tikras tikėtino laipsnis.

Sulaikymo laikotarpiai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti vertinant, ar yra pagrįsta tikimybė išsiųsti.

Atsižvelgiant į tai, kad 15 straipsnyje (bei 6 konstatuojamoje dalyje) pabrėžiama būtinybė sprendžiant laisvės atėmimo proporcingumo klausimą, vertinimą atlikti kiekvienu konkrečiu atveju atskirai, visada reikia atsižvelgti į atitinkamam asmeniui taikomus maksimalius sulaikymo laikotarpius konkrečiu atveju. Tai reiškia, kad taikomi atitinkamos valstybės narės nacionalinėje teisėje nustatyti maksimalūs laikotarpiai. Tai taip pat reiškia, kad grąžinamasis asmuo neturėtų būti sulaikytas valstybėje narėje, jei iš pradžių atrodo mažai tikėtina, kad per maksimalų sulaikymo laikotarpį, leistiną pagal tos valstybės narės nacionalinės teisės aktus, atitinkamą asmenį priims trečioji šalis. (Pastaba. Sprendime *Kadzoev*, C-357/09, ESTT rėmėsi pagal Direktyvą nustatytais maksimaliais laikotarpiais, nes jie atitiko maksimalius laikotarpius pagal atitinkamos valstybės narės galiojančius teisės aktus.)

Pasibaigus maksimaliems sulaikymo laikotarpiams, 15 straipsnio 4 dalis nebetaikoma ir asmuo bet koku atveju turi būti nedelsiant paleistas į laisvę. Žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 60 ir 61 punktus: „Reikia pažymėti, kad jeigu suėjo Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 6 dalyje numatytas maksimalus sulaikymo terminas, nekyla klausimas, ar nebėra „pagrįstos tikimybės išsiųsti“ to paties straipsnio 4 dalies prasme. Iš tikrųjų tokiu atveju suinteresuotasis asmuo turi būti nedelsiant paleistas į laisvę. Taigi Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 4 dalį galima taikyti, tik jei šios direktyvos 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatyti maksimalūs sulaikymo terminai nėra pasibaigę.“

Konkretūs pavyzdžiai

- Ar teisėta sulaikyti trečiosios šalies pilietį, jeigu tuo metu jam suteikta apsauga nuo išsiuntimo vadovaujantis negrąžinimo principu?

⇒ Jeigu išsiuntimas tampa mažai tikėtinas (pvz., dėl to, kad negrąžinimą lemiančios aplinkybės yra nuolatinės), asmenis reikia paleisti pagal 15 straipsnio 4 dalį. Jeigu negrąžinimą lemiančios aplinkybės yra ribotos trukmės ar laikinos (pvz., tikėtina, kad šalis, į kurią grąžinama, greitai pateiks patikimą diplomatinį patvirtinimą; grąžinamam asmeniui laikinai reikalingas būtinas medicininis gydymas, kuris negali būti suteiktas šalyje, į kurią grąžinama), sulaikymas gali būti taikomas, jei tebėra pagrįsta tikimybė išsiųsti.

14.4.2. Maksimalaus sulaikymo laikotarpio pabaiga

Pagal 15 straipsnio 5 ir 6 dalis valstybės narės turi pareigą laikydamosi nacionalinės teisės nustatyti¹¹ maksimalius sulaikymo laikotarpius, kurie neviršija 6 mėnesių (įprastais atvejais) arba 18 mėnesių (dviem nustatytais atvejais, t. y., kai grąžinamasis asmuo nepakankamai bendradarbiauja arba vėluojama gauti reikalingus dokumentus iš trečiųjų šalių).

Nacionalinėje teisėje nustatyti (kartais trumpesni) maksimalūs sulaikymo laikotarpiai pakeičia Grąžinimo direktyvoje numatytus 6 / 18 mėnesių terminus. Svarstant konkrečius atvejus, reikia taikyti maksimalius nacionalinėje teisėje (laikantis Grąžinimo direktyvos) nustatytus laikotarpius, o ne Grąžinimo direktyvoje nustatytus laikotarpius. Tai reiškia, kad valstybė narė, kuri nacionalinėje teisėje nebendradarbiaujančių grąžinamųjų asmenų atžvilgiu, pvz., nustatė maksimalų 12 mėnesių laikotarpį, negali taikyti sulaikymo ilgiau nei 12 mėnesių, nors 15 straipsnio 6 dalyje numatytas terminas iki 18 mėnesių.

Priežasčių, kuriomis pateisinamas (nepateisinamas) sulaikymo pratęsimas pagal 15 straipsnio 6 dalį, pavyzdžiai:

- asmens tapatybės dokumentų nebuvimas savaime nėra pakankama priežastis pratęsti sulaikymą. Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/14, 73 punktą: „<...> *vien dėl aplinkybės, jog atitinkamas trečiosios šalies pilietis neturi asmens tapatybės dokumentų, negalima pateisinti Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 6 dalyje numatyto sulaikymo termino pratęsimo.*“;
- sulaikymo termino pratęsimą galima pateisinti tuo, kad nebendradarbiaujama gaunant asmens tapatybės dokumentus, jeigu tarp nebendradarbiavimo ir negrąžinimo yra priežastinis ryšys. Žr. ESTT sprendimo *Achughbaban*, C-329/14, 85 punktą: „<...> *tik jei išnagrinėjus šio piliečio elgesį pradinio sulaikymo laikotarpiu paaiškėtų, kad jis nebendradarbiavo įgyvendinant išsiuntimo procedūrą, ir tikėtina, kad dėl šio elgesio išsiuntimo procedūra užtruks ilgiau, nei numatyta, <...>.*“

Papildomas paaiškinimas

Asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpių įskaičiavimas. Nustatant sulaikymo laikotarpį išsiuntimo tikslu, nereikia atsižvelgti į asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpius, kadangi sulaikymui išsiuntimo tikslais ir prieglobsčio prašytojų sulaikymui taikomos

¹¹ Skirtingų pagal nacionalinę teisę nustatytų laikotarpių apžvalga pateikta adresu <http://ec.europa.eu/smart-regulation/evaluation/search/download.do?documentId=10737855> (p. 44-50). Šioje apžvalgoje apibūdinta 2013 m. gruodžio mėn. situacija, o nuo to laiko kai kurios nacionalinės taisyklės pasikeitė.

skirtingos teisės normos ir režimas. Tačiau, jeigu dėl administracinių trūkumų ar procedūrinių klaidų tinkamas sprendimas taikyti su prieglobsčiu susijusį sulaikymą nebuvo priimtas ir asmuo tebebuvo sulaikytas remiantis nacionalinėmis taisyklėmis, kuriomis reglamentuojamas sulaikymas išsiuntimo tikslu, tuomet į šį laikotarpį reikia atsižvelgti; žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 45 ir 48 punktus: „*Taigi Direktyvoje 2008/115 reglamentuojamam sulaikymui išsiuntimo tikslu ir prieglobsčio prašytojo sulaikymui, taikomam pagal Direktyvas 2003/9 ir 2005/85 bei taikomas nacionalinės teisės nuostatas, nustatytas skirtingas teisinis režimas. Dėl šios priežasties <...> laikotarpis, kai asmuo buvo laikomas laikinojo apgyvendinimo centre remiantis prieglobsčio prašytojams taikomų nacionalinės ir Bendrijos teisės nuostatų pagrindu priimtu sprendimu, neturi būti laikomas sulaikymu išsiuntimo tikslu Direktyvos 2008/115 15 straipsnio prasme.*“ ir 47 punktą: „*Jei paaiškėtų, kad dėl šio sprendimo 19 punkte minėtų S. Kadzoev prieglobsčio prašymų pradėtose procedūrose nebuvo priimtas joks sprendimas dėl jo laikymo laikinojo apgyvendinimo centre ir jo sulaikymas ir toliau buvo grindžiamas ankstesne nacionalinėje teisėje nustatyta sulaikymo išsiuntimo tikslu tvarka arba Direktyvoje 2008/115 nustatyta tvarka, į S. Kadzoev sulaikymo laikotarpį, atitinkantį minėtų prieglobsčio suteikimo procedūrų trukmę, turi būti atsižvelgta skaičiuojant Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatytą sulaikymo išsiuntimo tikslu terminą.*“

Asmens sulaikymo iki pasiruošimo perkelti pagal Dublino reglamentą laikotarpių įskaičiavimas. Taikomi pirmiau nurodyti loginiai argumentai (asmens, kaip prieglobsčio prašytojo, sulaikymo laikotarpių atžvilgiu).

Sulaikymo laikotarpių, per kuriuos dėl nagrinėjamo skundo procesas sustabdomas, įskaičiavimas. Į tokius laikotarpius reikia atsižvelgti. Žr. ESTT sprendimo *Kadzoev* 53–54 punktus: „*Taigi į laikotarpį, kuriuo suinteresuotasis asmuo buvo sulaikytas vykstant sprendimo išsiūsti teisėtumo teisminės kontrolės procedūrai, turi būti atsižvelgta skaičiuojant Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 5 ir 6 dalyse numatytą maksimalų sulaikymo terminą.*“ *Padarius kitokią išvadą, sulaikymo išsiuntimo tikslu trukmė kiekvienu konkrečiu atveju galėtų skirtis, kartais netgi smarkiai, toje pačioje valstybėje narėje ar skirtingose valstybėse narėse dėl nacionalinio teismo proceso ypatumų ir bruožų, o tai prieštarautų Direktyvos 2008/115 15 straipsnio 5 ir 6 dalimis siekiamam tikslui užtikrinti vienodą maksimalų sulaikymo terminą visose valstybėse narėse.*“

Sulaikymo išsiuntimo tikslu, kuris buvo taikytas (kitoje) valstybėje narėje A, po kurio iš karto buvo taikytas sulaikymas prieš išsiuntimą valstybėje narėje B, laikotarpio įskaičiavimas (tokios aplinkybės gali susiklostyti, pavyzdžiui, neteisėtą migrantą perkeltiant iš valstybės narės A į valstybę narę B pagal dvišalį readmisijos susitarimą pagal 6 straipsnio 3 dalį. Komisijos manymu, maksimali

18 mėnesių nepertraukiamo sulaikymo iki išsiuntimo trukmė neturėtų būti viršyta, siekiant, kad būtų laikomasi 15 straipsnio 6 dalyje nustatyto maksimalaus termino *effet utile*. Atitinkamuose dvišaliuose readmisijos susitarimuose turėtų būti aptartas valstybių narių apsikeitimas informacija apie kitoje valstybėje narėje jau taikytus sulaikymo laikotarpius ir valstybės narės B galimybę galiausiai atsisakyti priimti iš valstybės narės A perkeliamą asmenį, jeigu valstybė narė A pernelyg vėlai pateikė prašymą.

Sulaikymo laikotarpių, kurie baigėsi prieš įsigaliojant Gražinimo direktyvos taisyklėms, įskaičiavimas. Į tokius laikotarpius reikia atsižvelgti (žr. ESTT sprendimo *Kadzoev*, C-357/09, 36–38 punktus).

14.5. Pakartotinis gražinamųjų asmenų sulaikymas

Pakartotinai sulaikant gražinamuosius asmenis iš karto po to, kai jie buvo paleisti į laisvę, negalima pažeisti Gražinimo direktyvoje nustatytų maksimalių sulaikymo terminų.

To paties asmens pakartotinis sulaikymas vėlesniu etapu gali būti teisėtas tik tuo atveju, jei įvyko labai pasikeitė susijusios aplinkybės (pavyzdžiui, trečioji šalis parengė būtinus dokumentus arba kilmės šalyje pagerėjo padėtis ir todėl galima saugiai grįžti), jeigu dėl tokio pasikeitimo atsiranda pagrįsta tikimybė išsiųsti pagal 15 straipsnio 4 dalį ir jeigu tenkinamos visos kitos sulaikymo taikymo sąlygos pagal 15 straipsnį.

14.6. Švelnesnių priemonių taikymas pasibaigus sulaikymui

Švelnesnės priemonės, kaip antai nuolatinis registravimasis institucijose, atitinkamo piniginio užstato pateikimas, dokumentų paėmimas ar prievolė neišvykti iš tam tikros vietos, gali būti taikomos tol ir tiek, kol ir kiek jos gali būti laikomos būtina priemone gražinimui įvykdyti. Nors švelnesnių priemonių taikymui nenumatytas visiškai maksimalus terminas, išsamiai įvertinamas tokių priemonių taikymo srities ir trukmės proporcingumas.

Be to, jeigu savo pobūdžiu ir intensyvumu švelnesnės priemonės panašios į laisvės atėmimą arba prilygsta jam (kaip antai, neribotos trukmės prievolės būti konkrečiame centre nesuteikiant galimybės iš jo išeiti nustatymas), tai turėtų būti laikoma sulaikymo pratęsimu *de facto* ir taikomi 15 straipsnio 5–6 dalyse nustatyti terminai.

15. Sulaikymo sąlygos

1. Sulaikymas paprastai vykdomas specialiuose sulaikymo centruose. Jeigu valstybė narė neturi galimybių apgyvendinti tokius asmenis specialiaame sulaikymo centre ir turi naudotis įkalinimo įstaigų patalpomis, sulaikyti trečiosios šalies piliečiai atskiriami nuo kalinių.
2. Sulaikytiems trečiosios šalies piliečiams paprašius, jiems suteikiama galimybė per pagrįstą laikotarpį susisiekti su teisiniais atstovais, šeimos nariais ir kompetentingomis konsulinėmis įstaigomis.
3. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamiesiems asmenims. Teikiama neatidėliotina medicinos pagalba ir užtikrinamas būtinas ligos gydymas.
4. Atitinkamoms kompetentingoms nacionalinėms, tarptautinėms ir nevyriausybinėms organizacijoms bei įstaigoms suteikiama galimybė apsilankyti sulaikymo centruose, kaip nurodyta 1 dalyje, tiek, kiek jie yra naudojami trečiųjų šalių piliečių sulaikymui pagal šį skyrių. Tokiems vizitams gali reikėti gauti leidimą.
5. Sulaikytiems trečiosios šalies piliečiams sistemingai teikiama informacija, paaiškinanti sulaikymo centre taikomas taisykles bei nustatanti jų teises ir pareigas. Tokia informacija apima informaciją apie nacionalinėje teisėje numatytą jų teisę susisiekti su 4 dalyje nurodytomis organizacijomis ir įstaigomis.

15.1. Pirminis policijos vykdomas sulaikymas

Tapatybės nustatymo tikslais policijos vykdomas pirminis sulaikymas reglamentuojamas nacionalinės teisės aktais. Tai aiškiai pabrėžiama Gražinimo direktyvos 17 konstatuojamoje dalyje: „Nepažeidžiant teisėsaugos institucijų vykdomo pirminio sulaikymo, kuris reglamentuojamas nacionalinės teisės aktais, sulaikymas paprastai turėtų būti vykdomas specialiuose sulaikymo centruose.“ Tai reiškia, kad per pradinį laikotarpį nacionalinė teisė gali ir toliau būti taikoma. Nors tai ir nėra teisinė prievolė, valstybės narės raginamos jau šiame etape užtikrinti, kad neteisėti migrantai būtų laikomi atskirai nuo kalinių.

Pirminio sulaikymo laikotarpio, per kurį įtariamai neteisėti migrantai gali būti laikomi policijos areštinėje, trukmė: trumpas, bet pagrįstas laikotarpis, kad būtų galima identifikuoti tikrinamą asmenį ir išnagrinėti duomenis, siekiant nustatyti, ar šis asmuo yra trečiosios šalies pilietis, neteisėtai esantis valstybės teritorijoje. Žr. ESTT sprendime *Achughbabian* pateiktą atsakymą (31 punktas): „Šiuo klausimu pažymėtina, jog kompetentingos institucijos turi turėti tam tikrą, nors ir

trumpą, bet protingą laikotarpį, kad galėtų identifikuoti tikrinamą asmenį ir ištirti duomenis, siekdamas nustatyti, ar šis asmuo yra trečiosios šalies pilietis, neteisėtai esantis valstybės teritorijoje. Jei atitinkamas asmuo nebendradarbiauja, gali būti sunku nustatyti jo vardą, pavardę ir pilietybę. Taip pat gali būti sudėtinga patikrinti ir paties neteisėto buvimo šalyje faktą, ypač kai tikrinamas asmuo remiasi prieglobsčio prašytojo ar pabėgėlio statusu. Šiuo atveju kompetentingos institucijos, siekdamas nepažeisti Direktyvos 2008/115 tikslo, kuris buvo nurodytas pirmesniame punkte, turi veikti apdairiai ir be atidėliojimų nuspręsti, ar tikrinamas asmuo valstybės teritorijoje yra teisėtai.“ Nors ir nėra privalomo tiksliai apibrėžto termino, Komisija ragina valstybes nares užtikrinti, kad neteisėti migrantai būtų perkelti į jiems skirtus specialius sulaikymo centrus per 48 val. nuo sulaikymo (tolimų atstumų atveju išimties tvarka gali būti priimtini ir ilgesni laikotarpiai).

15.2. Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle

Specialių centrų naudojimas, remiantis bendrąja taisykle. Gražinamieji asmenys nėra nusikaltėliai ir nusipelnė geresnių sąlygų nei kaliniai. Todėl Gražinimo direktyvoje įtvirtinta bendroji taisyklė dėl specialių centrų naudojimo. Valstybės narės neteisėtai esančius trečiosios šalies piliečius išsiuntimo tikslu privalo laikyti specialiuose sulaikymo centruose, o ne įprastuose kalėjimuose. Tai reiškia, jog valstybės narės privalo specialiuose sulaikymo centruose užtikrinti pakankamą vietų skaičių, kad galėtų susidoroti su numatytais dėl neteisėtos migracijos kylančiais sunkumais.

Bendrosios taisyklės išimtys. 16 straipsnio 1 dalyje nustatyta nukrypti leidžianti nuostata, pagal kurią valstybės narės sulaikytuosius iki išsiuntimo gali išimties tvarka laikyti įprastuose kalėjimuose, aiškintina siaurai. ESTT tai aiškiai patvirtino sprendimuose *Bero* (C-473/13) ir *Bouzalmate* (C-514/13, 25 punktas): „Antrajame [16 straipsnio 1 dalies] sakinyje numatoma nuo šio principo leidžianti nukrypti nuostata, kuri turi būti aiškinama griežtai (šiuo klausimu žr. *Sprendimo Kamberaj*, C-571/10, EU:C:2012:233, 86 punktą).“ Taikant tokią nukrypti leidžiančią nuostatą, visapusiškai atsižvelgiama į pagrindines teises ir reikiamas dėmesys skiriamas tokiems veiksniams, kaip patalpų perpildymas, poreikis išvengti pakartotinių perkėlimų ir galimas neigiamas poveikis gražinamųjų asmenų, ypač pažeidžiamų asmenų, gerovei.

Netikėtai išaugęs sulaikytųjų skaičius. 16 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nukrypti leidžianti nuostata gali būti taikoma, kai netikėtai padidėjus sulaikytųjų skaičiui dėl neprognozuojamų neteisėtos migracijos reiškiniiui būdingų kiekybinių svyravimų (dar nesiekiantis 18 straipsnyje išsamiai reglamentuojamos nepaprastosios padėties lygmens), tampa sudėtinga patalpinti sulaikytuosius

valstybės narės, kurioje šiaip yra reikiamas (pakankamas) specialių patalpų kiekis, specialiuose centruose.

Agresyvūs sulaikytieji. Remiantis atitinkama EŽTT praktika, valstybės narės privalo apsaugoti sulaikytus grąžinamuosius nuo agresyvaus ar netinkamo kitų grąžinamų ar sulaikytų asmenų elgesio. Valstybės narės raginamos rasti praktinių būdų, kaip spręsti šią problemą specializuotuose centruose, nesinaudojant kalėjimų patalpomis. Galima, pavyzdžiui, skirti tam tikras sulaikymo centro patalpas (priestatus) agresyviems asmenims, arba šios kategorijos asmenims numatyti specialius sulaikymo centrus.

Specialių sulaikymo centrų trūkumas valstybės narės regionuose. Specialių sulaikymo centrų trūkumas valstybės narės regione savaime nėra pagrindas pateisinti laikymą įprastame kalėjime, jei kituose tos pačios valstybės narės regionuose tokių centrų yra. Tai aiškiai patvirtinta ESTT sprendimuose *Bero*, C-473/13, ir *Bouzalmate*, C-514/13 (32 punktas): „*Direktyvos 2008/115 16 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, jog valstybė narė, siekdama išsiųsti iš šalies trečiųjų šalių piliečius, kurie neteisėtai yra šalyje, jų sulaikymą paprastai turi vykdyti šios valstybės specialiuose sulaikymo centruose, net jei minėtos valstybės narės santvarka federalinė ir joje esantis federalinis vienetas, kuris pagal nacionalinę teisę yra kompetentingas priimti sprendimą ir įvykdyti šį sulaikymą, tokio sulaikymo centro neturi.*“

Trumpi sulaikymo laikotarpiai. Tikimybė, kad sulaikymas bus trumpalaikis (pavyzdžiui, truks 7 dienas), nėra pagrįsta priežastis išimties tvarka asmenis apgyvendinti kalėjime.

Laikymas uždaroje medicinos ar psichiatrijos įstaigose. Sulaikytųjų laikymas prieš išsiuntimą medicinos ar psichiatrijos įstaigose kartu su asmenimis, sulaikytais dėl medicininių priežasčių, 16 straipsnio 1 dalyje nenumatytas ir prieštarautų jos *effet utile*, išskyrus atvejus, kai atsižvelgiant į atitinkamo asmens ligą ir sveikatos būklę jį laikyti specialiaame ar pritaikytame centre ar ten perkelti yra būtina, kad šiam asmeniui būtų užtikrinta tinkama ir nuolatinė medicinos specialistų priežiūra ir pagalba, siekiant išvengti tolesnio jo sveikatos pablogėjimo.

15.3. Atskyrimas nuo kalinių

Prievolė grąžinamuosius asmenis ir kalinius laikyti atskirai yra besąlyginis reikalavimas. Gražinimo direktyvoje įtvirtinta besąlyginė valstybių narių prievolė užtikrinti, kad neteisėtai esantys trečiųjų šalių piliečiai visada būtų laikomi atskirai nuo kalinių, jei valstybė narė negali užtikrinti tokių trečiosios šalies piliečių laikymo tik specialiuose sulaikymo centruose.

Buę kaliniai, kurie vėliau bus gražinti. Pasibaigus laisvės atėmimo laikotarpiui, kai asmuo paprastai turėtų būti paleistas, reikia taikyti sulaikymo išsiuntimo tikslais taisykles (įskaitant 16 straipsnio 1 dalyje nustatytą prievolę dėl sulaikymo vykdymo specialiuose sulaikymo centruose). Jei pasirengimas išsiųsti ir galbūt pats išsiuntimas vykdomi dar nepasibaigus laisvės atėmimo laikotarpiui, asmenį galima ir toliau laikyti kalėjime (nes vis dar galioja bausmė už anksčiau padarytą nusikaltimą). Valstybės narės raginamos tapatybės nustatymo procesą pradėti iš anksto, kol asmuo laisvės atėmimo bausmę dar atlieka kalėjime.

Agresyvūs sulaikytieji. Agresyvus ar netinkamas gražinamųjų asmenų elgesys nesuteikia pagrindo juos laikyti su kaliniais, išskyrus atvejus, kai agresyvūs veiksmai laikytini nusikaltimu, ir atitinkamą laisvės atėmimo bausmę nustato teismas.

Sąvoka „kaliniai“ apima ir nuteistus kalinius, ir asmenis, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas. Tai patvirtinta 2005 m. gegužės 4 d. paskelbtų Europos Tarybos Ministrų komiteto „Dvidešimt priverstino gražinimo gairių“ 10 gairės 4 punkte, kuriame aiškiai pabrėžiama, kad „*asmenys, sulaikyti prieš jų išsiuntimą iš teritorijos, paprastai negali būti laikomi kartu su nuteistais kaliniais ar asmenimis, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas*“. Todėl sulaikytieji turi būti atskirti nuo asmenų, kuriems paskirtas kardomasis kalinimas.

Gražinamasis asmuo negali duoti sutikimo būti laikomas su kaliniais. Sprendimo *Pham*, C-473/13 21–22 punktuose ESTT aiškiai patvirtino: „Šiuo klausimu neteisėtai šalyje esančių trečiųjų šalių piliečių atskyrimo nuo bausmę atliekančių kalinių reikalavimas, numatytas šios direktyvos 16 straipsnio 1 dalies antrame sakinyje, viršija tai, kas gali būti laikoma tik specialia trečiųjų šalių piliečių sulaikymo įkalinimo įstaigose tvarkos taisykle, ir sudaro esminę tokio apgyvendinimo įkalinimo įstaigose sąlygą, be kurios, iš principo, jis neatitiktų šios direktyvos. Šiomis aplinkybėmis valstybė narė negali atsižvelgti į atitinkamo trečiosios šalies piliečio norą.“

15.4. Materialinės sulaikymo sąlygos

Grąžinimo direktyvos 16 straipsnis; ET priverstinio grąžinimo gairių 10 gairė („Sulaikymo sąlygos prieš išsiuntimą“); Konvencijos prieš kankinimą (CPT) standartai; 2006 m. Europos kalėjimų taisyklės

Pačioje Grąžinimo direktyvoje nustatytos tam tikros konkrečios apsaugos priemonės. Valstybės narės privalo:

- teikti neatidėliotiną medicinos pagalbą ir užtikrinti būtiną ligų gydymą;

- atsižvelgti į specialius pažeidžiamų asmenų poreikius, taigi ir bendrai užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip atitinkamo asmens amžius, neįgalumas, sveikata ir psichikos sveikatos sutrikimai;
- sulaikytiems asmenims teikti informaciją apie sulaikymo centre taikomas taisykles ir jų teises bei pareigas. Šią informaciją rekomenduojama pateikti kuo greičiau, ne vėliau nei per 24 val. po jų atvykimo;
- suteikti sulaikytiesiems galimybę susisiekti su teisiniais atstovais, šeimos nariais ir kompetentingomis konsulinėmis įstaigomis;
- atitinkamoms kompetentingoms nacionalinėms, tarptautinėms ir nevyriausybiniams organizacijoms bei įstaigoms suteikti galimybę apsilankyti sulaikymo centruose. Ši teisė turi būti tiesiogiai suteikta suinteresuotosioms įstaigoms, nesvarbu, ar yra konkretus sulaikytojo kvietimas.

Kalbant apie klausimus, kurie Gražinimo direktyvoje nėra tiesiogiai reglamentuojami, valstybės narės turi laikytis atitinkamų Europos Tarybos standartų, visų pirma CPT standartų. Gražinimo direktyvoje nėra reglamentuojamos tam tikros materialinės sulaikymo sąlygos, kaip antai patalpų dydis, galimybė naudotis sanitarine įranga, galimybė išeiti į lauką, maitinimas ir kt. sąlygos sulaikymo laikotarpiu. Tačiau 17 konstatuojamojoje dalyje nustatyta, kad su sulaikytisiais turėtų būti elgiamasi „humaniškai ir gerbiant jų orumą“ ir atsižvelgiant į pagrindines teises bei laikantis tarptautinės teisės. Taikydamos sulaikymą išsiuntimo tikslu, valstybės narės turi užtikrinti, kad sulaikymo sąlygos neprieštarautų ESPTC 4 straipsniui, kuriuo uždraudžiamas nežmoniškas ar žeminantis elgesys. Praktinis šios prievolės poveikis valstybėms narėms išsamiau aprašytas visų pirma:

- 1) Europos Tarybos Priverstinio gražinimo gairių 10 gairėje („Sulaikymo sąlygos prieš išsiuntimą“);
- 2) Europos Tarybos komiteto prieš kankinimą nustatytuose standartuose (toliau – CPT standartai, dokumentas CPT/Inf/E (2002 m.) 1 – Rev. 2013, pateiktas www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm), kuriuose konkrečiai nagrinėjami ypatingi sulaikytų neteisėtų migrantų poreikiai ir statusas;
- 3) 2006 m. Europos kalėjimų taisyklėse (Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms Rec(2006)2), kuriose išdėstyti minimalūs reikalavimai visais klausimais, neapartais pirmiau minėtuose standartuose;
- 4) JT standartinėse minimaliose elgesio su kaliniais taisyklėse (patvirtintose Ekonomikos ir socialinių reikalų tarybos 1957 m. liepos 31 d. rezoliucija Nr. 663 C (XXIV) ir 1977 m. gegužės 13 d. rezoliucija Nr. 2076 (LXII)).

Minėtuose standartuose aprašyti visuotinai pripažinti su sulaikymu susiję įsipareigojimai, kuriais, kaip absoliučiai minimaliais reikalavimais, valstybės narės turi vadovautis vykdydamos bet koki sulaikymą, kad užtikrintų atitiktį EŽTK nustatytoms prievolėms, taip pat prievolėms, kylančioms iš ESPTC, taikant ES teisę.

ET 10 gairė. Sulaikymo sąlygos iki išsiuntimo

- 1. Sulaikyti asmenys iki išsiuntimo paprastai kuo greičiau apgyvendinami šiam tikslui skirtuose centruose, kuriuose yra šių asmenų teisinį statusą atitinkančios materialinės sąlygos ir tvarka, taip pat tinkamos kvalifikacijos personalas.*
- 2. Tokie centrai turi būti tinkamai įrengti, švarūs ir geros būklės, taip pat pakankamai erdvūs tokiam skaičiui asmenų, kurie gali būti juose apgyvendinti. Be to, jei įmanoma, patalų dizainas ir išdėstymas turėtų būti tokie, kad neprimintų kalėjimo aplinkos. Turi būti organizuojama mankšta lauke, suteikta galimybė pasinaudoti poilsio kambariu, radijo aparatu, televizoriumi, laikraščiais ir žurnalais, taip pat kitomis tinkamomis poilsio priemonėmis.*
- 3. Tokių centrų darbuotojai turi būti kruopščiai atrinkti ir jiems organizuojamas tinkamas mokymas. Valstybės narės raginamos, jei įmanoma, atitinkamiems darbuotojams organizuoti kursus, per kuriuos jie ne tik įgytų asmeninio bendravimo įgūdžių, bet ir susipažintų su skirtingomis sulaikytų asmenų kultūromis. Pageidautina, kad kai kurie darbuotojai turėtų atitinkamų kalbinių įgūdžių ir sugebėtų atpažinti galimus sulaikytų asmenų patiriamo streso požymius ir imtis reikiamų veiksmų. Prireikus darbuotojams turi būti suteikta išorinė, ypač medikų ir socialinių darbuotojų, pagalba.*
- 4. Asmenys, sulaikyti prieš išsiunčiant juos iš teritorijos, paprastai neturėtų būti laikomi kartu su kaliniais, nesvarbu, ar jie nuteisti, ar jiems paskirtas kardomasis kalinimas. Moterys ir vyrai jų pageidavimu turėtų būti atskirti nuo priešingos lyties asmenų, tačiau turi būti laikomasi šeimos vienovės principo, ir šeimos turi būti apgyvendintos atitinkamai.*
- 5. Nacionalinės institucijos turi užtikrinti, kad šiuose centruose laikomi asmenys turėtų galimybę kreiptis į teisininką, gydytoją, nevyriausybinės organizacijas, savo šeimos narius ir JTVPK ir kad jie turėtų galimybę palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu, laikantis atitinkamų nacionalinės teisės aktų. Be to, šių centrų veikla turi būti nuolat stebima, taip pat ir pripažintų nepriklausomų stebėtojų.*
- 6. Sulaikytiesiems turi būti suteikta teisė pateikti skundus dėl netinkamo elgesio ar jiems nesuteiktos apsaugos nuo kitų sulaikytųjų smurto. Skundų pareiškėjams ir liudytojams suteikiama apsauga nuo netinkamo elgesio ar bauginimo, susijusio su jų skundu ar pateiktais atitinkamais įrodymais.*

7. Sulaikytiems turi būti sistemingai teikiama informacija, išaiškinant jiems centre taikomas taisykles, jiems taikomą tvarką ir nurodant jų teises ir pareigas. Ši informacija turi būti pateikta suinteresuotųjų asmenų paprastai vartojamomis kalbomis ir, jei būtina, reikia pasinaudoti vertėjo žodžiu paslaugomis. Sulaikytieji turi būti informuoti apie teisę kreiptis į pasirinktą teisininką, kompetentingą jų šalies diplomatinę atstovybę, tokias tarptautines organizacijas kaip JTVPK ir Tarptautinė migracijos organizacija (TMO), taip pat nevyriausybinės organizacijos. Šiose srityse jiems turi būti suteikta pagalba.

CPT imigrantų sulaikymo standartai (ištraukos)

29. (sulaikymo centrai). <...> Akivaizdu, kad tokiuose centruose turėtų būti tinkamai apstatytos, švarios ir suremontuotos gyvenamosios patalpos, kuriose pakaktų gyvenamojo ploto laikomų asmenų skaičiui. Be to, turėtų būti atsižvelgta į tokių patalpų projektą ir išdėstymą, kad, kiek įmanoma, būtų galima išvengti kalėjimo aplinkos įspūdžio. Kalbant apie režimo veiklą, ją turėtų sudaryti buvimas lauke, galimybė naudotis poilsio kambariu, naudotis radijo imtuvais/televizoriumi, skaityti laikraščius/žurnalus bei naudotis kitomis atitinkamomis poilsio priemonėmis (pvz., žaisti stalo žaidimus, stalo tenisą). Kuo ilgiau asmenys laikomi tokiuose centruose, tuo įvairesnė turėtų būti jiems siūloma veikla..

Centrų, kuriuose laikomi sulaikyti imigrantai, darbuotojų užduotis ypatingai sunki. Pirmiausia, dėl kalbos barjero neišvengiamai iškyla sunkumų bendraujant. Antra, daugelis sulaikytųjų sunkiai susitaiko su tuo faktu, kad jiems atimta laisvė nesant įtarimo, jog jie padarė baudžiamąjį nusikaltimą. Trečia, yra grėsmės, kad tarp skirtingų tautybių ir etninių grupių sulaikytųjų susidarys įtampa. Todėl CPT ypatingai akcentuoja priežiūrą tokiuose centruose vykdančių darbuotojų parinkimą ir atitinkamą mokymą. Atitinkami darbuotojai ne tik turėtų pasižymėti gerais asmeninio bendravimo įgūdžiais, bet ir būti susipažinę su skirtingomis sulaikytųjų kultūromis. Bent keletas darbuotojų turėtų turėti reikiamos užsienio kalbos įgūdžius. Be to, jie turėtų būti apmokyti atpažinti galimus sulaikytųjų stresinius simptomus (dėl patirtos traumos arba socialinių-kultūrinių skirtumų) ir imtis atitinkamų priemonių.

79. Neteisėtų migrantų sulaikymo sąlygos turi atspindėti jų laisvės apribojimo pobūdį, vengiant didelių apribojimų ir suteikiant galimybę užsiimti įvairia veikla. Pavyzdžiui, sulaikytiems neteisėtiems migrantams turi būti sudarytos visos sąlygos prasmingai palaikyti ryšį su išoriniu pasauliu (įskaitant galimybę dažnai skambinti telefonu ir priimti lankytojus), o jų judėjimo sulaikymo centre laisvė turi būti kuo mažiau ribojama. Net jei sulaikymo sąlygos kalėjimuose šiuos

reikalavimus atitinka – o taip tikrai nėra visada – CPT dėl pirmiau išdėstytų priežasčių mano, kad neteisėtų migrantų laikymas kalėjimo aplinkoje yra iš esmės ydinga praktika.

82. Teisė kreiptis į teisininką apima teisę pasikalbėti su teisininku be pašalinių, taip pat gauti teisinę konsultaciją gyvenimo šalyje, sulaikymo ir išsiuntimo klausimais. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai neteisėti migrantai neturi galimybės pasisamdyti teisininko ir susimokėti už jo paslaugas, jiems turi būti suteikta teisinė pagalba.

Be to, visi atvykę sulaikyti asmenys turi būti nedelsiant apžiūrėti gydytojo arba kompetentingo slaugytojo, kuris informaciją perduoda gydytojui. Teisė kreiptis į gydytoją apima teisę būti apžiūretam neteisėto migranto pasirinkto gydytojo, jei jis to pageidauja; tačiau tokios apžiūros išlaidas gali tekti padengti pačiam sulaikytajam.

Pranešti apie sulaikymą pasirinktam giminaičiui ar trečiajai šaliai žymiai lengviau, jei migrantams laisvės apribojimo laikotarpiu leidžiama turėti savo mobiliuosius telefonus ar bent sudaromos sąlygos jais pasinaudoti.

90. Neteisėtų migrantų sveikatos būklės įvertinimas laisvės apribojimo laikotarpiu yra esminis įpareigojimas kiekvieno atskiro sulaikyto asmens ir visos neteisėtų migrantų grupės atžvilgiu. Neteisėtų migrantų psichinei ir fizinei sveikatai gali pakenkti ankstesnė trauminė patirtis. Be to, įprastinės asmeninės ir kultūrinės aplinkos praradimas bei netikrumas dėl savo ateities gali sukelti psichinės sveikatos pablogėjimą, įskaitant praeityje patirtų depresijos, nerimo ir potrauminio sutrikimo simptomų paaštrėjimą.

91. Visuose sulaikytų neteisėtų migrantų centruose kiekvieną dieną turi dirbti bent asmuo, turintis pripažintą medicinos slaugytojo kvalifikaciją. Šis asmuo visų pirma turėtų atlikti pirminę visų atvykstančių medicininę apžiūrą (pirmiausia dėl užkrečiamų ligų, įskaitant tuberkuliozę), priimti prašymus dėl gydytojo apžiūros, užtikrinti, kad paskirti vaistai būtų gauti ir išdalyti, tvarkyti medicininius dokumentus ir prižiūrėti bendras higienos sąlygas.

2006 m. Europos kalėjimų taisyklės (ištraukos)

Apgyvendinimas

18.1. Kaliniams skirtų patalpų, ypač miegamųjų, būklė turi užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir, kiek įmanoma, privatumui, bei atitikti sveikatos ir higienos reikalavimus, turi būti skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač gyvenamos patalpos plotui, kubinei oro talpai, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai.

18.2. *Visose vietose, kuriose kaliniai gyvena, dirba ar susirenka:*

a) *langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui, sukonstruoti tokiu būdu, kad būtų vėdinama, išskyrus patalpas, kuriose yra tinkamos oro kondicionavimo sistemos;*

b) *dirbtinis apšvietimas turi atitikti nustatytus techninius standartus; ir*

c) *turi būti įrengta aliarmo sistema, kuri leistų kaliniams nedelsiant susisiekti su personalu.*

Higiena

19.1. *Visos įstaigos patalpos visą laiką turi būti švarios ir tinkamai prižiūrimos.*

19.2. *Priimant kalinius į kalėjimą, kameros ar kitos patalpos, kur jie apgyvendinami, turėtų būti švarios.*

19.3. *Kaliniai turi turėti galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir užtikrintų privatumą.*

19.4. *Turi būti įrengta tinkama įranga tam, kad kiekvienas kalinys galėtų prausti klimatinės sąlygos atitinkančioje temperatūroje, jei įmanoma, kiekvieną dieną, tačiau ne rečiau kaip du kartus per savaitę (arba dažniau, jei reikalinga) tam, kad būtų užtikrinti higienos reikalavimai.*

19.5. *Kalinių asmeniniai daiktai, drabužiai bei miegamosios vietos turi būti švarūs ir tvarkingi.*

19.6. *Kad kaliniai laikytųsi švaros, įstaigos vadovybė turėtų aprūpinti juos tualetu reikmenimis bei valymo priemonėmis ir medžiagomis.*

19.7. *Moterys turi būti aprūpintos specialiomis higienos priemonėmis.*

Drabužiai ir patalynė

20.1. *Kaliniai, neturintys nuosavų tinkamų drabužių, turi būti aprūpinami rūbais, atitinkančiais klimatą.*

20.2. *Tokie drabužiai jokių būdu negali žeišti kalinių savigarbos.*

20.3. *Visi drabužiai turi būti geros būklės ir prireikus pakeičiami.*

20.4. Kai kaliniai gauna leidimą išeiti už įstaigos ribų, iš jų neturi būti reikalaujama dėvėti tokius drabužius, kurie išskirtų juos kaip kalinius.

21. Kiekvienas kalinys turi turėti atskirą lovą bei atskirą tinkamą patalynę, kuri turi būti gerai prižiūrima ir pakankamai dažnai keičiama, kad būtų švari.

Maitinimas

22.1. Kiekvienam kaliniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį.

22.2. Reikalavimai maitinimui, įskaitant jo minimalų energijos ir proteinų kiekį, turėtų būti apibrėžti šalies įstatymuose.

22.3. Maisto paruošimas ir pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus.

22.4. Kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus

22.5. Kiekvienam kaliniui visuomet turi būti prieinamas geriamasis vanduo.

22.6. Praktikuojantis gydytojas ar kvalifikuota medicinos sesuo turi paskirti dietą konkrečiam kaliniui, kai tai yra reikalinga dėl jo sveikatos.

Kalėjimų režimas

25.1. Režimas visiems kaliniams turi užtikrinti tinkamą užimtumo programą.

25.2. Režimas visiems kaliniams turi leisti kaip įmanoma daugiau dienos valandų praleisti už savo kameros sienų tam, kad tai atitiktų žmoniškąjį ir socialinį bendravimo lygį.

25.3. Režimas turėtų užtikrinti kalinių gerovės poreikius.

25.4. Ypatingas dėmesys turi būti skirtas kaliniui, kurie patyrė fizinį, psichinį ar seksualinį smurtą, poreikiams.

Fizinis lavinimas ir poilsis

27.1. Kiekvienam kaliniui kasdien, esant tinkamoms oro sąlygoms, turi būti sudarytos sąlygos ne mažiau nei vieną valandą per dieną mankštintis atvirame ore.

27.2. Jei oro sąlygos nėra tinkamos, kaliniams turėtų būti sudarytos alternatyvios sąlygos, kurios leistų mankštintis.

27.3. Tinkamai organizuoti fiziniai pratimai ir jų vedimas bei poilsio galimybės turi būti sudedamoji kalėjimų režimo dalis.

27.4. Kalėjimų valdžia turi rūpintis šiais užsiėmimais, užtikrindama tinkamą įrangą ir inventorių.

27.5. Kalėjimų valdžia turi pasirūpinti specialiais užsiėmimais kaliniams, kuriems tokių užsiėmimų reikia.

27.6. Kaliniams turi būti numatytos poilsio galimybės, tarp jų sportas, žaidimai, pomėgiai ir kiti laisvalaikio užsiėmimai, į kurių organizavimą jie turi būti įtraukti kiek įmanoma labiau.

27.7. Fizinio lavinimo metu ir dalyvaujant poilsio veikloje kaliniams turi būti leidžiama bendrauti tarpusavyje.

Minties, sąžinės ir religijos laisvė

29.1. Kalinių minties, sąžinės ir religijos laisvė turi būti gerbiama.

29.2. Kalėjimų režimas kiek įmanoma turi būti organizuotas taip, kad leistų kaliniams praktikuoti savo religiją ir tikėjimus, dalyvauti šių religijų ar tikėjimų pamaldose arba susirinkimuose, vedamuose pripažintų šių religijų atstovų, turėti privačių pasimatymų su šių religijų atstovais, taip pat turėti nuosavų knygų ir literatūros, susijusių su jų religija ar tikėjimais.

29.3. Nė vienas kalinys negali būti verčiamas praktikuoti religiją ar tikėjimą, dalyvauti religinėse pamaldose ar susirinkimuose, dalyvauti religinėse procesijose ar susitikinėti su kurios nors religijos ar tikėjimo atstovais.

Etninės ir kalbinės mažumos

38.1. Reikėtų imtis specialių priemonių, siekiant patenkinti kalinių, priklausančių etninėms ar kalbinėms mažumoms, poreikius.

38.2. Kalinimo įstaigose, jei tai įgyvendinama, turi būti leidžiama tęsti skirtingų grupių kultūrinius renginius.

38.3. Kalinių kalbiniai poreikiai turi būti patenkinami pasitelkiant kompetentingus vertėjus bei aprūpinant rašytine medžiaga tokiomis kalbomis, kokios yra vartojamos konkrečiame kalėjime.

Sveikatos apsauga

40.3. Visi kaliniai turi turėti galimybę naudotis medicinos paslaugomis, kurios teikiamos šalyje, ir negali būti diskriminacijos teisinės padėties pagrindu.

40.4. Sveikatos priežiūros tarnybos kalinimo įstaigoje turi stengtis nustatyti ir gydyti visus fizinius ar psichinius susirgimus bei sutrikimus, nuo kurių kaliniai gali kentėti.

40.5. Visos reikalingos medicinos, chirurgijos ir psichiatrijos paslaugos, įskaitant ir tas paslaugas, kurios yra prieinamos visuomenėje, turi būti suteiktos kaliniui.

Medicinos ir sveikatos apsaugos personalas

41.1. Kiekvienoje įstaigoje turi būti bent vienas kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas.

41.2. Būtina sudaryti sąlygas, užtikrinančias, kad neatidėliotinais atvejais kvalifikuotas bendrosios praktikos gydytojas bet kuriuo metu galėtų nedelsdamas suteikti pirmąją medicinos pagalbą.

41.3. Įstaigose, neturinčiose visu etatu dirbančio praktikuojančio gydytojo, turi reguliariai lankytis ne visu etatu dirbantis gydytojas.

41.4. Kiekvieno kalėjimo personalas turi būti tinkamai parengtas sveikatos apsaugos atžvilgiu.

41.5. Kiekvienam kaliniui turi būti prieinamos kvalifikuoto dantisto ir okulisto paslaugos.

Gydytojo pareigos

42.1. Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo kiek galima greičiau po priėmimo turi apžiūrėti ir apklausti kiekvieną kalinį, nebent yra akivaizdu, kad to daryti nereikia.

42.2. Praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi ištirti kalinius, jei to reikia, paleidimo metu, ir visada, kai tai prireikia daryti.

42.3. Tiriant kalinius, praktikuojantis gydytojas arba jam pavaldi kvalifikuota medicinos sesuo turi ypatingai atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

a) įprastų medicininio konfidencialumo taisyklių laikymąsi;

b) nustatyti fizinius ir protinius susirgimus bei imtis atitinkamų gydymo priemonių ir tęsti jau pradėtą gydymą;

- c) užfiksuoti ir pranešti tiesioginei valdžiai apie bet kokią požymį ar simptomą dėl smurto prieš kalinius;
- d) imtis veiksmų pastebėjus požymius, kurie atsirado dėl narkotikų, medikamentų ir alkoholio vartojimo nutraukimo;
- e) nustatyti bet kurią psichologinį ar kitą stresą, kilusį dėl laisvės apribojimo;
- f) atskirti kalinius, įtariamus sergant infekcinėmis ar užkrečiamomis ligomis, o ligos metu suteikti jiems tinkamą gydymą;
- g) užtikrinti, kad ŽIV infekuoti kaliniai nebūtų izoliuojami nuo kitų kalinių vien dėl šios priežasties;
- h) nustatyti fizinius ar psichinius defektus, kurie po paleidimo gali trukdyti adaptuotis visuomenėje;
- i) įvertinti kiekvieno kalinio fizinį pajėgumą dirbti ir mankštintis;
- j) kartu su visuomeninėmis institucijomis pasirengti bet kokiam reikalingam mediciniam ar psichiatriniam gydymui pratęsti po paleidimo, jei kalinys su tuo sutinka.

Sveikatos apsaugos užtikrinimas

46.1. Sergantys kaliniai, kuriems reikalinga specialisto priežiūra, turi būti perkeltami į specializuotas įstaigas arba įprastas ligonines, jei gydymas kalėjime neįmanomas.

46.2. Įstaigose esančios savos ligoninės patalpos turi būti tinkamai įrengtos, taip pat turi būti tinkamai sukomplektuotas personalas tam, kad kaliniai būtų tinkamai gydomi ir prižiūrimi.

16. Nepilnamečių ir šeimų sulaikymas

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 17 straipsnis

1. Nelydimi nepilnamečiai ir šeimos, kuriose yra nepilnamečių, sulaikomi tik kraštutiniu atveju ir kuo trumpesniai laikui.
2. Sulaikytos šeimos, laukiančios išsiuntimo, apgyvendinamos atskirai, užtikrinant atitinkamą privatumą.
3. Sulaikyti nepilnamečiai turi galimybę užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal jų amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas, ir turi teisę į švietimą, atsižvelgiant į jų buvimo trukmę.

4. Nelydimi nepilnamečiai, jei tai įmanoma, apgyvendinami institucijose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius.

5. Nepilnamečių, laukiančių išsiuntimo, sulaikymo atvejais pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas vaiko interesams.

Be to, nepilnamečių ir šeimų sulaikymo atveju reikia atidžiai taikyti principus, kurie jau taikytini remiantis 15 straipsnyje nustatytais bendrosiomis sulaikymo taisyklėmis (sulaikymas tik kraštutiniu atveju, pirmumą teikiant alternatyvioms priemonėms, individualus kiekvieno atvejo vertinimas ir kt.). Nepilnamečių ir šeimų sulaikymo atveju pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas vaiko interesams.

Grąžinimo direktyvos 17 straipsnio tekstas labai panašus į *ET 11 gairės* „Vaikai ir šeimos“ tekstą. Papildomas konkrečias rekomendacijas galima rasti toliau pateiktame Gairės komentare.

ET 11 gairė. Vaikai ir šeimos

Komentaras

1. Gairės 1, 3 ir 5 punktai pagrįsti atitinkamomis nuostatomis, įtvirtintomis Vaiko teisių konvencijoje, kuri priimta ir pateikta pasirašyti, ratifikuoti ir prisijungti 1989 m. lapkričio 20 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 44/25 ir ratifikuota visų Europos Tarybos valstybių narių. Dėl 2 punkto reikėtų priminti, jog sulaikymo atvejais taikytina ir teisė į šeimos gyvenimo gerbimą, įtvirtinta EŽTK 8 straipsnyje.

2. Dėl vaikų laisvės apribojimo Vaiko teisių konvencijos 37 straipsnyje nustatyta, kad „vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas pagal įstatymą, tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui“ (37 straipsnio b dalis). Pagal šios Konvencijos 20 straipsnio 1 dalį „[v]aikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“.

3. Buvo remtasi ir Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklių, patvirtintų 1990 m. gruodžio 14 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/113, 38 punktu. Šios taisyklės taikytinos bet kokiam laisvės atėmimui, reiškiančiam „bet kokią asmens sulaikymą ar įkalinimą arba įkurdinimą viešojoje arba privačioje laisvės atėmimo įstaigoje, iš kurios šis gali išeiti ne savo valia, o tik teisminės, administracinės ar kitos valstybinės valdžios nurodymu“ (11 punkto b papunktis). Pagal 38 punktą „kiekvienas nepilnametis, pagal amžių turintis lankyti mokyklą, turi teisę į išsilavinimą, atitinkantį jo poreikis ir gabumus ir skirtą parengti jį grįžti į

visuomenę. Toks mokymas, jei įmanoma, turėtų vykti už sulaikymo centro ribų, bendruomenės mokyklose, ir bet kuriuo atveju mokymą turi atlikti kvalifikuoti mokytojai pagal programas, integruotas į šalies švietimo sistemą, siekiant, kad išėję į laisvę nepilnamečiai galėtų nesunkiai mokytis toliau. Išskirtinį dėmesį sulaikymo centro administracija turėtų atkreipti į nepilnamečių užsieniečių ar nepilnamečių, turinčių specifinių kultūrinių ar etninių poreikių, mokymą. Neraštingiems, turintiems pažinimo ar mokymosi sunkumų nepilnamečiams suteiktina teisė į specialų mokymą.“

4. Šis punktas atspindi pagrindinį principą, įtvirtintą Vaiko teisių konvencijoje, kurios 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „[i]mantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“. Tai, beje taikytina ir sprendimams dėl vaikų, kurie išsiunčiami iš šalies teritorijos, sulaikymo.

CPT standartuose įtvirtintos toliau pateiktos vaikų sulaikymo taisyklės, kurių valstybės narės turi laikytis, kai išimties tvarka, kaip kraštutinę priemonę, taiko sulaikymą.

CPT nepilnamečių sulaikymo standartai (ištraukos)

97. CPT mano, jog būtina dėti visas pastangas, kad nereikėtų apriboti nepilnamečių neteisėtų migrantų laisvės. Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintu „vaiko interesų“ principu, vaikų, įskaitant nelydimus ir atskirtus vaikus, sulaikymas retai pateisinamas ir, Komiteto nuomone, tikrai negali būti grindžiamas vien gyventojų statuso neturėjimu. Jei vaikas išimties tvarka sulaikomas, laisvė turi būti apribota kuo trumpiau; reikia dėti visas pastangas, kad būtų galima kuo greičiau paleisti nelydimus ar atskirtus vaikus iš sulaikymo centro ir suteikti jiems tinkamesnę priežiūrą. Be to, atsižvelgiant į vaiko pažeidžiamumą, papildomos apsaugos priemonės taikytinos, kai vaikas sulaikomas, ypač tais atvejais, kai vaikai atskiriami nuo tėvų ar kitų rūpintojų arba yra nelydimi, be tėvų, rūpintojų ar giminaičių.

98. Kuo greičiau po to, kai apie vaiko buvimą sužino institucijos, atitinkamą profesinę kvalifikaciją turintis asmuo vaiko suprantama kalba atlieka pirminę apklausą. Reikia įvertinti vaikui būdingą pažeidžiamumą, atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, psichologinius ir socialinius veiksnius ir kitus apsaugos poreikius, be kita ko, susijusius su patirtu smurtu, prekyba žmonėmis ar traumomis. Nelydimiems ar atskirtiems vaikams, kurių laisvė apribota, nedelsiant suteikiama nemokama teisinė ir kita reikiama pagalba, paskiriamas globėjas ar teisinis atstovas. Turi būti įdiegta ir nuolatinės globos kokybės priežiūros sistema.

99. Reikia imtis veiksmų užtikrinti, kad įstaigose, kuriose apgyvendinti sulaikyti vaikai, nuolat dirbtų socialinis darbuotojas ir psichologas ir kad į juos būtų galima kreiptis asmeniškai. Abiejų lyčių darbuotojai yra dar viena apsaugos nuo netinkamo elgesio priemonė. Ir vyriškos, ir moteriškos lyties darbuotojų buvimas gali būti naudingas formuojant sulaikytųjų moralines vertybes ir puoselėjant normalius santykius sulaikymo vietoje. Be to, laisvės netekusiems vaikams turi būti sudarytos sąlygos užsiimti įvairia konstruktyvia veikla (ypač stengiantis sudaryti galimybę toliau siekti išsilavinimo).

100. Siekiant sumažinti išnaudojimo pavojų, reikia pasirūpinti vaikams tinkamomis gyvenamosiomis patalpomis, pavyzdžiui, atskirti juos nuo suaugusiųjų, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Pavyzdžiui, tai būtų atvejai kai vaikai yra kartu su tėvais ar kitais artimais giminaičiais. Tokiu atveju turi būti dedamos visos pastangos, kad būtų išvengta šeimos išardymo.

131. Veiksmingos skundų nagrinėjimo ir tikrinimo procedūros yra pagrindinės apsaugos nuo netinkamo elgesio priemonės visose sulaikymo vietose, taip pat ir nepilnamečių sulaikymo centruose. Nepilnamečiams (taip pat jų tėvams ar teisiniams atstovams) įstaigos administracinėje sistemoje turi būti sudarytos sąlygos pateikti skundą ir užtikrinta teisė skundą konfidencialiai pateikti nepriklausomai institucijai. Skundų nagrinėjimo procedūros turi būti paprastos, veiksmingos ir palankios vaikui, ypač vartojamos kalbos požiūriu. Nepilnamečiams (taip pat jų tėvams ar teisiniams atstovams) turi būti sutekta teisė kreiptis dėl teisinės konsultacijos skundų klausimais ir gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei to reikalaujama pagal teisingumo principus.

132. CPT ypatingą reikšmę teikia ir reguliariems vizitams į visus nepilnamečių sulaikymo centrus, kuriuos vykdo nepriklausomas subjektas, kaip antai vizituojantis komitetas, teisėjas, vaiko teisių apsaugos kontrolierius ar nacionalinis prevencijos mechanizmas (įsteigtas pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą fakultatyvų protokolą), įgaliotas gauti nepilnamečių ar jų tėvų arba teisinių atstovų teikiamus skundus ir prireikus imtis veiksmų dėl jų, tikrinti apgyvendinimo sąlygas ir patalpas ir įvertinti, ar šios įstaigos veikia, laikydamosi nacionalinės teisės reikalavimų ir atitinkamų tarptautinių standartų. Tikrinimą atliekančio subjekto nariai turi būti aktyvūs ir su nepilnamečiais bendrauti tiesiogiai, be kita ko, apklausti sulaikytuosius nedalyvaujant pašaliniams.

17. Nepaprastosios padėtys

Teisinis pagrindas: Grąžinimo direktyvos 18 straipsnis

1. Tais atvejais, kai dėl išskirtinai didelio trečiosios šalies piliečių, kurie turi būti grąžinti, skaičiaus atsiranda nenumatyta didelė našta valstybės narės sulaikymo centrams arba jos administracinių ar teisminių institucijų darbuotojams, tokia valstybė narė, kol tęsiasi išskirtinė padėtis, gali nuspręsti, kad būtų numatyti ilgesni negu 15 straipsnio 2 dalies trečioje pastraipoje nustatyti teisminės peržiūros laikotarpiai ir būtų imamasi skubių priemonių dėl sulaikymo sąlygų, nukrypstančių nuo 16 straipsnio 1 dalyje ir 17 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų.

2. Jei atitinkama valstybė narė imasi tokių išskirtinių priemonių, ji apie tai informuoja Komisiją. Ji taip pat informuoja Komisiją, kai tik nebelieka priežasčių taikyti šias išskirtines priemones.

3. Šio straipsnio nuostatos nesuteikia galimybės valstybėms narėms nukrypti nuo jų bendros pareigos imtis visų būtinų bendro ar specialaus pobūdžio priemonių, kad būtų užtikrintas pagal šią direktyvą numatytas jų pareigų vykdymas.

Galimos išlygos taikytinos tik trims nuostatomis. 18 straipsnyje nustatyta, kad valstybės narės gali netaikyti trijų Direktyvos nuostatų dėl sulaikymo (būtent prievolės užtikrinti sparčią pirminę sulaikymo peržiūrą teisme, prievolės sulaikytuosius laikyti tik specialiuose centruose ir prievolės suteikti atskiras gyvenamąsias patalpas, kad šeimoms būtų užtikrintas pakankamas privatumas), jei susiklosto nepaprastoji padėtis netikėtai atvykus dideliame skaičiui neteisėtų migrantų. Nuo kitų Grąžinimo direktyvoje nustatytų taisyklių nukrypti leidžiančios nuostatos negalimos.

Direktyva turi būti perkelta į nacionalinę teisę, kad būtų galima remtis nuostata dėl nepaprastosios padėties. 18 straipsnyje aprašytos atitinkamos nepaprastosios padėtys ir jų ribos, taip pat galimų nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo sritys ir pareiga informuoti Komisiją. Jei valstybė narė pageidauja pasinaudoti šia nuostata dėl apsaugos priemonės susiklosčius nepaprastajai padėčiai, ji turi būti šią nuostatą – kaip galimybę, taikytiną pagal 18 straipsnyje nurodytus kriterijus – iš anksto tinkamai perkėlus į nacionalinę teisę¹². (Pastaba. Priešingai nei reglamentų nuostatos dėl apsaugos priemonių (pavyzdžiui, ŠSK nuostatos dėl vidaus sienų kontrolės sugrąžinimo), direktyvų nuostatos dėl apsaugos priemonių į nacionalinę teisę turi būti perkeltos prieš jomis pasinaudojant.)

Informaciją apie ketinimą pasinaudoti nuostata dėl nepaprastosios padėties valstybės narės Komisijai turi perduoti įprastais oficialiais kanalais, t. y. per nuolatinę atstovybę Europos Komisijos generaliniam sekretoriatui.

¹² Dėl ypatingos Šveicarijos, Norvegijos, Islandijos ir Lichtenšteino padėties žr. atitinkamą išnašą Vadovo 2 punkte.

18. Perkėlimas į nacionalinę teisę, aiškinimas ir pereinamojo laikotarpio priemonės

Tiesioginis Gražinimo direktyvos veikimas nepakankamo ar pavėluoto perkėlimo atveju. Remiantis ESTT išplėtota doktrina, Direktyvos nuostatos, kuriomis asmenims suteikiamos teisės ir kurios yra pakankamai aiškios ir besąlyginės, tampa tiesiogiai taikytinos pasibaigus Direktyvos įgyvendinimo terminui. Daugelis iš Gražinimo direktyvos nuostatų šiuos reikalavimus atitinka ir turi būti nacionalinių administracinių ir teismo institucijų tiesiogiai taikomos tais atvejais, kai valstybės narės neperkėlė tam tikrų Direktyvos nuostatų (ar jas perkėlė nepakankamai). Tai visų taikoma nuostatoms dėl:

- negražinimo principo laikymosi (5 ir 9 straipsniai);
- reikalavimo, kad gražintiniams asmenims paprastai būtų suteiktas tinkamas 7–30 dienų trukmės laikotarpis savanoriškai išvykti (7 straipsnis);
- prievartos priemonių naudojimo taikant priverstinį gražinimą apribojimo (8 straipsnis);
- nelydimų nepilnamečių, kuriems taikomos gražinimo procedūros, teisės gauti atitinkamų institucijų, kurios nėra gražinimą vykdančios institucijos, pagalbą, taip pat valstybių narių prievolę įsitikinti, kad jis bus gražintas jo šeimos nariui, paskirtam globėjui ar kad jis bus tinkamai priimtas valstybėje, į kurią jis gražinamas (10 straipsnis);
- draudimų atvykti trukmės apribojimų ir poreikio atskirai įvertinti kiekvieną atvejį (11 straipsnis); (ESTT tai tiesiogiai patvirtino sprendimo *Filev ir Osmani*, 297/12, 55 punkte);
- procedūrinių apsaugos priemonių, įskaitant teisę į rašytinį, motyvuotą sprendimą gražinti, taip pat teisę į veiksmingą teisių gynimo priemonę ir teisinę bei lingvistinę pagalbą (12–13 straipsniai);
- sulaikymo taikymo apribojimų ir ilgiausios leistinos sulaikymo trukmės (15 straipsnis), taip pat teisės į humaniškas ir orias sulaikymo sąlygas (16 straipsnis) (ESTT tai tiesiogiai patvirtino sprendime *El Dridi*, C-61/11 (46–47 punktai));
- apribojimų ir specialių apsaugos priemonių, susijusių su nepilnamečių ir šeimų sulaikymu (17 straipsnis).

ESTT teikiami prašymai priimti prejudicinį sprendimą. SESV 267 straipsniu ESTT suteikti įgaliojimai priimti prejudicinius sprendimus dėl Gražinimo direktyvos aiškinimo ir galiojimo. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti ESTT dėl jo priimti prejudicinį sprendimą. Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme ar tribunole, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas ar tribunolas dėl jo

kreipiasi į Teismą. Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme ar tribunole nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, ESTT sprendimą priima skubos tvarka. Prašymai priimti prejudicinį sprendimą jau atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant vienodą kai kurių esminių Gražinimo direktyvos nuostatų aiškinimą. Žr. apibendrintą informaciją apie ESTT priimtus sprendimus šio Vadovo įžanginėje dalyje.

Valstybių narių teismų ar tribunolų nariai kviečiami nuolat naudotis prejudicinio sprendimo procedūra ir prireikus kreiptis į ESTT dėl autentiško išaiškinimo.

Pereinamojo laikotarpio priemonės, skirtos atvejams (procedūroms), susijusiems su laikotarpiais prieš 2010 m. gruodžio 24 d. Valstybės narės turi užtikrinti, kad visi į Direktyvos taikymo sritį patenkantys asmenys galėtų pasinaudoti nuo 2010 m. gruodžio 24 d. (naujų valstybių narių įstojimo dienos) Direktyva suteiktomis konkrečiomis apsaugos priemonėmis ir teisėmis. Nors gali būti teisėta toliau taikyti nacionalines gražinimo procedūras, kurios buvo pradėtos pagal nacionalinės teisės aktus iki perkėlimo, tai negali iš esmės pažeisti Direktyva suteiktų teisių (pavyzdžiui, sulaikymo ir prievartos priemonių naudojimo apribojimų, procedūrinių apsaugos priemonių, įskaitant teisę į rašytinį sprendimą ir teisę jį apskusti, ir pirmenybės savanoriškam išvykimui). Dėl kiekvieno iki 2010 m. gruodžio 24 d. neįvykdyto gražinimo turi būti priimtas rašytinis sprendimas pagal Direktyvos 12 straipsnyje nurodytas sąlygas, o veiksminga teisių gynimo šio sprendimo atžvilgiu priemonė turi būti suteikta remiantis Direktyvos 13 straipsnyje išdėstytomis sąlygomis. Ankstesni draudimai atvykti, nustatyti iki 2010 m. gruodžio 24 d., turi būti suderinti su Gražinimo direktyvos reikalavimais (žr. Vadovo 11.9 skirsnį dėl ankstesnių draudimų atvykti). Sulaikymo laikotarpiai, pasibaigę prieš Gražinimo direktyvos taisyklių įsigaliojimą, įskaičiuojami į bendrą ilgiausią leistiną terminą, nustatytą Gražinimo direktyvoje (žr. Vadovo 14.4.2 skirsnį dėl ilgiausio leistino sulaikymo termino).

Pasinaudojimas nuo taikymo srities nukrypti leidžiančia nuostata vėlesniame etape (po 2010 m.). Valstybės narės gali nuspręsti 2 straipsnyje numatyta nukrypti leidžiančia nuostata (dėl su sienos kirtimu ir baudžiamąja teise susijusių atveju) pasinaudoti vėlesniame etape. Šis nacionalinės teisės aktų taikymas negali turėti neigiamų pasekmių tiems asmenims, kurie jau turėjo naudos dėl Gražinimo direktyvos poveikio⇒. Žr. Vadovo 2 skyrių (dėl taikymo srities).

19. Šaltiniai ir dokumentai, kuriais remtasi

Toliau nurodyti šaltiniai, kuriais pagrįstas šis Vadovas.

1. Gražinimo direktyvos ryšių palaikymo grupės protokolai (dokumentas *MIGRAPOL CC Return 51*).

2. Susijusių ESTT bylų ištraukos (su raktiniais žodžiais ir suinteresuotosios valstybės narės nuoroda skliaustuose):

- 2009 m. lapkričio 30 d. Sprendimas *Kadzoev* (C-357/09 PPU) ECLI:EU:C:2009:741 (sulaikymas – pratęsimo priežastys; ryšys su sulaikymu, susijusiu su prieglobsčiu – BG);
- 2011 m. balandžio 28 d. Sprendimas *El Dridi* (C-61/11 PPU) ECLI:EU:C:2011:268 (kriminalizavimas – laisvės atėmimo bausmė už neteisėtą buvimą – IT);
- 2011 m. gruodžio 6 d. Sprendimas *El Dridi* (C-61/11 PPU) ECLI:EU:C:2011:807 (kriminalizavimas – laisvės atėmimo bausmė už neteisėtą buvimą – IT);
- 2012 m. gruodžio 6 d. Sprendimas *Sagor* (C-430/11) ECLI:EU:C:2012:777 (kriminalizavimas – bauda už neteisėtą buvimą; įsakymas išsiųsti; namų areštas – IT);
- 2013 m. kovo 21 d. Sprendimas *Mbaye* (C-522/11) ECLI:EU:C:2013:190 (neteisėto buvimo kriminalizavimas – IT);
- 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Arslan* (C-534/11) ECLI:EU:C:2013:343 (gražinimas ar su prieglobsčiu susijęs sulaikymas – CZ);
- 2013 m. rugsėjo 10 d. Sprendimas *G. ir R.* (C-383/13 PPU) ECLI:EU:C:2013:533 (teisė būti išklausytam prieš sulaikymo pratęsimą – NL);
- 2013 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Filev ir Osmani* (C-297/12) ECLI:EU:C:2013:569 (draudimai atvykti – poreikis *ex officio* nustatyti trukmę; ankstesni draudimai atvykti – DE);
- 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Mahdi* (C-146/14 PPU) ECLI:EU:C:2014:1320 (sulaikymas – pratęsimo priežastys ir teismo vykdoma kontrolė – BG);
- 2014 m. liepos 3 d. Sprendimas *Da Silva* (C-189/13) ECLI:EU:C:2014:2043 (kriminalizavimas – neteisėtas atvykimas – FR);
- 2014 m. liepos 17 d. sprendimai *Bero* (C-473/13) ir *Bouzalmate* (C-514/13) ECLI:EU:C:2014:2095 (sulaikymo sąlygos – prievolė apgyvendinti specialiuose centruose – DE);
- 2014 m. liepos 17 d. Sprendimas *Pham* (C-474/13) ECLI:EU:C:2014:2096 (sulaikymo sąlygos – nekontroliuojamos sulaikytojo – DE);
- 2014 m. lapkričio 6 d. Sprendimas *Mukarubega* (C-166/13) ECLI:EU:C:2014:2336 (teisė būti išklausytam prieš sprendimo priėmimą – FR);
- 2014 m. gruodžio 11 d. Sprendimas *Boudjlida* (C-249/13) ECLI:EU:C:2014:2431 (teisė būti išklausytam prieš sprendimo priėmimą – FR);
- 2014 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Abdida* (C-562/13) ECLI:EU:C:2014:2453 (teisės atidėjus gražinimą – BE);

- 2015 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Zaizoune* (C-38/14) ECLI:EU:C:2015:260 (prievolė priimti sprendimą grąžinti – ES);
- 2015 m. birželio 11 d. Sprendimas *Zh. ir O.* (C-554/13) ECLI:EU:C:2015:377 (savanoriško išvykimo laikotarpio nustatymo kriterijai – NL);
- byla *Skerdjan Celaj* (C-290/14), dar neišnagrinėta (draudimo atvykti nepaisymo kriminalizavimas – IT);
- byla *Mehrabipari* (C-390/14), dar neišnagrinėta (kriminalizavimas – įkalinimas po 18 mėn. sulaikymo – CY);
- byla *Arias* (C-456/14), dar neišnagrinėta (Direktyvos 2001/40/EB išaiškinimas – ES);
- byla *Affum* (C-47/15), dar neišnagrinėta (neteisėto buvimo apibrėžtis; kriminalizavimas – neteisėtas atvykimas – FR).

3. ES grąžinimo *acquis*:

- 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse;
- 2003 m. lapkričio 25 d. Tarybos direktyva 2003/110/EB dėl pagalbos tranzito, susijusio su išsiuntimu oro transportu, atvejais;
- 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva 2001/40/EB 2 dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo;
- Tarybos sprendimas 2004/191/EB nustatantis finansinių skirtumų, atsirandančių dėl Direktyvos 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo taikymo, kompensavimo kriterijus ir praktines priemones;
- 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos sprendimas 2004/573/EB dėl jungtinių skrydžių organizavimo, iš dviejų ar daugiau valstybių narių teritorijos išsiunčiant trečiųjų šalių piliečius, kurių atžvilgiu priimti atskiri įsakymai dėl išsiuntimo.

4. Susiję ET dokumentai:

- „Dvidešimt priverstinio grąžinimo gairių“, kurias Europos Tarybos Ministrų komitetas patvirtino 2005 m. gegužės 4 d., ir jų komentarai (žr. *CoE Publishing*, 2005 m. rugsėjo mėn., ISBN 92-871-5809-6);
- CPT standartai (dokumentas CPT/Inf/E (2002) 1 — Rev. 2013);
- Ministrų komiteto rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalėjimų taisyklių (Ministrų komiteto patvirtinta per 952-ąjį ministrų pavaduotojų posėdį 2006 m. sausio 11 d.);

5. Susiję FRONTEX dokumentai:

- 2013 m. spalio 7 d. FRONTEX koordinuojamų bendrų grąžinimo operacijų vykdymo kodeksas.

6. Susiję Pagrindinių teisių agentūros (FRA) dokumentai:

- 2012 m. rekomendacinis dokumentas dėl pagrindinių teisių aspektų sulaikant neteisėtus migrantus;
- Europos prieglobsčio, sienų ir imigracijos teisės vadovas (red. FRA ir EŽTT) (2014 m. leidimas).

20. Vartojamos santrumpos

Valstybės narės – valstybės narės, privalančios laikytis Gražinimo direktyvos, t. y. visos ES narės, išskyrus JT ir Airiją, taip pat Šveicarija, Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

FRONTEX – Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie Europos Sąjungos valstybių narių išorės sienų valdymo agentūra

FRA – Pagrindinių teisių agentūra

ET – Europos Taryba

EŽTK – Europos žmogaus teisių konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

EEE – Europos ekonominė erdvė

NN – nelydimas nepilnametis

SESV – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

ESS – Europos Sąjungos sutartis

ESPTC – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

KŠSI – Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo

SIS – Šengeno informacinė sistema

ŠSK – Šengeno sienų kodeksas